

**PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
NYELVTUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA
ALKALMAZOTT NYELVÉSZETI PROGRAM**

**A német árnyaló partikulák fordítási
lehetőségei**

Zrínyi Andrea

**Témavezető:
Dr. habil. Albert Sándor**

Pécs, 2008

Tartalomjegyzék

<i>Köszönetnyilvánítás</i>	3
<i>1. Bevezetés</i>	4
1. 1. A témaválasztás indoklása	4
1. 2. A partikulák a német nyelvben	8
1. 3. A partikulák a magyar nyelvben	14
1. 4. A modalitás	19
<i>2. Partikulák a szótárban</i>	21
<i>3. Partikulák előfordulása a korpuszban összevetve a szótárral</i>	35
3. 1. Korpuszismertetés	35
3. 2. A fordításbeli megfelelések aránya a szótárakhoz viszonyítva	36
<i>4. Partikulák elemzése</i>	48
4. 1. Az elemzendő partikulák bemutatása	48
4. 2. Elemzés a diszkurzus szintjén	52
<i>5. A partikulák százalékos előfordulása az egyes fordításokban</i>	76
<i>6. A fordítási eredmények összegzése</i>	93
<i>7. Partikulák a nyelvoktatásban</i>	99
7. 1. Didaktikai bevezető	99
7. 2. Partikulák a nyelvkönyvekben	101
7. 3. Vizsgálat gimnáziumokban a partikulák ismeretéről	105
7. 4. Didaktizálási javaslatok az árnyaló partikulák tanítására	106
<i>8. Zusammenfassung der Dissertation</i>	109
<i>9. Felhasznált irodalom</i>	116
<i>10. Melléklet</i>	122

Köszönetnyilvánítás

Sok éve foglalkozom a partikulák kutatásával, viszont e disszertáció nem jöhetett volna létre, ha nem kapok hozzá szakmai segítséget és biztatást.

Köszönettel tartozom elsősorban témavezetőmnek, Dr. Albert Sándornak, aki tanácsaival, ötleteivel segítette a dolgozat megírását, végső formába öntését.

Az értekezés didaktikai fejezetében található, gimnáziumokban végzett empirikus kutatás elvégzését Gyuris Anett (Szeged) és Tóth Lászlóné (Szekszárd) tették lehetővé – ezúttal köszönöm segítségüket.

Dr. Rébék-Nagy Gábornak, aki jelenlegi munkahelyemen intézetvezetőm, szintén köszönettel tartozom, hogy támogatta a dolgozat megírását és nyomdai előkészítését.

Köszönöm végül Dr. Valaczkai László tanár úrnak, hogy egyetemi tanársegéd koromban elindított a nyelvészeti kutatások irányába.

1. Bevezetés

1. 1. A témaválasztás indoklása

A kommunikációhoz szervesen hozzátartozik, hogy kinyilvánítsuk érzelmeinket, kifejezzük viszonyulásunkat az adott beszédhelyzethez és a hallottakhoz. Ehhez sokféle nyelvi eszköz áll rendelkezésünkre, pl. felkiáltó szavak, módosítószók, partikulák, emfázis, szórendváltás, szünetek, de ugyancsak ide tartoznak a nem nyelvi eszközök, mint a mimika és gesztikuláció, stb. Ezek a kommunikációs eszközök nagymértékben hozzájárulnak az expresszivitáshoz. A kommunikációkutatás lényeges feladata az, hogy ennek célját kutassa. Roman Jakobson (1960) a kommunikatív funkciók meghatározásával jelentősen gazdagította az általános nyelvészetet. Jelen dolgozat tárgyát az árnyaló partikulák képezik, amelyek összetett mivoltukból adódóan mind a négy nyelvi szinten (szintaxis, szemantika, pragmatika, szigmatika) elemezhetők, és nagyon sokféle kommunikatív funkciót képesek ellátni. Ez a szófaj azért is problematikus, mert a partikulák határozószóként és kötőszóként is működhetnek, és a partikula-jelentésük is nagyon árnyalt képet mutat. Ezt jól tükrözik a következő fejezetben röviden bemutatott leíró grammatikák. A másik sarkalatos pont a partikulák jelentésének meghatározása. Fontos alapkérdés, hogy van-e partikuláknak önálló (lexikális) jelentésük vagy minden kontextusban más-más jelentést kapnak, vagyis jelentésük kontextusfüggő.

Ez utóbbi kérdéssel kapcsolatban háromféle megközelítéssel találkozhatunk a szakirodalomban:

1. vagy egy szemantikai egységként fogják fel az árnyaló partikulákat (és más partikula-funkciókban előforduló hasonló hangzású szavakat), és a konkrét jelentéseket egy konkrét kontextusban erre az ún. "alapjelentésre" vezetik vissza;
2. vagy abból indulnak ki, hogy csak a más partikula-funkcióban megjelenő partikuláknak van önálló jelentésük és az árnyaló partikula funkcióban ez a jelentés elvész. E megközelítés szerint a partikuláknak nincs lexikai jelentésük, csupán funkciójuk, ami a szöveg szintjén jelenik csak meg.
3. A harmadik álláspont szerint egy szónak árnyaló partikula funkcióban minden jelentésben egy közös jelentése van, amire visszavezethetők a konkrét, kontextusfüggő egyéb jelentések. Péteri Attila ennek kapcsán azt állapítja meg, hogy az árnyaló partikuláknak általában egy jelentést tulajdonítanak és kontextusfüggően módosul ugyanaz a jelentés. Általában az a nézet vált elfogadhatóvá, amely szerint az árnyaló partikuláknak és más partikula-funkcióknak átfogó, közös jelentése van (vö. Péteri 2002: 45-47).

Harald Weinrich ugyancsak ehhez a gondolatmenethez kapcsolódik. Ezt írja: “A modális partikulákra is érvényes, hogy mindegyiknek mint nyelvi jelnek egy jelentése van. Ez differenciálódik és árnyalódik a determinánsok és a kontextus alapján, ugyanúgy mint minden nyelvi jel esetén” (Weinrich 1993: 844).¹

A partikulákat ezek alapján sokféle szempont szerint lehet típusokba sorolni (amint ezt meg is tették már sokan), de mi most ezeket a partikulákat elsősorban nem leíró nyelvészeti, kommunikációelméleti, szemiotikai stb., hanem FORDÍTÁSI szempontból fogjuk megvizsgálni, tehát elsősorban az érdekel minket: hogyan, milyen felfogásban, milyen nyelvi eszközökkel fordítják a fordítók az egyes partikulákat. Feltételezésünk szerint vannak partikulák, amelyeket szinte minden fordító mindig ugyanúgy fordít (e célnyelvi megfelelők akár egybe is eshetnek a szótár által megadott szótári megfelelőkkel), és vannak olyanok, amelyeket minden fordító máshogyan fordít vagy egyáltalán nem is fordít le. A leíró fordítástudomány, az ún. traduktográfia és a fordításelmélet (a traduktológia) felől nézve természetesen ez utóbbiak az érdekesebbek.

A dolgozat célját nagy vonalakban így fogalmazhatjuk meg:

I. Bemutatjuk, hogyan működnek a partikulák a német és a magyar nyelvben, a (*langue* szintje) ezután megvizsgáljuk, hogyan használja őket a szöveg szerzője és a fordító (*diszkurzus* szintje).

II. Bebizonyítjuk, hogy a fordító nem a szótárban megadott lexikális megfelelőket használja elsősorban, hanem a *diszkurzus* szintjén dolgozik, magát *a szituációt* helyezi át a másik nyelvbe, és a célnyelv partikuláit használja fel a szituáció függvényében. Látni fogjuk, hogy a partikula-használati kép sokkal színesebb, árnyaltabb a fordított szövegekben, mint a szótárban.

A partikulákat az eddigiekben említett számos aspektusból megvizsgálták már, tehát többé-kevésbé pontosan feldolgozták szemantikailag, szintaktikailag, pragmatikailag, valamint a grammatikalizáció szempontjából. Ezen elemzések mindegyike valamilyen rendszerbe foglalja a partikulákat, az egyes szerzők csoportosítják őket és szabályokat állítanak fel használatukra vonatkozóan. E kutatások egy részét foglaltuk össze röviden a bevezetőben, de természetesen minden területre ezen értekezés keretei között még utalni sem áll módunkban. Éppen ebből a bő kínálatból adódott az ötlet, hogy mivel fordítástudományi aspektusból még nem készült tanulmány, érdemes lenne megvizsgálni: fordíthatók-e egyáltalán az árnyaló

¹ “Auch für die Modalpartikeln gilt, dass jede von ihnen als Sprachzeichen eine einzige Bedeutung hat. Diese differenziert und nuanciert sich jedoch, wie das bei allen Sprachzeichen der Fall ist, nach den Determinaten des Kontextes und der Situation.” (Weinrich: 1993: 844)

partikulák, és ha igen, milyen nyelvi eszközöket használnak fel a fordítók lefordításukra. Erre azért is szükség volna, mert míg a traduktológia, a fordításról való beszéd (*logos*) szakirodalma nagyon gazdag, addig a leíró fordítástudomány, a *traduktográfia* még alig van kidolgozva, és gyakran össze is mosódik a fordításkritikával.

Jelen értekezésben arra teszünk kísérletet, hogy a szöveg, a diszkurzus szintjén megvizsgáljuk azokat a szövegbeni összefüggéseket, amelyeket a fordító az árnyaló partikulák fordításakor figyelembe vett, és megpróbáljuk megmagyarázni, miért fordított egy forrásnyelvi partikulát egy célnyelvivel (vagy adott esetben miért nem fordított le).

A fordítás szempontjából mind a grammatika, mind a szótár meglehetősen tökéletlennek és hiányosnak tekinthető, hiszen a nyelvtanban a merev struktúrákat kategóriákba helyezve találjuk a vizsgálandó elemeket. A szótár ugyancsak nem minden esetben hívható segítségül, mert sok esetben megad több jelentést is, amelyek közül gyakran egyik sem felel meg annak, amelyik az adott kontextusban a fordító számára elfogadható, egyenértékű ekvivalens lenne. Ebből arra következtethetünk, hogy a fordító döntését a kontextus határozza meg és ha a szótárban szereplő jelentések közül egyik sem illeszkedik a szituációba, akkor saját maga helyettesíti egy kifejezéssel, tehát saját nyelvi kompetenciájára hagyatkozik. Ezt a mechanizmust, a *diszkurzus* működését is szándékozzuk vizsgálni a kiválasztott két műben. “A fordító számára adva van egy nyelv, a szótári jelentés, a formális megfelelés, stb. neki (...) ezekből kell megteremtenie, kialakítania a célnyelvi szöveget, az ekvivalenseket, a szöveg értelmét. A fordító természetesen a nyelvvel dolgozik, de fordítási tevékenysége során szöveget hoz létre. Éppen ebben rejlik az alapvető különbség a gépi fordítás és az emberi fordítás között” (Albert 2003: 47).

A dolgozat az alábbi módon épül fel:

Az első fejezetben bemutatjuk, hogyan tárgyalják a partikulákat a német és magyar leíró grammatikák és a kontrasztív nyelvészeti szakmunkák. Ezzel az összefoglalóval azt szeretnénk érzékeltetni, milyen nagy érdeklődéssel kutatták a nyelvészek a 60-as évektől kezdve a partikulákat szintaktikai, morfológiai, szemantikai és pragmatikai szinten. E tanulmányokból kiindulva számos kontrasztív munka született a németnek más nyelvekkel való összevetése céljából, amelyek közül néhányat szintén kiemelünk.

A második egy lexikográfiai jellegű fejezet, melyben röviden áttekintjük a különböző kiadású és szerkesztésű német-magyar szótárakat, és megnézzük, hogy az elemzett partikulák szócikkeiben e szótárak milyen magyar megfelelőket adnak meg.

A harmadik fejezetben a korpusz ismertetése után táblázatos formában ábrázoljuk, hogy mely partikulát használják a fordítók a két kiválasztott mű kétféle fordításában, és összevetjük négy német-magyar szótár által megadott megfelelőekkel.

A negyedik fejezetben elemezzük azokat a mondatokat, szövegrészeket, amelyekben a fordítók a partikulákat másképpen fordították, mint amit a szótárak megadnak jelentésként (vagy egyáltalán nem fordították le), és számba vesszük azokat az okokat, amelyek a fordítók döntésénél közrejátszhattak.

Az ötödik fejezetben kördiagrammok formájában kimutatjuk, hogy mely partikula milyen százalékarányban fordul elő az egyes műfordításokban és milyen az aránya a Hessky-szótár által megadott változatoknak.

A hatodik fejezetben egy kis kitérőt teszünk az alkalmazott nyelvészet területére, aminek keretén belül röviden összefoglalunk néhány didaktikai szempontból lényeges kérdést és kutatási eredményt. Először rámutatunk azokra a problémákra, amelyek miatt nehéz a partikulák tanítása. Ezt az elméleti bevezetőt követi annak a kutatásnak a vázolója, amely a partikuláknak a nyelvkönyvekben való megjelenését vizsgálta. Ezután azon felmérés eredményeit mutatjuk be, amely arról szólt, hogy mennyire ismerik a tanulók a partikulákat és milyen mértékben használják őket helyesen. Végezetül didaktizálási javaslatokat teszünk az árnyaló partikulák tanítására vonatkozóan.

1. 2. A partikulák a német nyelvben

A német partikulákkal az 1960-as évek végétől kezdtek a nyelvészek foglalkozni, és azt mondhatjuk, hogy az azóta eltelt időszak e tekintetben nagyon intenzív és eredményes volt. Számtalan publikáció jelent meg nemcsak német, de más nemzetiségű nyelvészek tollából is, világszerte folytak kontrasztív vizsgálatok a német partikulák és egy másik nyelv viszonylatában.

A "Partikellinguistik" (Henne: 1978), a "Partikologie", mint tudományág Weydt (1981: 45) szerint két szakaszra bontható: az első szakasz a strukturalizmus ill. a transzformációs grammatika idejére esik, a másik pedig a kommunikatív-pragmatikai fordulat következtében a beszédaktus-elmélet és kommunikáció-kutatás idejére tehető.

A német partikula-kutatás Kriwonosow (1965) disztribúciós elméletére alapozott disszertációjával kezdődött. Ő azt a nézetet vallotta, hogy a partikula-kutatást az egész mondat elemzésével kell kezdeni, mivel a partikulák nem rendelkeznek önálló jelentéssel (vö. Kriwonosow 1963/1977: 282).

Számos ország nyelvészei választották a partikulákat kontrasztív alapon kutatásuk tárgyává. Hogy közülük csak néhányat említsünk: Fábri (1986), Dahl (1988), Vural (2000), Paneth (1979), Minhua (1994), Zybatow (1990), May (2000), Péteri (2002).

A kontrasztív vizsgálatok nagyon sokrétűek ebben a témában, különféle partikulákra vonatkoznak és a legkülönbözőbb nyelvekkel vetették össze a német partikulákat. Helbig (1994) a partikula-kutatás egy lényeges aspektusára, nevezetesen annak komplexitására utal: "E kutatási eredmények esetében nagyon sokféle és messzemenően koordinálatlan, valamint heterogén nézetekről van szó, amelyek a partikuláknak nem a komplexitására terjednek ki, hanem éppen egy gyümölcsöző és nagyon fontos átmeneti stádiumot ábrázolnak, amelynek eredményeit nem lehet egyszerűen 'tagadni', hanem sokkal inkább egymáshoz viszonyítani és egy komplex modellbe kell helyezni őket" (vö. Helbig 1994: 18).²

A partikula mint szófaj több szempontból nagyon problematikus, elsősorban amiatt, mert jelentésüket a kötőszavaktól és határozószavaktól nagyon nehéz elkülöníteni. Sokáig jelentéktelen szavaknak tartották, sőt mi több, a nyelvben lévő "bolháknak",

² "Bei diesen Forschungsergebnissen handelt es sich um eine weitgehend unkoordinierte und heterogene Menge von Einzelansichten (abhängig von den jeweiligen Theorieentwürfen), die zwar nicht die Komplexität der Leistungen der Partikeln erfassen, wohl aber ein fruchtbares und notwendig zu durchlaufendes Durchgangsstadium darstellen, deren Ergebnisse nicht einfach "negiert werden dürfen, vielmehr aufeinander bezogen und in ein komplexes Modell eingeordnet werden müssen." (Helbig 1994: 18)

“töltelékszavaknak” nevezték őket. Ez a szemléletmód a hatvanas évek vége felé megváltozott, ettől kezdve a német partikulák a nyelvészeti kutatások középpontjába kerültek.

Nemcsak a beszélt nyelv lényeges elemei, hanem az irodalmi művekben is gyakran előfordulnak, ami cáfolja, hogy a partikulák elhanyagolható elemek, felesleges “töltelékszók” lennének.

A német partikulákat minden grammatika máshogy definiálja, sorolja be a többi mondatrész közé. Íme néhány megközelítés. Az Engel-féle grammatika (1986, 1991) minden ragozhatatlan szót a partikulákhoz sorol, így a prepozíciókat, konjunktórokat, határozókat, “Rangierpartikel”, “Gradpartikel”, kopulapartikulákat, modális partikulákat, árnyaló partikulákat, mondatekvivalenseket és az ún. egyéb partikulákat. Helbig már sokkal szűkebben értelmezi a partikulákat, szerinte “nem önálló mondatrészek, hanem csak mondatrészek részei”. Ez különbözteti meg őket a modális szavaktól. Helbig 40 szót sorol a partikulák közé, amelyeket szintaktikai, szemantikai és pragmatikai jegyek alapján definiál, de további típusokra nem oszt fel. Elsősorban a partikulák kommunikatív-pragmatikai jellemzőire koncentrál. Az illokutív funkciók meghatározásánál a mondatfajtákból indul ki és kontextusba helyezve írja le őket (vö. Helbig: 1988).

Ez az osztályozás megfelel az Engel-nyelvtan szerint a modális partikuláknak, “Rangierpartikel”-nek, “Gradpartikel”-nek és az árnyaló partikuláknak.

Még szűkebben tárgyalja Erben (1972) a partikulákat, nyelvtanában a ragozhatatlan szavak közül kiemeli a tagadó partikulákat, a módosító szavakat, a módosító ill. emocionális-expresszív partikulákat és ezeket mondathatározóknak ill. partikuláknak nevezi (vö. Erben: 1972: 307).

A Hentschel-Weydt (1990) nyelvten tágabban határozza meg a partikulákat. Ide sorolja a prepozíciókat, kötőszavakat, kötőszói határozókat (*Konjunktionaladverb*), módosítószavakat, árnyaló-partikulákat, intenzív partikulákat, fókuszpartikulákat, válaszpártikulákat, tagadó-partikulákat.

Egy újabb kiadású grammatikában, az Eisenberg-féle nyelvtenban (1998/1999) a partikulák meglepő módon egyáltalán nem szerepelnek. Ez a nyelvten utal a különösen nehéz definiálási lehetőségekre. Eisenberg megmaradt a határozók, kötőszók és prepozíciók kategóriájánál (vö. Eisenberg 1999: 207).

Sommerfeldt és Starke (1992) megkülönböztetnek *Steigerungspartikel*-t, *Temporalpartikel*-t, *Vergleichspartikel*-t, *Infinitivpartikel zu* és *Abtönungspartikel*-t. Ez különleges megközelítés, hiszen a *zu* szócskát a legtöbb nyelvten nem sorolja a partikulák közé.

Annak bizonyítékául, hogy a partikula-kutatás még a kilencvenes években is foglalkoztatja a nyelvészeket, szolgálhatnak a DUDEN-kiadások. Míg az 1984-es DUDEN-kiadásban (vö. 345-381) a határozószókat, prepozíciókat és kötőszavakat a partikulákhoz sorolja, az 1995-ös kiadás (vö. 369-375) már partikula-alosztályként a *Gradpartikel*-t, fókuszpartikulát, modális partikulát, beszédpartikulát, (*Gesprächspartikel*), tagadó partikulát említi, és a prepozíciókat, kötőszavakat és határozószókat külön csoportként kezeli.

Annak érdekében, hogy a partikula fogalma konzekvens és követhető legyen, a Hentschel/Weydt-féle nyelvtan mellett döntöttünk és a Weydt által meghatározott alábbi definíciót választottuk:

“Az árnyaló-partikulák nem ragozható szavacsókák, amelyek arra szolgálnak, hogy a beszélőnek az elmondottakhoz való viszonyát kifejezzék. Ezek a szavak ugyanabban a jelentésben nem adhatnak választ egy kérdésre és a mondatban az első helyet nem foglalhatják el. Az egész mondatra vonatkoznak, a mondatba vannak ágyazva” (vö. Weydt 1969: 68).³

Amint látjuk, ez egy olyan definíció, amely pragmatikai és szintaktikai kritériumokat egyaránt tartalmaz. Ebből a definícióból világossá válik, hogy nem a mondat szintjén elemzendők, mivel jelentésük teljesen kontextusfüggő. Amit Weydt és Engel árnyaló partikulának (*Abtönungspartikel*) nevez, az Thurmair (1989) könyvében modális partikulaként (*Modalpartikel*) szerepel. Jelen dolgozatban maradunk tehát az árnyaló partikula kifejezésénél, elsősorban azért, hogy e szavak egyértelműen megkülönböztethetők legyenek a módosítószóktól. A különböző említett definíciókat, besorolásokat nem áll szándékunkban e dolgozat keretein belül elemezni, sem kritikának alávetni.

Thurmair elemzési módszerét érdemes részletesebben is bemutatni: ő a “Merkmalsemantik” módszert alkalmazta a partikulák leírásánál, aminek az a lényege, hogy minél kevesebb jellemzőt rendeljen hozzá egy-egy partikulához. Elmélete szerint egy-egy jellemző meghatározza az adott partikula fő jelentését, a további jelentések ebből vezethetők le. A modális partikuláknak a mondatmóduszfüggősége azt vonhatja magával, hogy egy bizonyos jelentéskomponens az egyes mondatmóduszokban különböző módon hat (vö. Thurmair 1989: 51). Thurmair elméletét azért is emeltük ki, mert a későbbiekben az elemzett partikulák bemutatásához ezt a modellt választottuk.

Theodor Ickler azon az állásponton van, hogy a modális partikulák osztályozása szükségtelen, mivel a pontosság és teljesség igényével nem határozhatók meg (vö. Ickler 1992). Kriwonosow

³ “Abtönungspartikeln sind unflektierbare Wörtchen, die dazu dienen, die Stellung des Sprechers zum Gesagten zu kennzeichnen. Diese Wörtchen können in gleicher Bedeutung nicht die Antwort auf eine Frage bilden und nicht

(1977) és Thurmair (1989) úgy vélik, hogy a modális partikulák elsősorban szintaktikai, másodsorban pragmatikai jegyek alapján által különíthetők el.

Péteri (1995) a fent említett definíciókat egy pragmatikai definícióval egészíti ki, amelyhez a beszédaktus-elméletet használja fel: “Az árnyaló-partikulák olyan lexikai elemek, amelyek célja egy beszédaktust egy konvencionális összefüggésbe helyezni, ami által különböző, a beszédaktus és a szituáció elemei, tehát a beszélő, a hallgató valamint a nyelvi és nyelven kívüli kontextus közötti relációkat jellemezznek. Nem tartoznak a propozicionális elemek közé és nem tartalmaznak propozicionális elemeket, viszont nem is tudják az illokúciót önmagukban kifejezni” (Péteri 1995:137).⁴

Az IDS-nyelvtan (1997) ugyancsak Thurmair-re hivatkozik a definiálás során: “Az árnyaló partikulával a beszélő nem propozicionális módon reagál különféle, az interakciós térben megjelenő elvárásokra.”⁵

Ez a nyelvtan a mondatfajták szerint osztályozza a partikulákat pl. kijelentő mondatban: *aber, doch, eben, eigentlich, halt, ja, mal, schon* fordulnak elő, ezen kívül ez a grammatika a *Supplement*-ekhez sorolja az árnyaló partikulákat.

1. Satzadverbien

2. Verbgruppenadverbien

3. Abtönungspartikel

“Az árnyaló partikulák kommunikatív egységet képeznek a mondat fölött. Funkciójuk abban áll, hogy a kommunikatív egység jelentőségét a szövegösszefüggésben kiemeljék” (vö. IDS Grammatik Band 2: 1121).⁶

Itt is találunk arra utalást, hogy a partikulák árnyaló funkciója csak speciális kontextusokban érvényesül (v.ö. IDS Grammatik Band 2: 1236).⁷

Mint már említettük, Kriwonosow szerint a “modális partikuláknak nincs önálló lexikai jelentésük, hanem mindig csak a mondat összefüggésében (vö. Kriwonosow 1963: 46). Bár

die erste Stelle im Satz besetzen. Sie beziehen sich auf den ganzen Satz, sie sind in den Satz integriert.” (Weydt: 1969: 68)

⁴ Abtönungspartikeln sind lexikalische Elemente, die dazu dienen, einen Sprechakt in den konversationellen Zusammenhang einzuordnen, indem sie verschiedene Relationen zwischen dem Sprechakt und den Elementen der Situation d. h. dem Sprecher, dem Kontext, dem Hörer und dem sprachlichen und außersprachlichen Kontext charakterisieren. Als solche sind sie keine Elemente und enthalten keine Elemente der propositionalen Ebene. Sie sind aber auch nicht fähig, die Illokution allein auszudrücken.” (Péteri 1995: 137)

⁵ “Mit AP rekurriert der Sprecher auf nicht propositionale Weise auf im Interaktionsraum etablierte Erwartungen unterschiedlicher Art...” (IDS: Band 1: 614)

⁶ “AP operieren über dem Satz als kommunikative Einheit. Ihre Funktion besteht darin, den Stellenwert der kommunikativen Einheit in einem größeren Textzusammenhang zu verdeutlichen.” (IDS. Band 1: 1121)

⁷ “In einem Kapitel wird das Zusammenwirken der Partikelfunktion des Satztypes, in dem die AP vorkommt beschrieben. Dadurch wird erkennbar, dass die Elemente ihre abtönende Funktion nur in speziellen Kontexten haben.” (IDS: Band 2: 1236)

Kriwonosow a partikuláknak a mondatban való megjelenését hangsúlyozza, a partikulák kutatása során nem korlátozódhatunk a mondat szintjére, hanem a kontextusban kell elemezni őket szövegnyelvészeti és pragmatikai szempontok alapján.

Az árnyaló partikulákat kontrasztív alapon (a magyarral összevetve) eddig két kutató vizsgálta. Az egyik Fábricz Károly kandidátusi értekezése volt: “Partikulák a magyar és orosz nyelvben” (1986), a másik pedig Péteri Attila disszertációja: “Abtönungspartikeln im deutsch-ungarischen Sprachvergleich” (1999). Péteri a leggyakoribb német és magyar partikulákat vette elemzés alá, amelynek során a beszédaktusokra, valamint Searle (1969) és Wunderlich (1976) illokúciós elméletére támaszkodott. Irodalmi művekben elemezte a partikulákat, és a partikulák fordítási lehetőségeit is kutatta.

Összefoglalásképpen mellékeljük Péteri táblázatát, (Péteri 2002: 23), amely átfogó képet nyújt az árnyaló partikulák különböző nyelvtanok szerinti jellemzőiről.

<i>Merkmale</i>	<i>We</i>	<i>HW</i>	<i>Du</i>	<i>HB</i>	<i>Hel</i>	<i>En</i>	<i>Her</i>	<i>Ei</i>	<i>So</i>	<i>Gö</i>	<i>K1</i>	<i>K2</i>	<i>Hei</i>	<i>Thu</i>	<i>Kö</i>	<i>Co</i>	<i>Bu</i>
Sprecherein	+		+		+				+	(+)			+		+	+	+
Interaktion		+						+							+	+	
Kommunikative Funkt.		(+)	+	+	+		+										
Modale Bedeutung											+	+		+			
Einschränk							+									+	
Sprechakt-indiz ierung							+			+							
Erwartung			+												+		
Wahrheits-wert				(+)	(+)					(+)							
Kontext-gebund enheit												+	+				
Syllogismus												+					
Kommun. Gliederung		+										+	+	+			
Gebrauch an Satzarten		+			+				+								
bezogen auf den Satz	+				+			+	+	+							
nicht negierbar						+											

nicht erfragbar	+	+				+	+					+	+				
nicht häufig														(+)			
Intonation/ Gestik												+					
Kombinat.		+												+			
kein Regens								+						+			
unbetont									+		+		+				
phonetisch unselbst												+					
andere Funkt.	+			(+)	(+)			+					+				+
weglassbar				+	+					+		+		+			
kein Satzglied	+	+	+	+		+	+	(+)	+	(+)	+	+	+	+			+
unflektierbar	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+			

Erklärung zu den Abkürzungen der Tabelle von Péteri:

Kopfzeile:

We Weydt (1969)

HW Hentschel/ Weydt (1990)

Du Drosdowski (Hrsg.) (1995)

HB Helbig/Buscha (1972)

Hel Helbig (1991)

En Engel (1988)

Her Heringer (1988)

Ei Eisenberg (1989)

So Sommerfeldt/ Starke (1992)

Gö Götze/ Hess-Lüttich (1992 u. 1993)

K1 Kriwonossow (1977a)

K2 Kriwonossow (1977c)²⁵

Hei Heinrichs (1981)

Thu Thurmair (1989)

Kö König (1977)

Co Coseriu (1980a)

Bu Burkhardt (1994)

1. 3. A partikulák a magyar nyelvben

Az előző fejezetben kifejtettük, hogy a partikula-kutatás az utóbbi évtizedekben nemcsak a germanisták, hanem sok más ország nyelvészei érdeklődésének középpontjába került. Ez a folyamat Magyarországon sem maradt el, de maga a *partikula* fogalom megjelenése magyar tanulmányokban, nyelvtanokban a 90-es évekre tehető. A partikulák besorolásakor a legtöbb magyar nyelvtan a Tompa József által szerkesztett, 1970-ben kiadott Akadémiai Nyelvtanból indul ki, amelyben a módosító szókhöz minden olyan elem tartozik, ami modalitást fejez ki. Magát a partikula fogalmat csak néhány évvel ezelőtt vezette be a magyar szakirodalom. Ezután lassan elkezdődött a magyar nyelvészetben is az az irány, amely a modalitást kifejező elemekkel foglalkozik.

Elsőként H. Molnár Ilona (1968) vette elemzés alá azokat az elemeket, amelyek a beszélő szituációhoz való viszonyát fejezik ki: a magyar módosítószavakat kutatta, amelyeket a modern nyelvészet már partikuláknak nevez. A magyar nyelvészetben széles körben elterjedt az a nézet, hogy a magyar partikulákban gazdag nyelv.

Keszler Borbála (1995) kidolgozott egy áttekintést a partikulákról, amelyben arra utal, hogy a legújabb kutatások szerint a partikulák besorolásakor inkább a szintaktikai és a morfológiai szempontok a döntőek, mintsem a szemantikaiak. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a szemantikai szempont nem fontos, sok nyelvész éppen azon a véleményen van, hogy mindhárom szint azonos jelentőségű. Velcsov Mártonné (1968) a *partikula* kifejezést még nem használja, ő *módosítószónak* nevezi a következő szavakat: pl. *csupán, esetleg, talán, alig, eléggé*.

Ezen kívül az indulatszók is betölthetnek partikula-funkciót. Berrár Jolán (1982) még szintén nem használta a partikula fogalmát, hanem viszonyzóknak nevezi a hasonló funkciót betöltő szavakat. Itt három csoportot különböztet meg:

-nem önálló,

-nem ragozható,

-lexikailag üres mondatrészek.

Jelzőként és a mondatfajta módosítására szolgál a módosítószó.

A Bencédy - Fábíán - Rácz - Velcsov (1968): *A mai magyar nyelv című* nyelvtan a módosítószavakat a következő alcsoportra osztja:

a) valószínűséget, bizonyosságot, megerősítést kifejező: *bizony, persze, nyilván, úgyis*

b) bizonytalanságot kifejező: *aligha, esetleg, hátha, talán*

c) tagadást, tiltást kifejező: *nem, ne se, sem, dehogy, úgyse*

d) mennyiségi meghatározás: *alig, csak, már, csupán, pusztán*

e) kívánság kinyilvánítása: *bárcsak*

f) érdeklődés kinyilvánítása: *vajon, - e*

E nyelvtan szerint a mondatértékű módosítószavak egységesen a mondat tartalmára vonatkoznak:

a) megerősítés: *igen, csakis, hát, hogyan*

b) tagadás: *nem, dehogy*

Rácz Endre (1985) *alapszófajokra, segédszókra és mondatszókra* osztja fel a szófajokat. A segédszók között található a módosítószók, de a *partikula* fogalmát még ő sem használja.

Keszler (1995) a következőképpen definiálja a partikulákat.

Két nagy csoportot állít fel: alapszófajok és viszonyzószók. A viszonyzószók között megkülönböztet álexémákat, kötőszavakat, lexémaszerű szavakat, amelyek kisebb értékűek, mint a szó, ezek a partikulák, amiket így osztályoz:

- árnyalópartikulák: *de, de hiszen, hiszen, csak, egyáltalán, is, ám, inkább, csakhogy, ugyan, akár, alkalmasint, bezzeg, csak, legfeljebb*

- becslő partikulák: *alig, talán, jó, közel, majdnem stb.*

- fókuszpartikulák: *csak, csakis, csupán, leginkább, legkevésbé, éppen, főként, kimondottan, kiváltképp, különösen, lehetőleg, mindenekelőtt, nevezetesen, pontosan, pusztán*

- tagadó partikulák: *nem, sem*

- a mondatfaját jelölő partikulák: *bár, csak, bárcsak, ugye, mi, vajon, - e*

- mondatfaját kísérő partikulák: *ne, vajon*

Keszlernek erre a csoportosítására utal Szűcs Tibor a magyar-német kontrasztív munkájában (1999), amelyben mindkét nyelv minden szintjét összeveti hungarológiai szempontból.

Mivel kutatásaink tárgyául az árnyaló partikulákat választottuk, idézzük a magyar árnyaló partikulák definícióját:

“A partikulák csekély jelentéstartalommal rendelkeznek, egyesek szerint csak a szituációból adódik jelentésük, pragmatikai-kommunikatív indikátorok, általában egy szóra vonatkoznak, mondatrész szerepét nem tölthetik be, elhagyhatók a mondatból anélkül, hogy a mondatban szerkezeti hiány keletkezne, semmiféle kérdésre nem válaszolnak, hordozhatnak azonban emocionális tartalmat [...] Árnyaló partikulák: Főként a beszélt nyelvben és különösen dialógusokban fordulnak elő. Speciális jelentésük nincsen. Általában egyéb szófaji

kategóriákba is beletartoznak, partikulaként való használatuk csak másodlagos. Pragmatikai funkciójuk van. Többletinformációt nyújtanak a mondottakhoz viszonyítva. Árnyalják a mondanivalót, illetve pontosan kijelölik annak pragmatikai funkcióját” (Keszler 1995: 304).

A módosítószókat Keszler Borbála úgy írta le, hogy azok egy megnyilatkozás valószínűségi fokát fejezik ki. E cikke a partikuláknak a magyar szófajok közötti elhelyezéséhez alapul szolgál. Kugler [Nóra](#) (1998) a következőképpen definiálta a partikulát:

“A partikula olyan viszonzó, amely nem toldalékolható, más szavakkal nem alkot sem morfológiai természetű, sem szintaktikai kapcsolatot, nem lehet mondatrész [...] Funkciója az, hogy a mondatban lévő állításon műveleteket végez, (pl. előfeltevést kapcsol hozzá, meghatározza téma-réma szerkezetét) [...] modális viszonyt, a beszélő attitűdjét (érzelmi, akarati, értékelő viszonyát) fejezi ki, vagy jelöli a beszélő reagálását a kommunikációs helyzetre illetve annak valamely összetevőjére” (Kugler 1998: 214).

Ez a definíció amint látjuk lényegében megegyezik a Keszler-féle (1995) fenti idézettel és tulajdonképpen mindkettő Weydt (1969) definíciójának felel meg.

További csoportokra az alábbiak szerint osztályozta Kugler a partikulákat. “a modális –pragmatikai partikulákat két csoportra osztom: azokra, amelyek a módjelekhez hasonlóan, de a szó szinten jelölik azt, hogy a beszélő hogyan kívánja bemutatni a proposíciót, mely beszédaktus szintaktikai típusát választja erre a célra. Ezek a modális alapértéket jelölő partikulák (pl. *e, ugye, bárcsak*).

A másik csoportot az árnyaló partikulák alkotják. Az árnyaló partikulák inkább beszédaktushoz, pragmatikai tényezőkhöz kötődnek, mint a mondatfajtaéhoz, jelentős szerepet kapnak a társalgás szervezésében” (Kugler 1998).

Péteri (2002) arra utal, hogy a német nyelvészek körében a 90-es években elterjedt az a nézet, hogy az árnyaló funkció olyan elemek esetében, amelyek alapjelentésükben valamilyen viszonyító elemet tartalmaznak, grammatikalizáció útján jöttek létre. Ezzel magyarázható, hogy az árnyaló partikulák más funkciókban is előfordulhatnak, pl. határozószóként, kötőszóként vagy mondatzóként. A Keszler-Lengyel-féle nyelvtanban (2002) megtalálhatjuk a Keszler (1995) szerint lexémaszerű szavak és az állexémák módosított megnevezését: *toldalékértékű és nem toldalékértékű viszonzók*. Péteri a magyar partikulák számát 20 és 30 közé teszi, ami arra is utal, hogy a definíciójuk még nem egyértelmű. Hegedűs Rita *Magyar Nyelvtanában* (2004) így definiálja a partikulákat:

“A kötőelemeknek ezt a csoportját gyakran nehéz elkülöníteni a kötőszóktól, ill. a mondathatározóktól. A mondathatározókkal rokonítja e csoportot az a funkciója, hogy a szöveg és a szövegen kívüli valóság kapcsolatát biztosítja, a kötőszókkal pedig, hogy az előző információkat tovább viszi, átvezeti a következő információhoz. [...]

- Egy megegyezés szerinti optimálishoz, vagy a szituáció olyan eleméhez viszonyít egy adott beszédrészt, amely nyelviileg nincs is megformálva, csak a beszélők közös háttérismeretében létezik. [...]

Ennek a meghatározásnak különös jelentősége lesz a fordítások elemzésénél, amikor éppen ezt a gondolatot akarjuk alátámasztani, vagyis azt, hogy a háttérismeret és beszédhelyzet határozza meg a partikula-használatot és így azok fordítási megfelelőit is.

“- Nyomatékosítást, erősítést, ellentétet, kétkedést fejeznek ki

- A kommunikációt kezdő, azt továbbvivő szavak, szókapcsolatok

- indulatszók

- a partikulák osztályába soroljuk az ún, felelő-szókat, az eldöntendő kérdésre adott pozitív vagy negatív válaszokat.” (Hegedűs 2004: 121).

Ez a nyelvtan is csak egyetlen oldalt szentelt a partikuláknak, ami elég csekély terjedelem, ellentétben pl. a névelőhasználattal, amit két oldalon tárgyal. Ez a tény arra utal, hogy a magyar partikula-kutatásban ennek a szónak a presztízse még mindig elég alacsony.

A magyarországi partikula-kutatáshoz nagyban hozzájárult Molnár Anna (2002) is, aki disszertációjában a grammatikalizáció szempontjából kutatta a partikulákat, de több más tanulmánya is született a partikula-témakörében.

Mivel feltehető, hogy a disszertációban elemzett mondatokban szereplő partikulákat nemcsak partikulákkal, hanem módosítószókkal is fordítják a fordítók, ezért végezetül kitérünk a módosítószók Kugler Nóra által felállított szemantikai csoportosítására:

a) evidencialitást kifejezők, amelyek az evidencia forrását, típusát adják meg (pl. *szemlátomást, valóban*);

b) evidencialitást és/vagy szubjektív episztemikus modalitást jelölők, amelyek a beszélő tapasztalatai, ismerete, feltételezése alapján a proposíciót lehetségesnek vagy szükségszerűnek minősítik (pl. *biztosan, bizonyára, kétségtelenül, feltehetőleg, természetesen*);

c) buletikus modalitást jelölők, amelyek a beszélő kívánságát fejezik ki (*remélhetőleg*);

d) szűkebb értelemben vett attitűdöt vagy érzelmi/affektív modalitást jelölők, amelyek azt mutatják meg, hogy a beszélő hogyan viszonyul a mondat tartalmához (*szerencsére, sajnálatosan*) (Kugler: 2001/1: 239)

“A pragmatikai partikulák (pl. *tehát, hát, szóval, is*) olyan nyelvi elemek, amelyek a megnyilatkozást a beszédelőzményhez kapcsolják, a beszélő elvárását vagy az azzal ellentétes tényállást jelzik, esetleg nyomatékosító funkciót töltenek be. Pl. a *hát* partikula elvárást (és talán csodálkozást) fejez ki, (*Hát nem maradsz itt?*) A *Hová is tettem...* példában az *is* partikula megerősíti a kérdő mondatban kifejezett bizonytalanságot. A pragmatikai partikulák kétségtelenül pragmatikai funkciót töltenek be, de ezt konvencionális eszközökkel teszik. A pragmatikai partikulák nyelvi elemek, amelyeknek a jelenléte a megnyilatkozásban előhívja a releváns pragmatikai funkciót.

A beszéd-töltelék valahol e két jelenség – az üres beszéd és az élőbeszédre tipikus terjengősség között foglal helyet. Mik a sajátosságai? Elsősorban a szóhasználat bizonyos egyhangúsága, színtelensége, kíméletlen vissza-[visszatérése](#)[visszaérése](#).” (Kiefer: 2000: 53)

Tudjuk, hogy a terjengősségnek a nyelvben, a beszédben pozitív szerepe is van: védi a közlés biztonságát. Ha a beszéd maximális hírtartalommal rendelkezne, akkor a legkisebb zavaró hatás, a figyelem legcsekélyebb ellankadása is súlyosan veszélyeztetné megértését. Az élőbeszédben ez még inkább így van, ezért ez szükségképpen “lazítottabb” az írott szövegnél. H. Molnár Ilona hívta fel a figyelmet a látszólag üres szavak, szókapcsolatok e védhető és indokolható szerepére. Nehéz is éles határt vonni a valamennyire pozitív funkció és a tulajdonképpen, rossz értelemben vett beszéd-töltelék között. (vö. Ladányi 1961: 299)

Lexikográfiai alapon Kristóf Edit (2004) dolgozta ki a partikulákat disszertációjában: *Abtönungspartikeln in Wörterbüchern. Präsentiert anhand der Lemmazeichen aber, ja und schon* [cimmel](#), erre az értekezésre a későbbiekben még részletesebben utalunk.

1. 4. A modalitás

Ha az árnyaló partikulákkal foglalkozunk, fontosnak tartjuk, hogy a modalitás fogalmát is megemlítsük. Mivel ezek az elemek modalitást fejeznek ki, ezért több nyelvész *modális partikulának* is nevezi őket. Erre a tényre, valamint a hallgató-beszélő viszonyára utalt Hildegard Gornik-Gerhardt: “Azok közül az elemek közül amelyek szubjektív modalitást kifejező komponensek, véleményünk szerint a modális partikulák azok, amikre ellentétben a modális szavakkal, (amelyek ugye szintén a beszélő álláspontját fejezik ki) a hallgatóval való kapcsolat a jellemző. Ezek a szavak a hallgató felé instrukciókat fejeznek ki, arra vonatkozóan, hogy hogyan értelmezze a proposíciót” (vö. Gornik-Gerhardt 1981: 18).⁸

A modalitás tulajdonképpen nem speciálisan nyelvészeti kategória, sokkal absztraktabb és általánosabb, mint más nyelvi kategóriák. A kognitív folyamatok és a külvilág realitása közötti kölcsönhatásként jelenik meg.

Keszler/Molnár (1995) szintén felhívják a figyelmet arra, hogy ezt a jelenséget a tudomány története során először a filozófusok említették. “Az emberi tudat – állapítják meg – a környező valóság megismerése folyamán különböző módozatú, modalitású” (vö. Keszler/Molnár 1995: 289).

Kiefer Ferenc (1990) is foglalkozott ezzel az érdekes és összetett nyelvészeti aspektussal. Az ő megállapításaira támaszkodva szeretnénk megvilágítani néhány lényeges gondolatot. Kiefer arra utal, hogy nagyon nehezen meghatározható, hogy a modalitás tulajdonképpen szintaktikai vagy lexikai, szemantikai vagy pragmatikai ill. logikai kategória -e.

“A *modus*ban csapódik le a beszélőnek a *dictum*ban ábrázolt valósághoz való értelmi, érzelmi vagy akarati viszonyulása. Ezt a logika nyelvére lefordítva azt mondhatjuk, hogy a *dictum* a kijelentéstartalom, a *modus* pedig a modalitás” (Kiefer 1990: 4).

Az is kiemelendő, hogy a modalitás nem az elméleti nyelvészet kérdéskörébe tartozik, mivel minden nyelven mást jelent. A különbség az egyes nyelvek között abban rejlik, hogy egy szó jelentését a célnyelvben sokszor más nyelvi eszközzel fejezzük ki, mint a kiinduló nyelvben.

Kiefer ebben a tanulmányában a modalitást különböző mondattípusokban és különféle nyelvi elemeken vizsgálja. A partikulákat mint modalitást hordozó elemeket itt nem említi, de egy korábbi tanulmányában (1983) *pragmatikai mutatókról* írt, amelyekhez pl. a *hát, ugyan, ugye, nos* szavakat sorolja, amiket később árnyaló partikulának neveznek.

⁸ “Von den Elementen, die zur Modalitätskomponente, genauer zur subjektiven Modalität gerechnet werden können, sind meines Erachtens die Modalpartikeln diejenigen, die sich im Gegensatz zu den Modalwörtern, die ja

Végezetül idézünk még ehhez kapcsolódóan egy gondolatot. “A modalitás a világ egy lehetséges állapotát fejezi ki.” (Kiefer 2000: 319)

“Az értékelő modalitás a beszélő ismeretei bizonyosságának a fokát és nem a mondat jelentéstartalmának a fokozását jelöli. (...)

Az értékelő modalitás kifejezőeszközei a modális partikulák (módosítószók), modális határozószók és az episztemikus modális igék. Ilyen szavunk sok van. Ezeknek közös tulajdonsága, hogy kérdő névmás nélküli kérdésre adott válaszokban sokszor önálló mondatként is szerepelhetnek. (Pl. *aligha, bizonyára, kétklem*) (Pete 2002/2.)

Két regényből álló korpuszunk elemzéséhez fontosnak tartjuk utalni arra, amit Fábri Károly írt a beszédészeg és a szövegnyelvészeg viszonyáról. Fábri úgy véli, hogy a szövegyszerűség meghatározását írott szövegen csak úgy tehetjük meg, ha eltekintünk annak írott voltától. Ez olyan ellentmondásnak tűnik, amely eleve kizárja azt, hogy a szövegnyelvész írott szöveggel foglalkozzék. A megoldást nem az írott szöveg teljes kirekesztésében kell keresnünk, a beszédészeg elsődlegessége azonban olyannyira döntőnek tűnik, hogy eddigi szinte teljes figyelmen kívül hagyása a szövegkutatás kiteljesedésének egyik gátját jelenti. (vö. Fábri 1992)

ebenfalls eine Stellungnahme des Sprechers ausdrücken, durch starken Hörerbezug auszeichnen. Sie stellen [...] Instruktionen an den Hörer dar, wie er die Proposition verstehen soll.” (Gornik-Gerhardt 1981: 18)

2. Partikulák a szótárban

E disszertáció keretein belül célszerűnek látszik egy kis kitérőt tenni a lexikográfiai aspektus irányába. Ez azért fontos, mert a partikulák megjelenítése a szótárakban további vizsgálataink tárgya lesz. A szótár a nyelv *struktúráját*, a szöveg viszont a nyelv *működését* reprezentálja. Willard Quine már 1953-ban megállapította, hogy a lexikográfus nyelvi *formák* közötti viszonyokat határoz meg.

A német partikulalexikográfia hosszú múltra tekint vissza, és mint bármely szintje a partikula kutatásnak, nagyon bonyolult kérdéseket vet fel.

A legfontosabb problémákat – Wolski (1986) megállapításai alapján – az alábbiakban foglaljuk össze:

1. Az árnyaló partikulák megjelenítése a kétnyelvű szótárakban a definiálási nehézségek miatt (tehát a határozószóktól és kötőszóktól való elhatárolás miatt) nagyon problematikus.
2. Az árnyaló partikula nem az a szó, ami miatt az olvasó fellapozza a szótárat, hanem inkább (természetesen nyelvi szinttől függően) jelentését megpróbálja a kontextusból kikövetkeztetni. Abban az esetben, ha felismeri, hogy nem a kötőszói ill. határozószói jelentés a helyes, akkor már könnyebben következtet a partikula-jelentésre. Ezen a ponton vagy utánanéző a szótárban, vagy nem fordítja le, ill. nyelvi kompetenciájára hagyatkozva megfejti a jelentést.
3. A harmadik problémát az árnyaló partikulák szinonimájának, parafrázisainak hiánya jelenti. Ezeket az egynyelvű szótáraknak meg kellene adniuk (vö. Wolski: 1986).⁹

Mint már említettük, ebben a tárgyban Magyarországon Kristóf Edit (2004) végzett jelentős kutatásokat.

Egy korábbi tanulmányunkban a *doch*, *aber*, *denn* partikulákat vizsgáltuk meg a DUDEN *Universalwörterbuch*, a *Langenscheidt* és a *Wahrig* egynyelvű szótárakban, a Halász *Nagyszótárban*, a Hessky-féle kézisótárban és a Halász-Földes-Uzonyi *Nagyszótárakban* (HFU) (Zrínyi: 2004).

⁹ “1. Die Präsentation der AP in einem zweisprachigen Wörterbuch ist wegen der Definitionsschwierigkeiten und der nicht eindeutigen Abgrenzung von den Adverbien und Konjunktionen bzw. ihrer Verwendung als Konjunktion, Adverb und Partikel sehr schwierig.

2. Die AP-n sind nicht die typischen Wörter, die man im Wörterbuch nachschlagen will, eventuell bei Übersetzungen, aber diese Motivation hängt auch von den Sprachkenntnissen des Übersetzers ab. Das heißt, wenn man über bessere Sprachkenntnisse verfügt, kann man schon zwischen den konjunktionalen, adverbialen oder Partikelfunktion unterscheiden und wenn man erkannt hat, dass im gegebenen Kontext die Bedeutung als Adverb oder Konjunktion nicht passt, schließt man leichter auf die Partikelfunktion. In diesem Fall bleibt sie entweder unübersetzt oder wird nachgeschlagen. Um sie für die zweisprachigen Wörterbücher ausarbeiten zu können, muss auf die lexikographische Bestrebung verzichtet werden, bei jeder Funktion eine eindeutige Entsprechung anzugeben.

3. Ein drittes Problem stellt das Fehlen der Synonyme, Paraphrasen von AP dar, die bei der Beschreibung der AP-n in den einsprachigen Wörterbüchern angegeben werden müssten. “ (Wolski: 1986)

Mivel Kristóf Edit részletesen összehasonlította, elemezte a partikulák előfordulását a szótárakban lexikográfiai szempontból, és kidolgozott egy mintát az általa elemzett partikula-szócikkek előfordulására, ezért mi csak az e disszertáció szempontjából szükséges összehasonlításokat végezzük el a négy leggyakoribb és a későbbiekben részletesen elemzett partikulák: a *doch*, *ja*, *wohl* és a *schon* bemutatásával. Ennek az összevetésnek az a célja, hogy kimutassuk, melyik szótár a legalkalmasabb akár a nyelvtanulók, akár a fordítók számára. Mivel a partikula-szócikkek mikrostruktúrája megegyezik az egyes szótárakon belül, ezért elegendőnek találjuk a négy leggyakoribb partikulán bemutatni az eltéréseket, és a mellékletben eredetiben megtekinthetők a *doch*, *ja*, *schon*, *wohl* elemzett partikula-szócikkek. Kristóf a kétnyelvű szótárak elemzése kapcsán a következő megállapításokat tette: “az árnyaló partikulák előfordulási típusaira a hiányzó és a szövegfüggő fordítások voltak jellemzőek. Ez a jelentésmaximalista lemmakidolgozás elvének felel meg a kétnyelvű szótárakban. Ez az eredmény egyrészt azzal magyarázható, hogy az elemzett korpusz irodalmi művekből állt, melyeknek fordítói soha nem szóról szóra megfeleléseket kerestek. Másrészt a két nyelv nyelvi eszköztára, amivel a beszélőnek a mondottakhoz való viszonyát lehet kifejezni, különbözik egymástól” (vö. Kristóf: 2004: 140).

A szótárbeli megjelenítést, tehát a lemmák kidolgozását az árnyaló partikulák esetében az is nehezíti, hogy a szakirodalom még nem különíti el egyértelműen (pl. a *ja* esetében) a hangsúlyos és a hangsúlytalan változatokat, amelyek pedig pragmatikailag más jelentést hordoznak.

A következőkben röviden bemutatjuk azokat a szótárakat, amelyekben megnéztük a korpuszban előforduló partikula - lemmákat.

A Kelemen-szótár azért érdekes számunkra, mert a korpuszban egy 1933-as fordítás is szerepel – ekkor a Halász-szótár még nem létezett. Bár nem feltételezzük, hogy a fordító szótárból fordít, sőt hipotézisünk alapja éppen ennek az ellenkezője, de ezt bizonyítandó szükség van ennek megvizsgálására is. Mivel Kristóf Edittel párhuzamosan, de egymástól függetlenül (az ő disszertációja ugyanis még nem került publikálásra, amikor ezek a kutatások már elkezdődtek) folytattuk a vizsgálódásainkat, ezért eredményeink között lehet némi átfedés. Viszont mivel az ő korpuszában nem szerepelt a Kelemen-szótár, és a kutatás nem ugyanezekre partikulákra korlátozódott, ezért az itt bemutatott eredmények e tekintetben kiegészítik az ő munkáját.

Az lemmák elemzése után táblázatban összefoglaltuk, melyik kétnyelvű szótár mely szavakat adja meg az elemzett partikulák jelentéseként.

Azt előre bocsáthatjuk, hogy az elemzett szótárak a partikula-lemmák tekintetében jelentős eltéréseket mutatnak. Ezek egyrészt abban nyilvánulnak meg, hogy az egyes szótárak elhatárolják-e a határozószói, a kötőszói és partikula-funkciókat, másrészt abban, hogy milyen árnyaltan adják meg az egyes partikula-funkciókat és azokat milyen példákkal szemléltetik.

Kelemen Béla: Német és Magyar Kézi Szótár (1914)

Az elemzett szótárak közül ez a legrégebbi, csaknem száz éves múltra tekint vissza. Bár az utóbbi években sokszor újra kiadták, ebben a disszertációban az eredeti szótárból kerestük ki a partikula-megfelelőket.

Kelemen Béla nem különítette el a kötőszói, határozószói és partikula-jelentéseket, semmilyen erre irányuló megjelölést nem használt egyik szócikkében sem, csak a megfeleléseket sorolta fel az azokhoz illő példákkal. Ennek oka egyértelműen belátható: abban az időben, amikor ez a szótár készült, még nem volt ismert a *módosítószó* és a *partikula-fogalom*, ezért elhatárolásuknak még nem volt meg a tudományos alapja.

Doch

Egy nagyon rövid szócikkben találhatjuk meg a *doch* szót, együtt a kötőszói, határozószói és partikula-jelentéseket. Partikula-funkcióra csak a következő példákat találjuk:

Er wird *doch* kommen! **Csak** el fog jönni! *Schweige doch!* **Ugyan** hallgass már! *Sie wissen doch!* **Hiszen** tudja. Mindhárom példamondat helytálló a mai nyelvhasználat szerint is.

Ja

A *ja* ugyanolyan rövid szócikk, mint a *doch*, viszont ez a lemma már 2 alpontra van osztva. Az 1. pont alatt áll az elsődleges *igen* jelentés, míg a 2. pont alatt adta meg Kelemen a partikula-funkciókat: *es ist ja gar nicht so schwer!* **hiszen** nem is olyan nehéz! *komm ja recht früh!* **aztán** jó korán jöjj ám! *Tun Sie es ja nicht!* **Nehogy** megtegye!

Azt láthatjuk, hogy a legjellemzőbb, ill. a leggyakrabban előforduló használat közül választott a szótár, és a példamondatok is segítik a partikulák funkciójának megértését.

Schon

Ez a partikula is egy szócikként szerepel a szótárban két pontban: Az 1. pont a határozói jelentést tartalmazza, külön megjelölés nélkül, és a 2. pont alatt sorakoznak a partikula funkciók: *hiszen, ugyan, habár*, rövid és nem minden jelentéshez megadott példákkal: *es ist schon wahr, aber...*, **igaz ugyan, de...**

Wenn schon, ... noha, ámbár. Utóbbi ma már régiesnek tekinthető nyelvhasználat.

Wohl

Ezt a szócikket két részre osztotta Kelemen Béla, de mindkettőben kizárólag a határozószerzői jelentésre (*jól*) találunk példákat; a partikula-funkciók teljesen hiányoznak.

Halász Előd: Német- Magyar Nagyszótár (1988)

A Halász-szótár első kiadása 1952-ben készült, akkor még nem voltak a bevezetőben említett okokból ismertek a partikula funkciók, illetve maga a partikula kategóriája sem. Igaz, a ma használt kiadások már az 1988-as átdolgozott, modernizált változatra épülnek, de ebben a tekintetben nem történt változás, tehát az 1988-as kiadás sem vezeti be a partikula megjelölést.

Doch

A határozószerzői jelentések között találjuk a partikula-funkciókat, amelyeket szintén nyomósítószerzőként vagy nyomatékosítószerzőként határoz meg. Ez továbbra sem teljesen pontos megjelölés. Ez a szótár két szócikkben szerepelteti a *doch* szót:

Az 1. pont alatt szerepel a kötőszerzői jelentés (*conj*) jelöléssel.

Ezután következik 2. szócikként a határozószerzői jelentés (*adv*) megjelöléssel. Ebben a ma már partikulának nevezett funkciókat is megtaláljuk. Lexikográfiai szempontból ez hibásnak tekinthető, de ennek a pontatlan megjelölésnek az az oka, amire fentebb már utaltunk, tehát a fogalom nyelvészeti tisztázatlansága. A határozószerzői jelentés 1. pontja alatt a nyomósítószerző jelentés található, az itt szereplő megfelelők a *hiszen, hát, de hát, de persze, dehogy*. Ezekre találunk megfelelő példákat is, csak az a probléma, hogy ezek a magyar példák a *doch*-nak nem ugyanarra a pragmatikai funkciójára utalnak, mégis egy pont alatt olvashatók.

A 2. pont alatt ezt a megjelölést találjuk: *türelmetlenség kifejezésére*, amely a következő példákkal van alátámasztva: *Sehen Sie doch nur! ugyan nézze csak! sei doch so gut und... légy már oly jó.* E példák közül egyik sem fejez ki alapvetően türelmetlenséget, legfeljebb bizonyos szituációkban; itt inkább egy finomabb felszólításról vagy kérésről van szó.

A 3. megadott jelentésnél a következő megfelelők találhatók: *bárcsak, csak*. Ehhez kapcsolódó példák: *hätte er doch nicht gesprochen! bár ne szólt volna! Du hast es ihm doch gesagt? Remélhetőleg megmondtad neki.* Amint látjuk, a legutóbbi példamondat fordítása nincs megadva a fenti megfelelők között és ez nem is óhajtó mondat.

A 4. pontban csak a megfelelőket adja meg a szótár: (közb.) kiegészítendő kérdésekre válaszolva korábbról ismert és elfelejtett dolgokra utalva. pl.: *Wie ist doch gleich ihr Name? Hogy is hívják csak?*

Ez a *doch* szócikk részletes és korrekt jelentésmeghatározásnak tekinthető, bár több gyakori funkció hiányzik.

Ja

Ez a szótár 6 pontra osztotta fel a *ja* szó jelentéseit és azokat tagolta további alpontokra.

Az 1. a) pont az igenlést adja meg. A b) pontban is ugyanez a jelentés található kombinálva a főnévi használattal.

A szótár már a 2. ponttól kezdve sorolja a partikula funkciókat példamondatokkal. Pl.: *Ja, da muss er eben dafür zahlen. Bizony, ezért fizetni kell. Ja, das war so. Hát, nos ez így történt. Ach ja. Ja igen, ja igaz.*

3. *das versichere, ja, schwöre ich. Ezt állítom, sőt eskümmel is megerősítem.*

4. *das ist sie ja! hiszen ez ő!*

5. *sie ist ja hübsch, aber dumm. Csinos ugyan, de buta.*

6. a) *Hör mir den Vortrag ja an! Aztán meghallgasd ám az előadást!*

6. b) *tagadószóval: das soll er ja (nur) nicht lassen! ezt semmiképp se csinálja!*

Amint látjuk, ez nem teljesen pontos fordítás. A 6. pont alatti funkciókra vonatkozóan megjegyezhetjük, hogy hiányzik a *ja* kiemelt hangsúlyozására való utalás.

7. *(feltételes mondatban): wenn er ja kommt. ha egyáltalán eljön.*

Nem minden egyes példát emeltünk ki, csak néhányat a jellegzetesebbek közül, de a mellékletben nyomon követhetjük, hogy a példák között sok olyan is szerepel, amelyek a mai

nyelvhasználatban nem gyakoriak, viszont irodalmi művekben természetesen előfordulhatnak. Ezért a szótárban indokoltnak tűnik ezek közül is néhányat megemlíteni.

Schon

A *schon* szót egy lemmában dolgozta ki a szerkesztő. Az 1-5. pontok alatt találjuk a határozószóhoz hozzárendelt jelentéseket, amelyek között árnyaló partikula funkciót is találhatunk, pl.:

4. *das ist schon billig genug. ez amúgy is elég olcsó*

5. *es ist schon richtig, aber ... helyes ugyan, de...*

6. pontban a), b), c), d) alpontokban következnek a *nyomósító, színezőszócska* megjelölés alatt az árnyaló partikula funkciók. Pl. *schon gut: jó, jó, jól van már, rendben van*

Es wird schon stimmen. a) annyit/így/úgy is lesz. b) biztos/alighanem úgy van.

Itt megjegyeznénk, hogy természetesen kontextusfüggő a partikulák jelentése, de az *annyit is lesz* megfelelő nyelvi helytelen forma, ezt nem tudja a szótárhasználó értelmezni.

Wohl

Ezt a szót egy lemmaként dolgozta fel ez a szótár, öt pontba rendezve a jelentéseket. Az 1. pont előtt találjuk az *adv* (határozószó) rövidítést és később semmi egyéb jelölés nincs, ami arra utal, hogy egyáltalán nem különítette el az árnyaló partikula jelentéseket, mint ahogy erre a másik három szócikkben találtunk is példát. Ettől függetlenül a 3-5. pontok alatt árnyaló partikula funkciókra ad meg példákat a szótár, pl.: *Kommt er wohl heute noch? Vajon eljön még ma? Er sagt wohl, ... ugyan azt mondja, ... Das mag wohl sein. az bizony lehetséges/meglehet.*

Itt is találhatunk néhány, a régebbi nyelvhasználatnak megfelelő kifejezést, mint pl. *du bist wohl nicht bei Trost? Észnél vagy?*

Ha ezt a példát közelebbről megvizsgáljuk, láthatjuk, hogy a *wohl* megfelelőeként külön magyar szót nem ad meg a szótár, hanem az egész mondat (kiejtve: megfelelő intonációval együtt) fejezi ki az eredeti példamondat jelentését.

Halász-Földes-Uzonyi Nagyszótár (2000)

Ez a szótár a Halász-szótár javított, modernizált változata, amellyel a szerzőknek nem egy új szótár megírása volt a céljuk, hanem a régies vagy helytelen és a volt NDK-s szóhasználatot tükröző szavak kiiktatása és a modern szakterületek új keletű szavainak, mint pl. közgazdaságtan és informatika szókincsének bevezetése. Mivel más volt a célkitűzés, és az idő is behatárolt volt erre a munkára, a szerkesztők nem tudtak elegendő időt fordítani az egyes nyelvtani kategóriák újraértelmezésére és más koncepció kidolgozására. Ez vonatkozik a partikulákra is, ami azt jelenti, hogy a Halász-szótár szolgált a lemmák alapjául. Ebből következik, hogy e szótár – a Halász-szótárhoz hasonlóan – külön lemmaként tárgyalja a partikuláknak a kötőszói (*conj*) és határozószói (*adv*) jelentését. A partikulák funkcióját viszont – eltérően a Halász-szótártól – nyomósító szó helyett módosítószónak jelöli (*emph*) jelzéssel, de nem szerepelnek külön megjelölések az egyes jelentések elhatárolására.

Doch

Ez a szótár 3 szócikkre tagolva dolgozta ki ezt a szót.

Az I. pont alatt a kötőszói jelentés,

A II. pont alatt a határozószói jelentés,

A III. pont alatt a módosítószói jelentés szerepel, amely a partikula funkcióknak felel meg. Ez a III. pont további négy alpontra van felosztva, amelyek különböző partikula-jelentéseket tartalmaznak, de a jelentésre vonatkozó megjegyzés nélkül; itt csak a példamondatokat és a fordítási lehetőségeket találjuk.

A 4. pont alatt tüntették fel *nyomatékosítószó*ként a további árnyaló partikula funkciót.

Ja

A HFU-Nagyszótárban a *ja*-t két szócikkben találjuk meg, az elsőben az *igen* és a partikula jelentés található, a másik pedig a főnévi használat. Az első szócikkben már a 2. pont alatt árnyaló partikula jelentéseket találunk *msz* (módosítószó) megjelöléssel: *nos, hát, igen, bizony, de* megfelelésekkel, találó példamondatokkal. A harmadik pontban a *sőt*, a negyedikben a *hiszen, hisz* jelentések szerepelnek egyéb utalások nélkül, az ötödikben pedig az *ugyan*. A 6. és 7. pontok alatt már találhatunk utalást a mondatfajtára és az intonációra, ami segíti a nyelvtanulót is az eligazodásban: *felszólító mondatokban, hangsúlyosan, tagadással, kérdésben. das kann ja heiter werden (ironikusan): na, ez érdekesen alakul.*

A példamondatok a mindennapi nyelvhasználatot tükrözik, jórészt a Halász-szótár példamondataival.

Schon

Ennél a partikulánál találhatjuk a legtöbb jelentést, összesen tízet, ami nagyon részletes kidolgozásnak mondható. Az 1. pont mellett a *hsz.= határozószó* megjelölést találjuk, de ha jobban megvizsgáljuk a példákat, akkor azt vesszük észre, hogy csak az első három pont alatti jelentések: a *már, még, pusztán, csupán* tekinthetők inkább határozószónak, az azután következők már inkább árnyaló partikulának számítanak: *amúgyis, eleve, igazán, javából, ha már egyszer, inkább, ugyan már*.

Az árnyaló partikulát meglepő módon csak egyetlen helyen, ennél a partikulánál, a 10. pont alatt különbözteti meg, és nevezi *színezőszócskának, színező partikulának* a szótár, és ezt a pontot osztja további öt jelentésre.

Wohl

A HFU szótár csak egy lemmaként tárgyalja, amelyen belül a 3., a 4., az 5., a 6. és a 7. alpontban mindenféle külön megjelölés nélkül találjuk a partikula-funkciókat, ugyanúgy, mint a Halász-szótárban. A példamondatok jelentős része szintén ugyanaz. Pl. a 3. pontban: *alkalmasint, bizonyára, vajon, talán: kommt er wohl heute noch? vajon eljön-e még ma?* A 4. pontban *habár, ugyan: er hat zwar Verstand, aber der Fleiß fehlt ihm. Van ugyan esze, de nem szorgalmas.* Az 5. pontban nem találunk magyarázatot, csak a példamondatokat: *Du bist wohl nicht bei Trost? ésnél vagy?* A 6. pont példamondat nélkül csak a jelentéseket adja meg: *körülbelül, hozzávetőlegesen;* a 7. pontban pedig (*rég*) megjelöléssel egy ma már nem használt jelentést találunk: *sehr wohl, meine Dame! Igenis hölgyem!*

Hessky Regina: Német-magyar kéziszótár (2000)

E szótár alapjául a DUDEN *Universalwörterbuch* (DUW) (1989, 1996) és a *Langenscheidt Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (1998) egy nyelvű szótárak szolgáltak, ami azt jelenti, hogy az ebben a két szótárban található jelentések és példák kerültek bele. A szerkesztők célja ezzel a szótárral egy használóbarát, modern szótár kidolgozása volt. Ezért tehát azokat a szempontokat tartották elsősorban szem előtt, amelyek a magyar nyelvtanulók számára nehézséget okoznak. Így került sor a partikulák már árnyalt, részletes kidolgozására is. A Hessky szótár módosítószóként jelzi a tulajdonképpeni árnyaló partikula - jelentést.

Doch

Ez a szótár már három szócikket szentel a *doch* lemmának.

Az 1. a határozószói funkciót emeli ki, további három részre: két hangsúlyos és egy erősen hangsúlyos variánsokra osztva.

Eltérően a többi szótártól, 2. lemmaként a módosítószói funkciót találjuk, ami a partikula-funkciókat tartalmazza. Öt jelentést különböztet meg és minden egyes jelentéshez magyarázatot ad:

1. *állítás megerősítésére*
2. *felszólítás megerősítésére*
3. *óhajtás megerősítésére*
4. *kérdés megerősítésére*
5. *emlékezetben keresgélve.*

Itt jegyeznénk meg, hogy korábbi kutatásainkban már hét partikula-funkciót különböztettünk meg (Zrínyi: 1999), ami még szintén nem volt teljes, ugyanakkor viszont a DUDEN *Universalwörterbuch* sem említ ennél több partikula funkciót.

A továbbiakban 3. lemmaként találjuk a kötőszói funkciót, ami azt mutatja, hogy itt a partikula-jelentések már gyakoribbak, valószínűleg ezért kerültek az ezt megelőző helyre.

Ja

Ez a szócikk jóval hosszabb, mint a *doch*-hoz írott: összesen 11 jelentést különböztet meg a *ja* esetében. Mivel a *ja*-nak nincs kötőszói, ill. határozószói jelentése, így értelemszerűen a partikulát – mint ahogy a bevezetőben utaltunk rá – módosítószóként jelöli. A 11. jelentésnél zárójelben találunk egy-egy rövid kommentárt, amely a beszédaktusra és/vagy a

hangsúlyozásra utal, s ez jelentős információ a partikulákat tekintve. A következőkben egyenként felsoroljuk a 11 jelentést példamondatok nélkül:

1. *eldöntendő kérdésre adott rövid válasz*
2. *ált. hat. szóval: örömteli megerősítést fejez ki*
3. *hangsúlyosan, kérés, kérdés végén*
4. *megerősítés kifejezésére*
5. *csodálkozás v. irónia kifejezésére*
6. *megszorítás, fenntartás kifejezésére*
7. *hangsúlyosan, figyelmeztetés kifejezésére*
8. *felsorolásban*
9. *bizalmas: telefonáláskor*
10. *bizalmas: hitetlenkedés kifejezésére*
11. *mondatkezdésként, hosszabb szünet után*

Ebből a felsorolásból láthatjuk, hogy a Hessky-szótár minden egyes pontnál jelzi: milyen beszédaktusban használhatjuk a *ja*-t, továbbá utal a hangsúlyozásra, ill. ahol lényeges, ott a partikula szintaktikai helyére is. A megadott megfelelőket a fejezet végén lévő táblázatban nyomon követhetjük, ezért azokat itt nem soroljuk fel. Annyit mindenképpen ki kell emelni, hogy itt nagyon részletes felsorolást találhatunk, és a szótár nem csak a leggyakrabban előforduló funkciókat adja meg.

Schon

Ami először szembetűnik és meglepő, az az, hogy a szótár nem különbözteti meg ebben az esetben a határozószói és módosítószói jelentést, hanem egyetlen lemmaként kezeli. Ennek okát nem tudhatjuk, legfeljebb találgatásokba bocsátkozhatunk. Feltételezhető oka az lehet, hogy bizonyos esetekben nehéz szétválasztani ezeket a funkciókat, mivel a *schon* alapjelentése: *már*, ami sok esetben csodálkozást is takar az időbeniségre utalás mellett. Ilyen pl. az 1. pont alatti példa: *Wollen Sie schon gehen?* A 2. pont alatti jelentés: *már (is)*. Ez a két jelentés inkább határozószónak tekinthető. Az eddigi lemma-felosztásokat figyelembe véve a 3. ponttól már módosítószóként a további jelentések külön szócikkben szerepelhetnének.

3. *felszólításban, türelmetlenség kifejezésére*
4. *nyomósításként*

5. *bíztatásként*
6. *lekicsinylő kérdésben*
7. *költői kérdésben*
8. *megszorításként*
9. *ellentétes mondatban: viszont*
10. *eldöntendő kérdésre adott önálló válaszként*

Wohl

A *wohl* két szócikként szerepel a Hessky-szótárban, egyik a határozószói jelentés, a másik pedig a módosítószói, vagyis az árnyaló partikula. Itt a határozószónak viszonylag sok, négy fő jelentése van: *jól, jóllehet, hozzávetőleg, igenis*, amelyek különböző fordulatokban még kiegészülnek további jelentésekkel. Számunkra a partikula funkció fontosabb, amely nem tagolódik további alpontokra és megfelelésként a *bizony, bizonyára* szavakat adja meg a szótár.

Mindezekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy mivel a HFU-Nagyszótár a Halász-szótár javított, átdolgozott változata, a partikulákat ugyan már árnyaltabban kezeli, mint a Halász-szótár, tehát elkülöníti az egyes funkciókat különböző pontokban, de nem minden funkciót ad meg és azokat is konkrét meghatározás nélkül. Meglepő módon csak egyetlen helyen, HFU-Nagyszótárban a *schon* partikulánál a 10. pont alatt található az árnyaló partikula funkció *színezőszócska, színező partikula* megnevezéssel.

A hangsúlyozásra és a mondattípusra vagy a beszédzándékra, tagadásra való utalást gyakran találunk, csak nem következetesen, nem minden jelentésre vonatkozóan. Látható, hogy vannak a HFU-Nagyszótárban olyan jelentések, amiket a Hessky-szótár nem ad meg pl. *ja* esetében: *okvetlenül, feltétlenül, mindenképpen*. A HFU-Nagyszótár nem minden esetben különíti el a partikula-funkciót a kötőszóitól, és a határozószóitól, tehát nem következetesen használja a partikula-funkciók megjelölését.

Az eddigiekben a szócikkek mikrostruktúráját mutattuk be, az alábbi táblázatban pedig feltüntettük a partikulák megfeleléseit ezekben a szótárakban. Azoknál a szótáraknál, amelyek elkülönítik partikula-funkciót, tehát módosítószóként jelölik, ott csak ezeket a jelentéseket soroljuk fel, mivel a határozószói és kötőszói jelentés teljesen más, nincs jelentősége a mi szempontunkból. Viszont a Kelemen-szótárnál, ahol egyetlen szócikkben szerepel az összes jelentés, ott minden megadott jelentést felsorolunk.

	<i>Kelemen</i>	<i>Halász</i>	<i>H-F-U</i>	<i>Hessky</i>
Aber	De, hanem, dehogy, ismét, meg	Ugyan, de, aztán, ám, ejnye!, már, dehogy,dehogysis, csudát!, hogy micsoda!	Ugyan, de, aztán, ejnye ejnye! na de kérem! (aber nein): dehogy	Hű, hogy mennyi/milyen...! Most már aztán!, de(hát): hogyan(!)
Auch	sem, habár, is,	Még... is, is, Nyomatékosító szócska: vajon, e, bizony,	Vajon, de, és, na, aztán, is, bizony	Is, szintén, ráadásul... is, hiszen, úgyis, de hát, aztán, na, hát
Denn	<i>hát, tehát</i>	Hát, tehát, is, végül is, végtére is, na, hát akkor, ha mindenáron,	Hát, tehát, is, végül/végtére is, mindenáron	és, (de) hát, ugyan, de hát, és, ugyan tehát, szóval, . hacsak nem...
Doch	<i>de, hanem, ugyan, mégis, bizony, csak, hiszen</i>	Hiszen, de hiszen, de, hát, de persze, de igen, dehogy, ugyan, már, bárcsak, csak, is	Hiszen, de hiszen, már, hát, ugye, is	(de)hiszen, csak, (bár)csak, ugye, (hogy) is
Eben	Éppen,(!) éppen (!) most	Éppen akkor, éppen csak most, pont, épp hogy csak, csak éppen hogy, mert, hát, ugyanis, persze, nemde, no persze, ugye	Éppen, hát, ugyanis, mert mitagadás, hát, persze, nemde, ugye, bizony, pontosan, hiszen éppen igaz, helyes	Hát, már, csak éppen pont(osan), (épp)en hát, ez az, pontosan, épp erről van szó
Ja	<i>Igen, igenis, hiszen, ám, aztán, nehogy</i>	Igen, nos hát, igen ám, bizony, no de, voltaképpen, sőt, hiszen, ugyan, feltétlenül, okvetlenül,	Igen, persze, hogyan, de, nos, hát, bizony, hát igen, sőt, hiszen, hisz, ugyan, aztán, ám, feltétlenül,	Igen, (hát) persze, hogyan, ugye(bár), légy szíves, már, hiszen, de hisz(en), nocsak, na, de, (meg)lehet, csak

		mindenképpen, biztosan, aztán, semmiképpen, nehogy, ám, aztán nehogy, egyáltalában,	okvetlenül, mindenképpen, (tagadáskor). semmiképpen, nehogy, ugye	(aztán), nehogy, éppenséggel, szóval semmi esetre (sem), sőt tényleg, valóban, igen?, nos,
Nur	Csak, csupán, ami csak, akármi, bármi, hacsak, bárcsak	Csak, is, ugyan, bár, bárcsak, vajha, rajta, nosza	Csak, ugyan, bár	csak, mindössze , vajon, ugyan, (bár)csak
Schon	Már, hiszen, ugyan, habár, noha, ámbár	Már, még, pusztán, csupán, bár, ugyan, hiszen, na és, hát aztán, is, biztos, amúgy is, jó, jól van már, rendben van, biztos, alighanem	Már, is, biztosan, alighanem, remélhetőleg, majdcsak, valószínűleg, hát aztán, na és!	már, már... is hát, bizony, tényleg, biztosan, majdcsak) ugyan, vajon, azonban/ viszont igen,de, jó, jól van, alighogy, az igaz, de...
Wohl	Jól	Alkalmasint, bizonyára, alighanem, lehetséges, meglehet, nyilván, habár, ugyan, na, ne	Alkalmasint, bizonyára, vajon, talán, habár, ugyan, na, körülbelül, hozzávetőlegesen, igenis	Jóllehet, ugyan, habár, bizony, bizonyára

Összefoglalásképpen annyit megállapíthatunk, hogy a Hessky-szótár egész más sorrendben szerepelteti az egyes szófajokat, mint a többi három elemzett szótár, hiszen a 2. helyen a partikula-funkció áll és nem a határozói. Ez a tény már a partikulák fontosságára utal. Ettől függetlenül még ez a szótár sem partikulaként, hanem módosítószóként tünteti fel őket, aminek okát nem tudjuk biztosan. Összefügghet azzal, hogy sem ez a fogalom, sem pedig a módosítószóktól való elhatárolásuk nem egyértelmű a nyelvtanokban, hanem még vitatott kérdés a nyelvészetben. Ez a szótár sok esetben több partikula funkciót ad meg, mint a

Halász-szótár vagy HFU-Nagyszótár és sokkal differenciáltabbak, áttekinthetőbbek a szócikkek, egynyelvű szótárakból származó, szemléletes példamondatokkal.

A táblázatból is látható, hogy az elemzett kétnyelvű szótárak a partikulák tekintetében jelentős eltéréseket mutatnak. Megállapíthatjuk, hogy vannak a HFU-Nagyszótárban olyan jelentések, amelyeket a Hessky-szótár nem ad meg pl. *ja*-nál: *okvetlenül, feltétlenül, mindenképpen*, itt már részletesebbek szócikkek, mint a Halász-szótárban, de nincsenek tagolva egyes funkciók szerint és a példák sok esetben nem a legjellemzőbb nyelvhasználatot tükrözik.

Miután megvizsgáltuk ezeket a szótárakat, világossá vált, hogy lexikográfiai szempontból a partikulák konnotatív jelentését hasonlítottuk össze egymással. Konnotatív jelentésen a lexikológiai munkákban azt értjük, hogy az egyes szemémákat, lexémákat kontextusfüggően írjuk le. A partikulák esetében viszont ezek a mini példák a szócikkekben nem feltétlenül nyújtanak egyértelmű segítséget az olvasó számára. A legnagyobb különbségeket a határozószóktól való elhatárolásban és a partikula - funkció meghatározásában találtuk. A lemmák mikrostruktúrája minden szótárban más és más.

A Hessky-szótár nyújtja a legnagyobb segítséget a szótárhasználó számára, mert a nyomdatechnikai kiemelések áttekinthetőek és a példamondatok segítenek megérteni az egyes funkciókat. A magyar megfelelők is ebben a szótárban szemléltetik legjobban a beszédshándékot.

Mivel a Halász-szótár készítésekor a partikula - kutatás még egyáltalán nem kezdődött el, ezért érthető, hogy még nem kielégítőek ezek a szócikkek. Viszont azt is láthatjuk, hogy annak ellenére, hogy azóta a partikula-kutatás előrehaladt, az átdolgozott Halász-Földes-Uzonyi-Nagyszótár szintén nem fordított kellő figyelmet ennek a műfajnak a kidolgozására, habár már néhány új jelentést felvettek és a határozószóktól való elhatárolást is megtették a szerkesztők.

3. Partikulák előfordulása a korpuszban összevetve a szótárral

3. 1. Korpuszismertetés

Ezen disszertáció korpuszaként két művet és mindkettőnek két fordítását, egy régibb és egy újabbat választottunk. A fent említett gondolatnak megfelelően, ezekkel a fordításokkal arra keressük a választ, hogy a két fordító mi miatt döntött úgy, hogy az adott kontextusban az árnyaló partikulát az adott célnyelvi megfelelővel fordítja.

A művek kiválasztásánál azt tartottuk szem előtt, hogy a fordító ismert és jó fordító legyen és ugyanannak a műnek két magyar nyelvű fordítása létezzen. Ezen kívül terjedelemben megfeleljen, tehát elemzésünkhöz elegendő olyan példamondatot tartalmazzon, amelyben árnyaló partikulát találunk. Ezeknek a kritériumoknak a drámák vagy egy túlnyomórészt dialógusokból álló regény felelhet meg, így választásunk a következő két műre esett:

Kästner, Erich: *Das fliegende Klassenzimmer* (1933): Stuttgart: Berthes Verlag

Kästner, Erich: *Das fliegende Klassenzimmer* (1933): Stuttgart: Berthes Verlag

Kästner, Erich: *A repülő osztály* (1960): Budapest: Móra Kiadó: ford. B. Radó Lili.

Kästner, Erich: *A repülő osztály* (1934): Budapest: Dante Kiadó. ford. Havas József

Kafka, Franz: *Der Verschollene* (1997): Stuttgart: Reclam Verlag

Kafka, Franz: *Amerika: A kallódó fiú* (1978): Budapest: Szépirodalmi Kiadó. ford. Kristó Nagy István

Kafka, Franz: *Az elkallódott fiú* (2003): Budapest: Palatinus Kiadó. ford. Györffy Miklós

Az elemzésre kiválasztott példamondatok, amelyekben árnyaló partikulákat találtunk részben a 3. és 4. fejezetekben olvashatók az elemzéseknél, a továbbiak a mellékletben találhatóak összegyűjtve.

3. 2. A fordításbeli megfelelések aránya a szótárakhoz viszonyítva

E fejezetben bemutattuk, hogy a korpuszban előforduló partikulák hányszor fordultak elő és milyen célnyelvi megfelelőkkel fordították azokat a két műben a fordítók.

A *Der Verschollene* c. regényben a következő árnyaló partikulákat találtuk: *denn, ja, doch, nur, wohl, schon, auch, aber*. Ezért a másik elemzett regényben, a *Das Fliegende Klassenzimmer*-ben is ugyanezekre koncentráltunk, azokat a mondatokat írtuk ki, amelyben ezek a partikulák előfordultak. A második regényben a felsoroltakon kívül még néhány esetben találtunk *eben* partikulát, ezért ezt szintén a táblázatba foglaltuk, az *auch*-ra viszont nem találtunk példát.

Első lépésként minden egyes partikuláról, amely elemzésünk tárgyát képezi, külön táblázat készült, amelyben a négy műben előforduló fordításokat soroltuk fel, a táblázat első sorában pedig a négy elemzett szótárban megadott jelentéseket adjuk meg. Mint ahogy az előző fejezetből már kiderült, nem a kötőszói jelentésekkel foglalkozunk, hanem a szótári megjelölés szerint a módosítószói jelentésekkel, amelyek tulajdonképpeni árnyaló partikula a funkciókat fedik. Azokban az esetekben, ahol nincs különválasztva önálló szócikkben vagy számozással, a határozószói jelentéseket is felsoroltuk.

Ennél a táblázatos formánál nem különítettük el az egyes mondattípusokat, amire a szótár szintén utal (a szó mögött zárójelben található, hogy hányszor szerepel ez a fordítás az adott szövegben). A táblázatban Kristó műveiben előforduló megfelelőket: I-el, Györffyét: II.-sel, Havasét: III-sal, Radóét pedig: IV-sel jelöltük.

Azokat az eseteket, amikor semmilyen megfelelővel nem fordította a partikulát a fordító vagy teljesen más szavakkal kifejezett mondat szerepel, Ø jellel jelöltük. Vastagon szedett betűvel emeljük ki azokat a célnyelvi megfelelőket, amelyeket egyik szótár sem ad meg. A táblázat bal szélén azt a számot adtuk meg, ahányszor a partikula az adott regényben előfordult, a szavak mögötti számok pedig a megfelelőknek a számát, valamint az adott partikulának az összeshez viszonyított arányát mutatja. A táblázatok alatt 1-2 példát hozunk arra az esetre, amikor lefordította a fordító a partikulát és arra is, amikor nem.¹⁰

A táblázatok alatti adatok azt mutatják, hogy hány százalékban nem a szótár által megadott megfelelést használták az egyes fordítók, végezetül pedig ezeknek az eredményeknek az összesített arányát adtuk meg.

¹⁰ Az idézetek után az egyszerűség kedvéért nem az eredeti szerző nevét tüntettük fel a fordításoknál, hanem a fordító nevével utaltunk a fordításokra. Kristó Nagy István nevére az egész dolgozat során Kristó-ként utalunk.

DOCH

A *doch* összesen 250-szer fordult elő a szövegekben.

Szótárak	De hát, persze, de igen, dehogy, ugyan, már, bárcsak, hát, ugye, (de)hiszen, csak, ugye, (hogy) is
I. Össz:73	Ø (18) 0,24, csak (7) 9,5, hisz (3) 0,041, hiszen (4) 5,4, de hiszen (5) 0,68, mégiscsak, (5), 0,068 hát (4) 0,054 hát akár (1) 0,013, ugye, (2) 0,027, csakugyan (1) 0,013, azért + nem (1) 0,013, de hát (3) 0,041, is (1) 0,013, utóvégre, (1), sőt (1), ámbár (1), végtére is (1), már (2) 0,027, pedig (2), mégis (4), mégsem, (3), igazán (1), de (1), bizony (1)
II. 74	Ø (19) 0,256, csak (7) 0,094, hiszen (9) 0,121, de hiszen (6) 0,081, hát (3) 0,040, de hát (1)0,013, mégiscsak (6) 0,081, nem (1) (visszakérd), igazán (2) 0,027, azért mégsem, (1) is (2), végtére is (4), nahát (1), ugye, (1), noha (2), már (1), holott (1), utóvégre (1), mégsem (3), főleg (1), mégis (1), mégpedig (1), akkor is (1), de mikor már (1)
III. 50	Ø (28) 0,56, csakugyan (1) 0,02 , hát (1), de hát (1), de (1), hisz (3), hiszen (2) 0,04, pedig (3) 0,06, csak +nem (1), akkor (1), valahogy (1), mégiscsak (2) 0,037, ugye (1), ejnye (1), is (1), mégsem (1), nohát (1)
IV. 53	Ø (23) 0,433, hát ...is (1) 0,018, hiszen (5) 0,09 , de hisz (1), mégis (2) 0,037 hát (3), már (2), úgysem (1), ámbár (2), mégiscsak (3), ugye (2), nocsak (1), de hiszen, de hát (1),de hát (1), igazán (2), ejnye ... már (1), azért, (1), már (1)

A szótárakban nem megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

I. 18%

II. 36%

III. 2%

IV. 0%

Össz: 15,75%

Jetzt, wo *doch* die Herren am runden Tisch längst empört über den nutzlosen Lärm waren... (Kafka: 22)

Most, amikor már az urak a kerek asztalnál régen felháborodtak a fontos munkájukat zavaró meddő lárma miatt (Kristó: 24)

Most, amikor a kerek asztalnál ülő urak már jó ideje alig tudtak uralkodni megbotránkozásukon a fontos munkálkodásukat zavaró haszontalan lárma miatt. (Györffy: 25)

- Ich kann es nicht leiden, wenn man mir vom Gang hineinschaut. – sagte der Mann.

- Aber der Gang ist *doch* ganz leer. – sagte Karl. (Kafka: 9)

- Nem bírom elviselni, ha a folyosóról bebámulnak hozzám. [...]

- *Hiszen* üres a folyosó. – mondta Karl. [...] (Kristó: 10)

- Ki nem állhatom, ha valaki a folyosóról bémézkodik be hozzám.

- *De hiszen* üres a folyosó. (Györffy: 11)

JA

A *ja* összesen 262-szer fordult elő a korpuszban.

Szótárak	igen, igenis, hiszen, ám, aztán, nehogy, nos hát, igen ám, no de, voltaképpen, sőt, ugyan, feltétlenül, hát, persze, hogyne, de, nos, hát igen, hisz, aztán, éppenséggel, hát persze, ugyebár, légy szíves, már, de hiszen, nocsak, na, de, meglehet, csak, okvetlenül, mindenképpen, biztosan, semmiképpen, semmi esetre (sem), valóban, nehogy, igen?, tényleg? Szóval
I. 66	Ø (26), hiszen (16), hisz (7), valóban, (1), nyilván, (2), hát (1), de hát (2), ám,(2), úgyis (1), voltaképpen (1), ámbár (1) , is (1), sőt (1), persze (1), ugyan (1), pedig (1) , ugyanis (1),
II. 61	Ø (23), hiszen (17), de (1), de hiszen (3), is (2), igazán (1), hát (1), valóban (1), igaz (1) , úgyis (2), természetesen (1) , pedig úgysem (1) , csakugyan (2) , pedig (1) , persze (1), ám (1), sőt (1) ugyan (1),
III. 70	Ø (34), hát (6), de hát (1), is (3), hát még (1) , aztán (1), ám (1), hiszen (2), hisz (4), de hiszen (1), de hisz (2), de (2), na (1), nohát (1), no (1) , nehogy (1) éppen (1), nem is (1) , ugyan (1), mert hát (1), de hát (1), még csak (1), pedig (1) , csakugyan (1),
IV. 72	Ø (36), ugyan (1), már (1), még ... is (1) , még ...csak (1), de hát (8), is (3), hiszen (13), no hiszen (1) , hát majd (2) , ámbár (1), nem... is (1), hát (2), csakugyan (1)

A szótárakban nem megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

I.	3%
II.	11,4%
III.	7,1%
IV.	<u>6,9%</u>
Össz:	28,4%

- Gottes Willen, ich habe *ja* ganz an meinen Koffer vergessen! (Kafka: 9)
- Úristen, hisz a ládámról teljesen elfeledkeztem! (Kristó: 11)
- Úristen, teljesen megfeledkeztem az utiládámról! (Györffy: 13)

DENN

A *denn* összesen 132-szer fordul elő a korpuszban

Szótárak	hát, tehát, is, végül/végtére is, na, hát akkor, mindenáron, és, de hát, ugyan, és, ugyan, szóval, hacsak nem...
I. 34	Ø (16), hát (11), de (1), is (2), talán (1), hiszen (1), ugyan (1), meg (1)
II. 34	Ø (17), hát (8), de hát, (1), is (3), végtére is (1), hiszen (1), talán (1), ugyan (1), tulajdonképpen (1)
III. 26	Ø (14), hát (6), ugyan (2), hát aztán (1), de (2), de hát (1)
IV. 28	Ø (22), hát (4), is (1), de hát (1)

A szótárakban nem megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

- I. 8,8%
- II. 8,8%
- III. 0%
- IV. 0%
- Össz: 4,4%**

- Wie heißen Sie *denn eigentlich*? (Kafka: 23)
- Hogy hívják magát tulajdonképpen? (Kristó: 24)

Was soll *denn* das heißen? (Kästner: 157)

Ugyan mi érhetett? (Havas: 99)

WOHL

Összesen 47-szer található meg ez a partikula a korpuszban.

Szótárak	jól, alkalmasint, bizonyára, alighanem, lehetséges, meglehet, nyilván, habár, ugyan, na, ne, körülbelül, hozzávetőlegesen, igenis, jóllehet, ugyan, bizony, bizonyára
I. 16	∅ (7), ugye (1), mégse (1), majd csak (1) , nyilván (2), ugyan (1), is (2), bizonyára (1),
II. 16	∅ (3), aligha (3) , alighanem (1), bizonyára (1), majd csak (1), éppenséggel (1) , ugye (2), biztosan (1) , nyilván (2), talán (1)
III. 7	∅ (2), is (1), utóvégre (1), talán (2), pedig ... csak nem (1)
IV. 7	∅ (2), nyilván (3), bizonyára (1), talán (1)

A szótárakban nem megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

I. 18%

II. 50%

III. 57%

IV. 14%

Össz: 34,75%

Deswegen wird es ihm *wohl* auch so zu Herzen gegangen sein, dass er seiner Frau und dem Kind nicht helfen konnte. (Kästner: 134)

Nyilván azért is vette annyira a szívére, hogy a feleségén és a gyermekén nem tudott segíteni. (Radó: 102)

NUR

Összesen 45-ször fordult elő a *nur* partikula

Szótárak	csak, mindössze, vajon, ugyan (tanácsalanság), is, bárcsak, ugyan, bár, vajha, rajta, nosza, csakis, csupáncsak, de
I. 20	Ø (1), már (1), is (3), csak (felszólításokban: 12), még (1), ugyan (1), na de (1)
II. 19	Ø (3), is (3), csak (felszólításokban: 12), na de (1)
III. 3	Ø (1), csak (felszólításokban: 2)
IV. 3	Ø (1), csak (felszólításokban: 2)

A szótárakban nem megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

- I. 5%
- II. 5,2%
- III. 0%
- IV. 0%
- Össz: 2,55%**

Wenn mich *nur* der Oberportier loslassen würde! (Kafka: 165)

Csak ez a főportás eleresztene! (Kristó: 163)

Laßt mich *nur* gehen! (Kästner: 132)

Hagyjatok békén! (Havas: 89)

SCHON

Itt a szótárban a határozószói és a módosítószói (tehát partikula) jelentések együtt szerepelnek, ezért a teljesség kedvéért minden megadott jelentést felsorolunk.

Összesen 33-szor fordult elő ez a partikula a korpuszban.

Szótárak	<p>Hiszen, habár, noha, ámbár, még, pusztán, csupán, hát aztán, is, amúgy is, rendben van, biztos, alighanem, remélhetőleg, az igaz, de...</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. már...is 2. már (felszólításban) 3. hát, bizony, tényleg (nyomósításként) 4. biztosan, majdcsak (bíztaásként), 5. ugyan (lekicsinyló kérdésben) 6. vajon, ugyan (lekicsinyló kérdésben), 7. ugyan, voltaképpen (megszorításként) 8. azonban/ viszont igen (ellentétes mondatban) 9. de (eldöntendő kérdésre adott válaszként) 10. jó, jól van 11. kaum schon: alighogy 12. wenn schon, ...dann: ha már, akkor ...
I. 11	Ø (1), biztosan (1), is (1), csakugyan (1), mindenáron (1), aztán (felszólítás: 1), majd (1), akkor már (1), majdcsak (1), már (1), hát (1)
II. 9	Ø (1), csak (1), csakugyan (1), majd (1), majdcsak (1), aztán (1), biztosan (1), akkor már(1), már (1),
III. 10	Ø (2), igazság szerint (1), biztosan (1), már (1), majd (4), mégis (1)
IV. 10	Ø (4), ugyan (1), majd csak (1), biztosan (1), hát (1), majd (1), mégis (1)

A szótárakban nem megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

- I. 45%
- II. 11%
- III. 10%
- IV. 30%
- Össz: 24%**

Ach, das wird *schon* gut ablaufen (Kästner: 140)

Fog az menni. (Radó: 106)

Es ist *schon* was daran. (Kästner: 163)

Mégis van benne valami. (Radó: 132)

ABER

Az *aber* összesen 17-szer fordul elő a szövegekben.

Szótárak	de, hanem, dehogy, ismét, meg, ugyan, aztán, ám, ejnye, már, dehogyis, csudát! Hogy...!, micsoda, ejnye – ejnye, na de kérem! Hű, hogy mennyi/milyen...! Most már aztán!, de(hát): (rosszallás), hogyan! (beleegyező válasz nyomatékosítására)
I. 5	Ø (2), már (1) hogyhogy (1) , de ... már (1)
II. 4	Ø (1), aztán (1), de hát hogyhogy (1) , de (1)
III. 4	hanem most már... (2) , de(2)
IV. 4	Ø (1), már (1), de (2)

A szótárakban nem megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

I. 20%

II. 25%

III. 50%

IV. 0%

Össz: 23,75%

Jetzt verlasse sofort, *aber* sofort das Haus! (Kafka: 163)

... és nyomban távozz ebből a házból, ebben a minutában. (Kristó: 164)

Nun halte *aber* den Rand und mach, daß du fortkommst! (Kästner: 171)

De most fogd be a szád és igyekezz elindulni! (Radó: 134)

EBEN

Összesen 17 esetben fordul elő az *eben* partikula a korpuszban.

Szótárak	éppen, éppen akkor, éppen csak most, pont, épp hogy csak, csak éppen hogy, mert, hát, ugyanis, persze, nemde, no persze, ugye, bizony, úgy van, helyes, egyformán, csak (állítás megerősítésére), éppen (tagadás enyhítésére), ez az, pontosan, épp erről van szó
I. 5	Éppen (1), csak hát, (2), csak (1), is (1)
II. 5	Éppen (2), csak (2), csakhogy (1)
III. 3	Ø (3)
IV 3	Ø (1) Teljesen más mondattal fordítva: (2)

A szótárakban nem megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

I.	0%
II.	20%
III.	0%
IV.	<u>66%</u>
Össz:	21,5%

Du hast *eben* Pech. (Kästner: 76)

Sajnálatos dolog. (Radó:47)

Csúnya csávában vagy. (Havas: 54)

AUCH

Összesen 10 *auch* partikulát találtunk.

Szótárak	még...is, is, vajon-e, bizony, de, és bizony, szintén, ráadásul ... is, hiszen, úgyis, de ... hát, (úgy)is, biztos, hogy...dehát, aztán...!na, hát,
I. 7	Ø (1), is (3), még... is (1), nemigen (1), ugyan (1)
II. 6	Is (3), mégcsak nem is (2), aligha (1)
III.	Nincs
IV.	Nincs

A *Fliegendes Klassenzimmer* c. regényben nem találtunk olyan mondatot, amelyben az *auch* árnyaló partikulaként fordulna elő.

A nem a szótárban megadott megfelelők aránya az egyes fordításokban:

- I. 28%
- II. 16%
- III. 0%
- IV. 0%
- Össz: 11,5%**

Ha összesítjük a vizsgált partikulák %-os előfordulását a négy magyar nyelvű műben, végső eredményként azt kapjuk, hogy 18,4%-ban nem az elemzett szótárak által megadott megfeleléseket használták a fordítók, ami számottevő arány. A legnagyobb eltérést a *wohl* esetében figyelhetjük meg: 34,75% de a *ja*: 28,4% és az *aber*: 23,75% is lényeges különbségeket mutatnak. Ez az eredmény indokolja további kutatásaink megalapozottságát abba az irányba, hogy megkeressük ennek a jelentős mértékű eltérésnek az okait. Természetesen a szótárakkal megegyező fordításokból sem feltétlenül arra kell következtetnünk, hogy a szótárt használták a fordítók, inkább azt tételezhetjük fel, hogy saját nyelvi kompetenciájukra támaszkodtak.

Mindez feltételezhetőleg azzal magyarázható, hogy a kétnyelvű szótárak úgy kezelik a forrásnyelv szavait, mint *verbális jeleket*, amelyeknek egy vagy több lexikális jelentésük van, s

amelyeknek többé-kevésbé meg lehet adni a megfelelőit egy másik nyelven. Azonban ennek a lexikográfiai, lexikológiai műveletnek semmi köze sincs a fordító tevékenységéhez, aki nem szójelentésekkel, hanem *diszkurzív értelemmel* dolgozik.

A következő fejezetben konkrét szövegrészek elemzésével igyekszünk feltárni, mi áll a fordítók választásának hátterében.

4. Partikulák elemzése

4. 1. Az elemzendő partikulák bemutatása

Ebben a fejezetben a korpuszban leggyakrabban előforduló partikulákat fogjuk elemezni a *diszkurzus* szintjén, tehát megnézzük a “működésüket” azokban a mondatokban, amelyekben előfordultak. Ezek közül azokat választjuk ki, amelyekben a fordítók teljesen másképpen fordították a partikulát, mint amit a szótárak megfelelőként megadtak vagy egyáltalán nem fordították le azokat. Tehát arra próbálunk magyarázatot találni, hogy a fordító által választott ekvivalens ill. a partikulák le nem fordítása miért és milyen okok miatt fejezi ki ugyanazokat az érzelmeket, gondolatokat, mint a forrásnyelvi szövegben az adott árnyaló partikula. Ehhez arra van szükség, hogy közelebbről megnézzük az adott szituációt, a beszélők egymáshoz és a helyzethez való viszonyulását, ami tulajdonképpen az egész szöveget életszerűvé teszi. Mint ahogy már a bevezetőben bemutatuk, ehhez az életszerűséghez a partikulák jelentős mértékben hozzájárulnak, ezért érdekes megfigyelni, hogyan tükröződik funkciójuk a fordításokban és hogy valóban ugyanazokat az érzelmeket, indulatokat sikerült-e átvinni a magyar olvasó számára, amit Kafka és Kästner megfogalmaztak.

Részletes elemzés céljára azokat a partikulákat választottuk ki, amelyek a leggyakrabban fordultak elő a két műben és amelyeknél legtöbb esetben mutatnak eltérést a szótárak és a fordító által választott megfelelés. Ezek alapján a *doch*, *ja*, *schon* és *wohl* szócskákat fogjuk részletesen megvizsgálni, amelyeket először röviden bemutatunk. Ennél a leírásnál elsősorban Thurmair (1989) elemzéseit vesszük alapul, aki a “Merkmalsemantik” elméletre alapozva elemezte a modális partikulákat, tehát minden egyes partikulához hozzárendelt egy arra leginkább jellemző jelzöt, ami alapjelentésnek számít. Az egyes partikulák bemutatásánál részletesebben megvilágítjuk ennek az elméletnek a lényegét.

Az előző fejezetben már kiemeltük azokat a szavakat, amelyeket a fordítók használtak, de egyik szótárban sem szerepelnek az adott partikula megfelelőjeként. Ebben a fejezetben az egyes partikulák bemutatása után külön táblázatban újra felsoroljuk ezeket a szavakat, valamint zárójelben jelöljük előfordulásuk számát is.

DOCH

A *doch* a *ja* mellett a leggyakrabban használt árnyaló partikula. Előfordulhat kijelentő mondatokban, felszólító mondatokban, kérdő mondatokban, felkiáltó mondatokban és óhajtó mondatokban és különböző mellékmondatokban. Thurmair úgy vélekedik, hogy ehhez a BEKANNT = ISMERT és a KORREKTUR ismertető jegyek rendelhetők hozzá. (Thurmair: 1989: 111) Ez annyit jelent, hogy a *doch* olyan tényre utal, vagy olyan dologra kérdez rá, ami vagy mindkét beszélő, vagy egyikük számára ismert, ill. társadalmi konvekciók alapján tekinthető ismertnek, vagy azt, hogy a hallgató reakciója (pl. csodálkozás) arra készíti a beszélőt, hogy megváltoztassa az elmondottakhoz való viszonyulását. Ennek alapján ezekre a megnyilvánulásokra az jellemző, hogy – ha korigálnia is kell a beszédpartnernek a megnyilatkozását – figyelembe veszik nézetét. Ebben a funkcióban erős nyomatékkal is ejtik a *doch*-t.

Dahl úgy írja le a *doch* funkcióját, mint a közös és ellentétes dologra való utalás közötti kölcsönhatást, amikor is a beszélő és hallgató háttértudása szemben áll az aktuális megnyilatkozással (vö. Dahl 1988: 69). Ezt a megállapítást úgy értelmezhetjük, hogy ellentmondás van a beszélő elvárásai és az adott, megtörtént helyzet között.

Gyakori még az ún. emlékeztető funkciója a *doch*-nak, amikor valamilyen információra pillanatnyilag nem tud a beszélő visszaemlékezni és visszakérdezve próbálja újra felidézni az adott dolgot. Kijelentő mondatokban a *doch*-hoz gyakran expresszív, emocionális színezet társul. Felkiáltó mondatokban is gyakori a *doch*, amikor szintén vagy ismert vagy nyilvánvalóan látható az adott tény, amire a felkiáltás vonatkozik, valamint szinte alapesetnek tekinthető az óhajtó mondatokban, amikor általában a *bloß/nur* partikulákkal együtt jelenik meg.

A *doch* partikula szótárakban nem szereplő fordításai:

hát akár (1) csakugyan (1), azért + nem (1), is (1) utóvégre, (1), sőt (1), ámbár (1), végtére is (1), mégis (4), mégsem, (3), igazán (1), de (1), bizony (1)
mégiscsak (6) nem (1) (visszakérd), igazán (2) azért mégsem, végtére is (4), nahát (1), noha (2), holott (1), utóvégre (1), mégsem (3), főleg (1), mégis (1), mégpedig (1), akkor is (1), de mikor már (1)
csakugyan (1)

A *ja* árnyaló partikulának két variánsa van: a hangsúlyos és a hangsúlytalan. A hangsúlyos változat állításokban, felkiáltásokban fordul elő, az utóbbi felszólításokban jellemző.

A *ja* jelentése kijelentésekben általában nem vitatott (vö. Weydt 1969: 36 ff. Bublitz: 1978: 97, Franck 1980: 232). E szerint a *ja* a beszélőnek azt a feltételezését fejezi ki, hogy az általa elmondottak a hallgató számára is ismertek, tehát tudatosan ismert dologról beszél. Thurmair rendszere szerint ehhez a partikulához szintén a BEKANNT = ISMERT jelző tartozik hozzá. De a felkiáltásokhoz a már a VERSTÄRKUNG = MEGERŐSÍTÉS jelölőt rendelte hozzá, ami olyan mondatokban fordul elő, amelyekben a *ja* figyelmeztetést, fenyegetést fejez ki.

Thurmair megjegyzi, hogy akkor is használhatja a beszélő a *ja*-t, amikor nem biztos abban, hogy a hallgató ismeri az általa említett információt, valamint hogy a partikulák a proposíció szintjére vonatkoznak, de ők maguk nem propozicionális jellegűek, ami azt jelenti, hogy nem változtatják meg a megnyilatkozás igazságtartalmát. A *ja*-val a beszélő tehát abból indul ki, hogy a beszélő rendelkezik, vagy rendelkezhet háttértudással az adott dologról, amit a hallgató explicit vagy implicit módon megcáfolhat (Thurmair 1989: 104-106).

A *ja* partikula szótárakban nem szereplő fordításai:

ámbár (1), pedig (1)
igaz (1), természetesen (1), pedig úgysem (1), csakugyan (2), pedig (1),
Hát még (1), no (1), nehogy (1), nem is (1), pedig (1),
még ... is (1), no hiszen (1), hát majd (2), csakugyan (1)

SCHON

A *schon*-ról azt írja Thurmair, hogy nehezen határolhatók el a különböző partikula-funkciók egymástól. Érdekessége ennek a partikulának – ami az árnyaló vagy modális partikula definíciójának is ellentmond – az a tény, hogy egy állításra vagy kérdésre reakcióként önálló mondatként is megáll. Természetesen nem ugyanolyan értelemben mondatekvivalens, mint a *nein*, a *ja*, vagy a *doch*.

A *schon* mint árnyaló partikula három módusban fordulhat elő: kijelentő, felszólító mondatokban és kiegészítendő kérdésekben. Funkciója úgy írható le, hogy az előző megnyilatkozást részben megerősíti, egyetért vele, ez azt jelentheti, hogy pl a beszélő elvileg megerősíti az elhangzottakat, de jelen esetben nem tartja érvényesnek. Thurmair a

GELTUNGSEINSCHRÄNKUNG = ÉRVÉNYESSÉGGKORLÁTOZÁS jelölővel látta el ezt a funkciót, ami saját előzőleg elhangzott közlésre is vonatkozhat.

A *schon* partikula szótárakban nem szereplő fordításai:

csakugyan (1), mindenáron (1), aztán (felszólítás: 1), majd (1), hát (1)
akkor már(1)
mégis (1)
majd csak (1), majd (1), mégis (1)

WOHL

A *wohl* kijelentő mondatokban, eldöntendő vagy kiegészítendő kérdésekben fordul elő. Általában a *vermutlich* (feltehetőleg) szóval parafrázálható, amikor nem propozicionális szinten jelenik meg, hanem az illokúció szintjén. Jelentése: a beszélő behatárolja a propozíció érvényességét, ezért Thurmair az EINSCHRÄNKUNG (BEHATÁROLÁS, KORLÁTOZÁS) jelölővel látta el (vö. Thurmair 1989: 141). Abban az esetben használja a beszélő, amikor nem rendelkezik elegendő érveléssel, amivel alá tudja támasztani állítása bizonyosságát. Azáltal, hogy a beszélő behatárolja a kijelentést, meg is adja a lehetőséget a hallgatónak a gondolat folytatására.

A *wohl* partikula szótárakban nem szereplő fordításai:

I.	ugye (1), mégse (1), majd csak (1),
II.	aligha (3), bizonyára (1), majd csak (1), éppenséggel (1), biztosan (1), talán (1)
III.	utóvégre (1), talán (2), pedig ... csak nem (1)
IV.	talán (1)

4. 2. Elemzés a diszkurzus szintjén

A lexikográfiai fejezetben táblázatokban összesítettük, milyen megfelelőket adtak meg a korpuszban leggyakoribb partikulák: *doch, ja, schon, wohl* esetében a szótárak és ezzel szemben hogyan fordították azokat a fordítók. A fordítás folyamata már évtizedek óta foglalkoztatja a kutatókat, de még mindig megoldatlan az a kérdés, hogy vajon mi játszódik le a fordítóban, amikor fordít egy szöveget. Annyi biztos, hogy nem a *langue* vagy a *parole* szintjén történik a fordítás, hanem a *diszkurzus* szintjén, tehát abból indulhatunk ki, hogy a fordító belehelyezkedik abba az adott szituációba, történelmi közegbe, amelyben játszódik a történet pl. egy regény esetében. Azt feltételezhetjük az előző fejezetek alapján is, hogy nem a szótárra támaszkodik a fordító, hanem saját nyelvi kompetenciájára, tapasztalatára, gyakorlatára. Természetesen a szöveg típusa is meghatározza, hogy mekkora szabadsága van egy fordítónak mert pl. szaknyelvi szövegek fordításánál sokkal lényegesebb a pontos megfelelők alkalmazása, mint egy szépirodalmi mű esetében. Emiatt egészen más képességeket kíván egy vers, novella vagy regény fordítása, mint ami szakfordításhoz szükséges. Az irodalmi műfajok esetében sok esetben nem alkalmazhatók pl. a Klaudy Kinga által kidolgozott *átváltási műveletek*. Elmélete szerint a fordító megfelelőket keres a forrás- és a célnyelv között és ezeket kódolja egymáshoz. (vö. Klaudy 1996: 18-19). Ehhez kapcsolódóan megemlítendő Hessky Regina elmélete, mely szerint a *tertium comparationis* elve alapján a vizsgált nyelvek elemeinek és struktúrájának heterogén ekvivalencia- kongruencia – viszonyai meghatározhatók. (vö. Hessky: 1987: In: Szűcs 1999: 19)

Esetünkben azt feltételezzük, hogy a partikulák fordításánál Klaudy Kinga *átváltási műveletei* nem alkalmazhatók, mivel ezek a modális elemek bonyolultabb tartalmat hordoznak, kimondottan érzelmet, az elhangzottakhoz, a beszédpartnerhez való viszonyulást fejezik ki. A továbbiakban részletesen elemzünk a korpuszból olyan példamondatokat, amelyekben a szótári megfelelők eltérnek a fordítók által használt megfelelőektől és megpróbálunk erre magyarázatot keresni

A repülő osztály Radó (1960) és Havas (1934) fordításai között feltételezhetően a több évtized időbeni különbség miatt nyelvhasználati eltéréseket tapasztalhatunk.

- Wenn Sie in Europa studieren wollten, warum wollten Sie es *denn* hier nicht? Die amerikanischen Universitäten sind *ja* unvergleichbar besser.
- Das ist ja möglich – sagte Karl. Aber ich habe *ja* fast kein Geld zum Studium.
- (...) Aber dazu gehört *doch* eine große Ausdauer, nicht? (Kafka: 11)
- Ha Európában tanulni akart, miért nem akar itt is? Az amerikai egyetemek sokkal, de sokkal jobbak mint az európaiak.
- Lehetséges – mondta Karl, de jóformán egy vasam sincs a tanulásra.
- (...) de ehhez nagy kitartás kell, *ugye?* (Kristó: 10)
- Ha Európában tanulni akart, miért nem akar itt is? *Végtére* az amerikai egyetemek összehasonlíthatatlanul jobbak mint az európaiak.
- Lehetséges – mondta Karl, de *jóformán* semmi pénzem sincs a tanulásra.
- (...) de ehhez nagy kitartás kell, nem? (Györffy: 8)

A *denn* partikulát tapasztalataink szerint a fordítók nagyon sokszor nem fordítják le, ez csak lazábbá, közvetlenebbé, kevésbé direktté teszi a kérdést, nem módosítja a jelentést, ezért nem fordították le a fenti szövegben sem.

A *ja*-t illetően megegyezik a két fordító megoldása a *jóformán* szóval, aminek a Magyar Értelmező Szótár szerint a jelentése: *szinte, úgyszólván*. Ez azt mutatja, hogy a fordítók átugrották a *ja* partikulát és tulajdonképpen az utána következő *fast* (majdnem) szó és a *kein* tagadó névmás összekapcsolódásából származtatható *szinte semmi* jelentését fejezik ki.

- Sehen Sie, wir sind *doch* auf einem deutschen Schiff, warum sind wir nicht laute Deutsche hier? Warum ist der Obermaschinist ein Rumäne? Das ist *doch* nicht zu glauben. (Kafka:11)
- Nézze, most *mégiscsak* német hajón vagyunk ... mért nem vagyunk itt csupa németek? Miért román a főgépész? Schubalnak hívják. *Hát* ez hihetetlen. (Kristó: 9)
- Nézze csak, *mégiscsak* német hajón vagyunk, ... miért nem vagyunk itt mindannyian németek? Miért román a főgépész? Schubalnak hívják. *Hát* nem hihetetlen? (Györffy: 8)

A fenti párbeszéd is a fűtő és Karl között játszódik, amikor is a fűtő arról beszél, mennyire felháborítja, hogy német hajón nem német a személyzet, hanem nemzetközi. A *doch* nagyon gyakran

áll ebben a funkcióban, amikor felháborodást fejez ki, amit a magyar *hát* a mondat élén szintén jól érzékeltet, de a szótárak mégsem adták meg. Az első mondatban mindkét fordító a *mégiscsak* szóval fordította, amiről – mint már említettük – nem állapítható meg egyértelműen, hogy ez árnyaló partikula vagy kötőszói funkció. A fenti példában azt az ellentmondást fejezi ki, ami sérti a fűtőt, vagyis az, hogy kollégái nem németek, pedig egy német hajón ez lenne az elvárható.

Karl hatte sich mit dieser Sache an alle Herren gewendet, weil *ja* tatsächlich alle zuhörten.
(Kristó: 18)

Karl e szavait az összes úrhoz intézte, mert *hisz* csakugyan mindnyájan odafigyeltek.
(Kristó: 19)

Karl e beszédét valamennyi úrhoz intézte, *minthogy* csakugyan mindannyian odafigyeltek rá. (Györffy: 20)

Miután rábeszélte Karl a fűtőt, hogy mondja el az őt ért sérelmeit a kapitánynak, el is mentek hozzá, ő viszont nem volt egyedül, a személyzetből többen is nála tartózkodtak, így mindannyiójukhoz szólt Karl a felvezetőjében. Mivel nyilvánvaló volt mindenki számára, hogy több tagú a hallgatóság, ezért mindenkihez beszélt Karl. Ezt az evidenciát fejezi ki a *ja* és a Kristó által használt *hisz*. Györffy a *minthogy* alárendelő kötőszót használta, amely a szótár szerint a *weil* és a *denn* megfelelője. Viszont mivel a fenti német mondatban a *weil* közvetlenül megelőzi a *ja*-t, így nehéz megállapítani, hogy azt fordította-e a fordító vagy együtt a kettőt *minthogy*-gyal. A *minthogy* egyik szótárban sem szerepel a *ja* megfelelőjeként.

- Sie treiben Ihre Zudringlichkeit *doch* schon *wirklich* zu weit. (Kafka: 19)

- Most már *csakugyan* túlzásba viszi a tolakodást. (Kristó: 19)

- Most már *igazán* mértéktelen a tolakodása. (Györffy: 20)

A fenti mondat Karlnak szólt, mert védelmébe vette a fűtőt. A beszélő felháborodását a *doch* fejezi ki ebben a kijelentésben, amit a *wirklich* határozószóval együtt használt Kafka. A *wirklich* ekvivalensei: az *igazán*, *csakugyan*, *valójában*. Ebből megint azt láthatjuk, hogy

inkább ezt a módosítószót fordították le a fordítók, hiszen a két szó együtt fejezi ezt a tartalmat és feleslegessé vált a *doch* külön lefordítása.

- Der Kapitän möchte *ja* ein guter Mann sein. (Kafka: 21)

- A kapitány *nyilván* jó ember. (Kristó: 22)

- *Ha* rendes embernek *is* látszott a kapitány. (Györffy: 23)

Ez a fordítás is nyelvileg érdekes megoldás, az eredeti mondat szó szerint lefordítva így szólna: *a kapitány is jó ember szeretne lenni*. Amint látjuk, ehhez képest teljesen máshogy szól a két fordító megoldása, nem csak a *ja* partikulát tekintve. Ugyanakkor elképzelhető, hogy pontosan a *ja* miatt értelmezték teljesen másként a fordítók az egész megnyilatkozást. Jelen esetben ugyanis a *ja* partikula szintén egy magától értetődő dologra utal és a *möchte* módbeli segédige is e szándékra utal. Kristó a *nyilván* szóval fordította, ami szintén evidenciára utal.

Wie sollte er jetzt plötzlich seine Redeweise ändern, da es ihm *doch* schien, als hätte er alles was zu sagen war, ... schon hervorgebracht. (Kafka: 22)

Hogyan változtatná meg mondanivalóját most amikor úgy vélte, mindent elmondott..." (Kristó: 23)

Hogyan *is* változtathatná meg most hirtelen a kifejezésmódját, mikor úgy érezte, minden elmondandót elmondott. (Györffy: 24)

Ez a szövegrész annak a dialógusnak a részét képezi, amelyben a fűtő - a fiú unszolására- mégis előadja sérelmeit a kapitánynak és néhány jelenlévőnek a személyzetből, de előadásmódja nagyon zavaros, érvelése követhetetlen, ami felettébb untatja is a hallgatóságot. Ezért kéri a fiú, hogy rendezze a gondolatait, ahogyan előzőleg neki elmesélte, amit érez. Amint látjuk, egyik fordító sem fordította le a *doch* partikulát, feltehetően feleslegesnek találták. A *doch*-nak ebben a mondatban magyarázó szerepe van, *hiszen* jelentéssel bír, valami magától értetődő tényre utal. Az adott szituációban arról van szó, hogy a fűtő nem érti a fiú e kérését, el sem tudja képzelni, miért kellene megváltoztatnia a kifejezésmódját, hiszen már mindent elmondott. A német szövegben a "da es ihm *doch* schien" szó szerint annyit jelent, hogy *mivel neki úgy tűnt*....

Magyarban a *mivel* és a *hiszen* nem kerülhetnek egymás mellé, a *tűnik* helyett pedig az *úgy érezte* vagy az *úgy vélte* ebben a mondatban szinonimának tekinthetők, evidenciát fejeznek ki, ezért születhettek ezek a megoldások. Ezután még inkább kiemeli a szerző a fűtő sértettségét.

Aber der Heizer missverstand das, witterte *wohl* in Karl irgendwelche Vorwürfe gegen sich. (Kafka: 22).

De a fűtő ezt félreértette, Karl részéről leplezett szemrehányást érzett maga ellen. (Kristó: 23)

A fűtő azonban félreértette ezt, *alighanem* azt gyanította, hogy Karl burkoltan szeméretet valamit. (Györffy: 24)

A fenti szövegrész az előző közvetlen folytatása, a fűtő nem a jóindulatot érezte ki Karl szavaiból, hanem szemrehányásként fogta fel. Kristó nem fordította le a *wohl* partikulát, ami a bizonyosságot fejezi ki, Györffy pedig az *alighanem* határozószót alkalmazta, ami szintén feltételezést fejez ki, tehát alkalmas a *wohl* megfelelőjeként, a szótárak mégsem adják meg.

Ich weiss *ja*, ich weiss *ja* – sagte Karl. Sie haben recht, recht, ich habe *ja* nie daran gezweifelt. (Kafka: 23)

Jól tudom, - szólt Karl, -... magának igaza van, igaza, én sohasem kételkedtem. (Kristó: 24)

Tudom, tudom, hogyné tudnám - mondta Karl ... - igaza van, igaza, *hiszen* ebben én nem is kételkedtem soha. (Györffy: 25)

A fenti esetben a *ja* partikulát külön szóval nem fordították le a fordítók, Kristó a *jól tudom* kifejezéssel, Györffy pedig a *tudom* ige ismétlésével fejezte ki mondanivalója nyomatékosítását.

Wenn man ihm den Schubal hingehalten hätte, hätte er *wohl* dessen gehaßten Schädel mit Fäusten aufklopfen können, wie eine dünnschalige Nuß. (Kafka: 24)

Ha odatartják neki a fűtőt (tartalmi fordítási hiba! Györffynél helyesen: Schubalt, öklével *bizonyára* úgy fel tudta volna törni a koponyáját, mint a vékonyhéjú diót. (Kristó: 25)

Ha odatartják neki Schubalt, öklével *bizonyára* úgy fel tudta volna törni gyűlölt koponyáját, mint a vékonyhéjú diót. (Györffy: 26)

Mindkét fordító a *bizonyára* módosítószóval fordította le a *wohl* partikulát, ami pontosan kifejezi a jelenlévők abbéli bizonyosságát, hogy a fűtő mérgeiben Schubal fejét össze tudta volna törni, ha jelen lett volna. A *bizonyára* szó nem szerepelt egyik szótárban sem a *wohl* megfelelőjeként, pedig ez a használat és ez a fordítás gyakran előfordul.

Begreifen Sie *doch* junger Mann Ihr Glück. - sagte der Kapitän. (Kafka: 27)

De fiatalember, felfogja Ön, micsoda szerencse érte? – mondta a kapitány. (Kristó: 28)

De fiatalember, tisztában van Ön azzal micsoda szerencse érte?- mondta a kapitány. (Györffy: 30)

Itt egy érdekes fordítói megoldást figyelhetünk meg. A német forrásnyelvi mondat egy felszólítás, amit mindkét fordító mégis kérdésként fordított le. A *doch* által kifejezett evidencia jelen esetben arra utal, hogy könnyen belátható, mekkora szerencse érte Karl-t azzal, hogy rátalált nagybátyjára ezen a hajón (amire ő egyáltalán nem is számított). Mivel Karl meglepetésében nem mutatta ki örömét, ezért “szólították fel örülni”. A fordítók inkább a közönség csodálkozásaként interpretálták, valószínűleg ezért fordították kérdés formájában, amiben megszólításként a *de* szócskát használták a *doch* megfelelőjeként.

So lächerlich war das was ich gesagt habe, *doch* keineswegs, dachte Karl. (Kafka: 28)

Ilyen nevetséges *semmi esetre sem* volt, amit mondtam – gondolta Karl. (Kristó: 29)

Éppenséggel nem volt olyan nagyon nevetséges, amit mondtam, gondolta Karl. (Györffy: 30)

A fenti gondolatot, Karl sértődöttségét azon, hogy kinevették, mindkét fordító másképpen oldotta meg és egyikük sem választotta a szótárakban megadott jelentéseket. A *semmi esetre sem* elég nyomatékos elutasítást fejez ki, az *éppenséggel* pedig megfelelő hangsúllyal még iróniát is hordoz.

Ich will mit dem Worte “verführt” meinen Neffen durchaus nicht kränken, aber es ist *doch* schwer, ein anderes gleich passendes Wort zu finden. (Kafka: 29)
Egyáltalán nem kívánom megsérteni unokaöcsémet az “elcsábítás” szóval, de nehéz lenne más, hasonlóan megfelelő kifejezést találnom. (Kristó: 31)

Az “elcsábította” szóval egyáltalán nem akarom megsérteni unokaöcsémet, *ám* nehéz más, hasonlóan illő kifejezést találni a történetekre. (Györffy: 32)

Ebben a jelenetben Karl nagybátyja – akit eddig nem ismert – azt meséli kollégáinak, hogy mi miatt kellett Karlnak eljönni otthonról, Európából Amerikába. Ennek oka a cselédlánnyal kialakult viszonya volt, amit úgy ír le a nagybácsi, hogy tulajdonképpen a lány csábította el Karl-t. Ezzel kigúnyolja a fiút idegenek előtt, bár azt hangoztatja, hogy nem áll szándékában megsérteni unokaöccsét. A szándéka és a megnyilatkozása közötti ellentmondást fejezi ki a *doch* partikula, amelyet Kristó a *de* kötőszóval fordított, mivel az pontosan az ellentét kifejezésére szolgál és minden szótár megadja megfelelőként. Az *ám* partikula, amit Györffy alkalmazott, szintén rendelkezik ilyen jelentéssel, de ezt nem adja meg egyik elemzett szótár sem.

Wenn ich darauf angelegt hätte, Sie meine Herren zu unterhalten, könnte ich *wohl* einige Stellen jenes Briefes (...) vorlesen. (Kafka: 30)

Ha az lenne a szándékom, hogy Önöket Uraim, elszórakoztassam, felolvashatnám ennek a levélnek néhány részletét... (Kristó: 31)

Ha az volna a célom, hogy Önöket, Uraim elszórakoztassam, *éppenséggel* felolvashatnám ennek a levélnek néhány részletét. (Györffy: 32)

Ezt a kijelentést az előző folytatásaként Karl nagybátyja tette még a hajón, amikor arra utalt, hogy kapott Karl szerelmétől egy levelet, amelyben a cselédlány intim kapcsolatukról írt. Ebből a levélből derült ki, hogy e viszony miatt küldték a fiút szülei Amerikába. A nagybácsi hangneme valamelyest irónikus, élcelődik ezen a történeten, de annyi tapintat van azért benne, hogy nem olvassa fel idegenek előtt a levelet. A *wohl* ebben az esetben arra a helyzeti fölényre utal, hogy megtehetné, ebben biztosak lehetnek a jelenlévők. A feltételes mondat ezt a lehetőséget magában rejti. Kristó úgy oldotta meg a fordítást, hogy a feltételes mondatot magát fordította le, kihagyva a *wohl*-t, valószínűleg azért tartotta elegendőnek, mert ez a feltételes mód a hozzá tartozó hangsúllyal már kifejezi azt, amit a *wohl* partikula. Györffy viszont az *éppenséggel* határozószóval fordította, aminek jelentéseként pl. a Hessky- szótár a *gerade, ja* partikulákat adja meg. Ez a szó jól érzékelteti a fölényességet, magabiztosságot a magyarban.

Das ist *ja* ekelhaft, sie haben mir eine Mädchenschürze umgebunden! (Kafka: 37)

Förtelmes! Kötényt adtak rám! (Kristó: 38)

Nahát ez undorító! Női kötényt adtak rám! (Györffy: 39)

Karl fel van háborodva a fent olvasható bánásmód miatt, hogy lányként kezelték. Ezt az expresszivitást a *ja* gyakran fejezi ki felkiáltó mondatokban, amit Györffy a *nahát* partikulával fordított. A szótárban csodálkozás kifejezésére szolgáló ekvivalensként a *no* szerepel, ezt felfoghatjuk annak szinonímájaként.

Ich muss *wohl* nicht erst sagen, welches Vergnügen und welche Ehre mir das persönliche Bekanntwerden mit Ihnen Herr Senator, bereitet hat. (Kafka: 37)

Mondanom sem kell, milyen öröm és megtiszteltetés volt számomra, hogy személyesen megismerkedhettem Önnel, szenátor Úr. (Kristó: 39)

Aligha kell hangoztatnom, milyen örömet és megtiszteltetést jelent számomra, hogy személyesen megismerkedhettem Önnel, szenátor Úr. (Györffy: 40)

A *wohl* partikulát ebben az esetben Kristó nem fordította le külön szóval, hanem magával a tagadással: *mondanom sem kell* fejezte ki a *wohl* nyomatékosító szerepét. Az *aligha*, amit Györffy alkalmazott, leggyakrabban a *kaum* szó megfelelője, de ebben a mondatban azt fejezi ki találó módon, hogy egyáltalán nincs szükség hangsúlyozni, mekkora megtiszteltetés Karl számára, hogy megismerheti a szenátort.

Wo hätte er *wohl* wohnen müssen, wenn er als armer kleiner Einwanderer aufs Land gestiegen wäre? (Kafka: 39)

Hol kellene laknia, ha mint szegény kis bevándorló lépett volna a partra? (Kristó: 40)

Hiszen hol kellett volna laknia, ha mint szegény kis bevándorló száll partra? (Györffy: 41)

Ez a kérdés arra utal, hogy Karl milyen szerencsés helyzetbe került, azáltal, hogy megtalálta nagybátyját itt Amerikában, mert egyébként nem lenne még hol laknia sem. Kristó nem fordította le a *wohl* partikulát a fenti kérdésben, Györffy pedig a szótárakban nem szereplő *hiszen* -nel oldotta meg ezt a kérdést, ami magyarázó funkciót tölt be.

Es klang *ja allerdings* sonderbar, wenn er vor den in die lärmerfüllte Luft geöffniten Fenstern ein altes Soldatenlied seiner Heimat spielte... (Kafka: 43)

Mindenesetre különösen hangzott, amikor a zajos utcára kitért ablaknál egy régi hazai katonadalt játszott... (Kristó: 44)

Mindenesetre különösen hangzott, mikor a lármas levegőre nyíló ablakok előtt eljátszott egy régi hazai katonadalt. (Györffy: 45)

Ez a mondat a zongorára vonatkozik, amelyen Karl nagybátyjánál játszott. A fordításon azt figyelhetjük meg, hogy az *allerdings* határozószó szótár szerinti jelentése: *mindamellet, mindazonáltal, azonban, persze, de még mennyire!* Jelen esetben ez a határozószó és a partikula egymás mellett állnak, de a fordítók egyiknek a szótári jelentését sem alkalmazták, hanem a kettőt együtt a *mindenesetre* határozószóval fordították.

Der Onkel duldete das Klavierspiel, sagte *auch* nichts dagegen zumal Karl sich auch ohne Mahnung nur selten das Vergnügen des Spiels gönnte, *ja*, er brachte Karl sogar Noten (...)

Aber allein aus der Freude an der Minute war es *wohl* nicht zu erklären,... (Kafka: 44)

A nagybácsi elviselte a zongorázást, nem *is* vetett ellene semmit, merthogy Karl intelmére hallgatva, csak ritkán engedte meg magának a játék örömét – *sőt*, Karlnek amerikai indulókat *is* hozott, de pusztán a zenében lelt örömmel *mégsem* lehetett magyarázni, ... (Kristó: 45)

A bácsi megtűrte a zongorázást, *mégcsak nem is* kifogásolta, annál kevésbé, hogy Karl figyelmeztetés nélkül is csak ritkán ajándékozta meg magát a játék örömeivel, *sőt* Karlnek amerikai indulók kottáját *is* beszerezte, de pusztán a muzsika örömeivel *aligha* lehetett megmagyarázni,... (Györffy: 46)

Ebben a szövegrészben több modális elemet is találunk, olyanokat is, amelyeknek részletes elemzését nem tűztük ki célul, mint pl. az *auch* partikuláét, és *sogar* módosítószóét, *ill.* a *zumal* határozószóét, *ill.* kötőszóét, viszont ezek a szavak nem választhatók el se egymástól, se a *ja* partikulától, mivel együttesen módosítják az egész kijelentést, ezért a jelentésüket is egymásra épülve kell megvizsgálnunk. Az *auch*-t a rá legjellemzőbb kifejezéssel, *is*-sel fordították mindketten, egyik esetben *mégcsak nem is*-sel, azután csak *is*-sel. Mindkettőnek kiemelő szerepe van, jelen esetben egy tagadó mondatban. A *ja* partikulát pedig mindkettő *mindkettő* fordító a *sőt*-tel fordította, ami mind a *sogar*-nak, mind a *ja*-nak szótári jelentése, tehát nem állapítható meg pontosan, mely szót fordították. A *zumal* szótári jelentése: pl. *főleg, főként, különösen (hsz), minthogy, mivelhogy (ksz)*.

A *wohl*-nak nincs sem *aligha*, sem *mégsem* jelentése a szótár szerint. Itt tagadó formában fordul elő, mindkét változat kifejezi az író meggyőződését, hogy nem tudja Karlnek a zongorázás iránti lelkesedését megmagyarázni. Ezen a mondaton is jól megfigyelhető, hogy az egyes szavaknak nem a szótári jelentését használja a fordító.

Karl sah *wohl* ein, dass zur Aneignung des Englischen keine Eile groß genug sei, ... (Kafka: 44)

Karl *is* belátta, hogy az angol nyelv tanulásához semmilyen nagy sietség nem elegendő... (Kristó:35)

Karl belátta, hogy az angol nyelv elsajátítását nem siettethette eléggé...(Györffy: 37)

A fenti mondatban a *wohl* partikulát, mint már sok esetben Kristó az *is*-sel fordította, Györffy pedig elegendőnek tartott ennyit írni: *Karl belátta*, tehát a szó szerinti fordítást. Feltehetőleg azért, mert a *belátta* ige szemantikailag már hordozza a *wohl*-nak a *bizony, bizonyára* jelentését, ami megerősítést, meggyőződést fejez ki.

Karl zögerte zwar zuerst, seine Zusage zu geben, da er *doch* noch niemals auf einem Pferd gesessen war ... (Kafka: 45)

Karl ugyan először vonakodott, mert még soha nem ült lovon. (Kristó: 43)

Karl először vonakodott ugyan, *mondván*, hogy még sohasem ült lovon. (Györffy: 38)

Ennél a mondatnál teljesen eltérően járt el a két fordító. Kristó egyáltalán nem fordította le a *doch*-t, aminek itt magyarázó funkciója van, *hiszen* –nel is fordítható lehetne. Györffy pedig ezt a magyarázatot a *mondván* szóval fejezte ki, ami szemantikailag ebben az esetben a *hiszen* szinonimájának tekinthető.

Zur Englischstunde bist du *doch wohl* morgen früh wieder zurück. (Kafka: 50)

De az angolórára holnap reggel megint itt leszel? (Kristó: 47)

Az angolórára *ugye* holnap reggel újra itt leszel? (Györffy: 43)

A fenti példában a *doch* és *wohl* együtt fejezik ki, hogy Karlnek a nagybácsija meg szeretne bizonyosodni arról, hogy Karl, akit vacsorára elengedett vendégségbe éjszakára, másnap reggel már otthon lesz-e újra.

Ezt a *question-tag* típusú visszakérdezést, amivel a beszélő olyan dologra kérdez rá, amiben szinte teljesen biztos, a német nyelvben a *doch* fejezi ki, aminek ez nagyon gyakran előforduló

funkciója. Magyarra leggyakrabban az *ugye* partikulával fordítják, ami a szótárban is meg van adva. Györffy is ezzel a szóval fejezte ki ezt a jelentést, míg Kristó a *de* kötőszóval oldotta meg ezt a problémát, leahagyva az *ugye* szócskát.

Karl empfand es schwer, in diesem Zimmer, das ihm *doch* von Herrn Pollunder für diese Nacht zuggedacht war, keine Ruhe bekommen zu können. (Kafka: 66)
Sehogy se tudott belenyugodni, hogy ebben a szobában, amelyet Pollunder úr erre az éjszakára *mégiscsak* neki szánt, nem képes nyugalmat találni. (Kristó:63)

Karl nehezen viselte, hogy nem képes nyugalmat lelteni ebben a szobában, amit Pollunder úr *mégiscsak* neki szánt erre az éjszakára. (Györffy: 56)

Ebben a mondatban szintén nehéz megállapítanunk, hogy a *doch*-nak a kötőszói vagy a partikula-jelentése a dominánsabb. A fordításból arra következtethetünk, hogy a fordítók inkább az ellentétet kifejező kötőszóként interpretálták és fordították a *mégiscsak* kötőszóval. Jelen esetben ugyanis fennáll egy ellentét Karl elvárásai és a vendégségben tapasztalt körülmények között, ahol nem talál nyugalmat.

Sie ist sehr sehenswert. – sagte der Diener, wäre sie nicht gewesen, hätte *wohl* Herr Mack das Haus nicht gekauft. (Kafka: 71)

Érdemes megnézni - mondta a szolga - enélkül Mack úr meg se vette volna a házat. (Kristó: 69)

Nagyon látványos. - mondta az inas-, anélkül Mack úr aligha vette volna meg a házat. (Györffy: 59)

A fenti szituációban Karl beszélget az inással, a vendégségben, ahová bácsikája elengedte. Az inas bizonyosságát fejezi ki *wohl* partikulával a felől, hogy ha nem lenne a kápolna ilyen szép, Mack nem vette volna meg. Ezt a bizonyosságot fejezi ki a forrásnyelvi szövegben. *Wohl* nélkül

a mondat annyit jelentene: *nem vette volna meg a házat*, tehát a magyar fordításokban a *se* tagadószó és az *aligha* határozószó (jelentése: kaum, schwerlich) fejezik ki azt, hogy a beszélő tulajdonképpen tagadja, hogy megvették volna egyébként a házat.

Wenn man solche Beziehungen nicht kennt, kann man *ja* große Fehler machen. (Kafka: 71)

Aki nem ismeri ezt a kapcsolatot, a legsúlyosabb hibákat követheti el. (Kristó: 72)

Ha az ember nem ismeri az ilyen kapcsolatokat, a legsúlyosabb hibát követheti el. (Györffy: 74)

Egyik fordító sem fordította le a *ja* partikulát a fenti mondatban, aminek itt a jelentése: *könnyen belátható, evidens* az állítás, hogy a családi viszonyok ismerete hiányában jelentős hibákat lehet elkövetni.

... außerdem dachte er, der Diener, der ihm besser gefiel als die anderen hiesigen Diener, könne ihm *ja* dann die Wegrichtung nach New York zeigen ... (Kafka: 72)

... arra gondolt, hogy az inas, aki jobban megnyerte tetszését, mint az itteni többi szolga, meg tudná neki mutatni a New Yorkba vezető utat. (Kristó: 73)

... azonkívül úgy gondolta, hogy az inas, aki jobban tetszett neki, mint a két másik itteni úr, megmutathatja neki, merrefelé kell New Yorkba menni. (Györffy. 74)

Ennek a mondatnak a fordításán az tűnik fel, hogy mivel a *können* módbeli segédige a lehetőséget is és a képességet is kifejezheti, azt a két fordító eltérő módon interpretálta. Kristó a *tudni* segédigét használta, Györffy pedig a *hat* raggal **raggal** inkább a lehetőségét villantotta fel annak, hogy az inas megmutatja Karlnek az utat. Már egy korábban elemzett mondatban utaltunk rá, hogy a feltételes módú mondatok már magukban hordozzák azt a jelentést, amit a *ja* ebben a funkcióban jelent, vagyis egy erősebb fokú feltételezést.

Karl duldete das gerne, trotzdem er sich im allgemeinen *doch* für eine solche Behandlung allzu erwachsen fühlte. (Kafka: 73)

Karl szívesen tűrte, bár általában az ilyen bánásmódhoz már *mégiscsak* felnőttnek érezte magát. (Kristó: 70)

Karl szívesen tűrte ezt, *noha egyébként* túlságosan felnőttnek érezte magát ahhoz, hogy így bánjanak vele. (Györffy: 62)

A fenti mondat fordításán megfigyelhetjük, hogy a *doch*-nak egy olyan funkciójával állunk szemben, ami határeset a kötőszói és árnyaló partikula között. Ugyanis evidenciának vehetjük Karl korát, amiből könnyen belátható, hogy nem gyerekként kellene már kezelni, tehát ez a partikula jelentés. Ugyanakkor ellentét érezhető a mondatban az elvárások és az adott helyzet között, amit Kristó a *mégiscsak* ellentétes jelentésű kötőszóval fejezett ki. A Györffy által használt *noha* a *mégiscsak* szinonimájának tekinthető, az *egyébként*, aminek német megfelelője: *übrigens*, egy plusz háttérinformációt tesz hozzá az elhangzottakhoz, ami megintcsak a beszélő által ismert dologra utal, tehát árnyaló partikula jelentést takar.

Sie werden *doch nicht* glauben, daß ich Sie gegen Ihren Willen hier zurückhalten will. (Kafka: 75)

...*csak nem* gondolja, hogy akarata ellenére itt akarom tartani. (Kristó: 66 Györffy: 63 u.a.)

Ebben a szituációban a beszélő abból indul ki, hogy mind ő, mind pedig a hallgató ugyanazt gondolják, hogy nem tartja itt vendégét Pollunder úr, ha ő távozni akar. Viszont ehhez társul még egy kis csodálkozás és ennek a feltételezésnek a visszautasítása is, amit mindkét fordító a *csak* partikulával fejezett ki.

Aber sein größter Zweifel war, ob er überhaupt zu Klara gehen konnte, die *doch* seine Feindin war. (Kafka: 76)

Legnagyobb gondja azonban az volt, hogy bemehet-e egyáltalán Klarához, aki *végtére is* az ellensége volt. (Kristó: 74)

Legnagyobb gondja azonban az volt, hogy felkeresheti-e egyáltalán Klarat, aki *végtére is* az ellensége. (Györffy: 78)

Mindkét fordító a *végtére is* módosítószóval fejezte ki a *doch* jelentését ebben a mondatban, amely nem szerepel egyik szótárban sincs megadva. Ebben a szituációban arról van szó, hogy Karlnek egy nagyon kellemetlen konfliktusa volt Klarával, ami dulakodásba torkollott, ezért tanácstalan, hogy hogyan kezelje ezt a helyzetet a továbbiakban a lánnyal szemben és merjen-e találkozni vele újra négy szemközt. A konfliktusból Karl számára egyértelműen az következik, – ezt fejezi ki a *doch* és a *végtére is* –, hogy a lány ellensége.

Schließlich war es *ja* hier *doch* vielleicht nicht unsicherer als auf der Landstraße. (Kafka: 91)

Végül *pedig* talán itt sem bizonytalanabb, mint az országúton. (Kristó: 83)

Utóvégre itt sem bizonytalanabb, mint az országúton. (Györffy: 78)

Ebben a mondatban nehéz eldönteni, hogy a *ja* vagy a *doch* partikulát fordították -e le a fordítók vagy a *schließlich* határozószóval együtt kezelték és úgy születtek a *végül pedig* és az *utóvégre* megoldások.

Die Nacht ist *ja* heute warm, aber hier auf der Lehne ist es durchaus nicht ungefährlich zu schlafen. (Kafka: 105)

Ámbár az éjszaka meleg ma, de itt a lejtőn egyáltalán nem veszélytelen az alvás. ... (Kristó: 100)

Igaz, ma éjszaka meleg van, de itt az oldalon korántsem veszélytelen aludni. (Györffy: 91)

Egyik fent használt szót sem adja meg a szótár a *ja* jelentéseként, de mindkettő megoldás pontosan visszaadja azt, hogy a ténymegállapításnak helyt adunk, viszont ezután következik egy alárendelés, ami megkérdőjelezi az előző tagmondatot.

Jetzt kann ich *ja* mit meiner Stellung zufrieden sein und brauche eigentlich keine Sorge zu haben. (Kafka: 125)

Most meg lehetek elégedve az állásommal, és voltaképpen nincsenek gondjaim. (Kristó: 121)

Most *ugyan* elégedett lehetek az állásommal, és valójában nincs okom aggodalomra. (Györffy: 107)

Kristó nem fordította le ebben a szövegrészben a *ja*-t . Györffynél az *ugyan* után váránk egy ellentétes mellékmondatot, de meglepő módon egyszerűen mellérendeléssel továbbfüzi ugyanezt a gondolatot. A *ja* az elégedettséget hangsúlyozza ki, mintha a saját gondolatait erősítené meg.

- Ich bin hier nämlich sehr allein. (...)

- Das wundert mich – sagte Karl, die Frau Oberköchin ist *doch* sehr freundlich zu ihnen.

- Sie dürfen nicht glauben, daß ich undankbar bin, ohne die Frau stünde es *ja* mit mir viel schlechter. (Kafka: 126)

-Nagyon egyedül vagyok itt.

- Csodálkozom rajta – felelte Karl. *Hiszen* a főszakácsnő asszony nagyon barátságos.

- Nem szabad azt hinnie, hogy hálátlan vagyok. A főszakácsnő asszony nélkül *nyilván* sokkal rosszabbul menne a sorom. (Kristó: 119)

- Nagyon egyedül vagyok itt.

- Csodálkozom – mondta Karl, *hiszen* a főszakácsasszony olyan kedves magához.

- Ne higgye, hogy hálátlan vagyok. A főszakácsasszony nélkül sokkal rosszabb dolgom volna. (Györffy: 109)

Ez a párbeszéd Karl és a fogadóban dolgozó lány között zajlott le, aki olyan “mindenesként” többféle feladatot látott el, elsősorban irodai munkát, de a beszerzést is bonyolította. Itt arról panaszkodik, hogy túl sok munkája van, nem győzi, ezért nem érzi jól magát, és még egyedül is van.

A *doch*-t mindkét fordító a *hiszen*-nel fordította, ami a szótárban is első helyen szerepel, de a *ja*-t már attól eltérően oldották meg. A *nyilván*, aminek megfelelőjeként a Hessky szótár a *gewiss*, *offenbar*, *wohl* határozószavakat adja meg, szintén egy evidenciára utal, ebben a mondatban arra, hogy a lány teljesen tisztában van azzal, hogy a főszakácsasszony mellett sokkal jobb dolga van, mintha ő nem állna mellette.

Dabei haben es die Liftjungen noch am besten – sagte sie, die verdienen ihr schönes Geld an Trinkgeldern und müssen sich schließlich *doch* bei weitem nicht so plagen wie die Leute in der Küche. (Kafka: 126)

Pedig a lifteseknek a legjobb. – mondta a lány – szép pénzt keresnek a borralalóval és *igazán* nincs annyi okuk a panaszra mint a konyhában foglalkoztatottaknak. (Kristó: 118)

Pedig a liftesfiúknak még a legjobb – mondta a lány – szépen keresnek a borralalókból, és *főleg* nem kell annyit gürcölniük, mint a konyhai alkalmazottaknak. (Györffy: 131)

Ez a mondat annak a párbeszédnek a része, amikor Karl beszélget a fogadóban, új munkahelyén az ottani alkalmazott lánnyal a körülményekről. Itt a *doch*-nak kiemelő funkciója van, vagyis még inkább kihangsúlyozza az előző kijelentést. Ezt a funkciót töltik be a magyar nyelvben az *igazán* és *főleg* határozószók is, amelyek megfelelése viszont nem a *doch*, hanem: *hauptsächlich*, *wirklich*, *wahrhaftig*.

Es war allerdings schneller gegangen als er gedacht hatte, denn schließlich hatte er *doch* zwei Monate gedient so gut er konnte ...

... wegen eines Liftjungen dürfte *wohl* die Bestätigung der Entlassung seitens der Hoteldirektion nicht nötig sein. (Kafka: 155)

Mindenesetre gyorsabban megtörtént mint gondolta, *hisz* végül is jól dolgozott két hónapig, ahogy csak tudott. ... Egy liftesfiú elbocsátásához *nyilván* nincs szükség a szállodaigazgatóság hozzájárulásához. (Kristó: 156)

Mindenesetre gyorsabban ment a dolog, mint gondolta, mert *végtére* két hónapig *mégiscsak* legjobb tudása szerint dolgozott... Egy liftesfiú tekintetében nincs szükség arra, hogy az elbocsátását még a szálloda igazgatósága is megerősítse. (Györffy: 157)

Karl a szállodából történő gyors kirúgásáról morfondírozik, amit nem tart igazságosnak. A *doch* megfelelőjeként a *hiszen*-t használta Kristó, amivel próbálja megmagyarázni Karl saját magának, hogy a teljesítménye alapján valóban nem erre számított, ugyanezt az ellentmondást fejezi ki Györffy megoldása, a *mégiscsak* határozószó (szótárak szerint *doch* a megfelelője).

Wir werden *schon* in Butterford Stellen erzwingen. (Kafka: 102)

Már Butterfordban *mindenáron* állást fogunk szerezni. (Kristó: 103)

Butterfordban *majd csak* kicsikarunk valamilyen állást. (Györffy: 104)

Ebben az esetben a *schon* partikulát Kristó szokatlan kifejezéssel fordította, ami túlzásnak tűnik, mert a *schon* nem foglalja magában a *mindenáron* jelentést. Viszont a Györffy által használt *majdcsak* jól érzékelteti a bizakodást.

Das ist *ja* heute wie im Taubenschlag – brummte die Frau (Kästner: 62)

Ma egész álló nap olyan a házunk, mint egy fogadó: örökösen ki-be. (Havas: 38)

Olyan ez a ház ma, mint egy méhkas. ... dohogta az asszony. (Radó: 48)

Ez a *Repülő osztály* egyik jelenetéből származó idézet. Az egyik fiú édesanyja mondja, miután a fia iskolatársai közül az egyik megkérdezi, hogy beszélhet-e a fiával. Az anya méltatlankodik amiatt, hogy teljes átjáróház a van náluk, ő pedig nem érti a helyzetet. A *ja* itt arra utal, hogy ez

már szinte várható volt, hogy megint érdeklődik egy gyerek, de ugyanakkor a csodálkozás is mögötte van. Külön szóval egyik fordító sem fordította le.

Du willst *wohl* auch deinen Schlitten einstellen? (Kästner: 62)

Te is a szánkódat szeretnéd odavinni? (Havas: 38)

Talán te is be akarsz tenni egy szánkót? (Radó: 48)

Az előző párbeszédnek a folytatása ez a kérdés az anya részéről. Mivel minden gyerek eddig a pincéjükbe akart bemenni, arra gondol, hogy a most érkező diák is oda igyekszik, hogy betegye a szánkóját. (Pedig valójában az ellentáborból túszul ejtett diákhöz rohangáltak folyton a pincébe). Ezt a feltételezést fejezi ki a *talán* szóval Radó, Havas nem fordította külön le a *wohl*-t, amivel még határozottabbá teszi a kérdést.

Ach, das wird *schon* gut ablaufen sagte Martin. (Kästner: 140)

Egész jól leperreg majd az előadás – mondta Marci. (Havas: 87)

Fog az menni, mondta Martin. (Radó: 98)

A gyerekek egy karácsonyi előadásra készültek a kollégiumban, és az egyik próba előtt Martin nyugtatja a többieket. A *schon*-nak szinte “klasszikusnak” mondható, leggyakoribb jelentésével találkozhatunk, amit Radó valamivel lazábban, közvetlenebb stílusban fordított, mint Havas, de egyikük sem fordította le külön a *schon* partikulát.

Heule *doch* nicht. Das sind *doch* bloß die Primaner. (Kästner: 115)

Ne bőgj!- biztatta Uli a szomszédját. Hisz ezek csak a nyolcadikosok. (Néhány nappal karácsony előtt mindig csapnak egy kis komédiát.) (Havas: 74)

Ne bőgj, ezek csak a nyolcadikosok. (Karácsony előtt pár nappal mindig ilyen fölvonulást szerveznek. (Radó: 88)

A fenti szövegrész egy hálótermi jelenet, amikor Uli, aki elég félős fiú nyugtatgatja a nála fiatalabb ágyszomszédját, aki fél, mert kísértetnek öltözve ijesztgetik őket a sötétben a nyolcadikosok. A *doch* hangsúlytól függően kifejezhet határozott felszólítást, figyelmeztetést, de lehet megnyugtató hangú intelem is, mint ebben az esetben. A *ne böggj már* is lehetséges fordítás lett volna, kicsit lágyabb hangvételben.

Das scheinen *ja* nette Eltern zu sein. (Kästner: 126)

Szép kis szülők, - mondta Kreuzkamm tanár úr epésen. (Havas: 79)

Szép kis szülők lehetnek - jegyezte meg bosszúsan a tanár. (Radó: 96)

Ez egy vicces, ugyanakkor irónikus jelenete a regénynek. Mint már említettük, a diákok harcban álltak egymással, még túszt is ejtettek, mégpedig az egyik tanárunk, Kreuzkamm fiát. Ebben a párbeszédben adja elő Kreuzkamm Rudi órán az apjának, hogy foglyul ejtették a pincében, amiből az apja semmit sem érzékelt, és még amikor elmeséli, akkor is úgy tűnik, kívülállóként hallgatja a történetet. Ennek okára nem derül fény, hogy az apa szórakozottságának vagy fia iránti érdektelenségnek tulajdonítható-e, de mindenesetre nagyon meglepő a reakciója, amit a fent idézett mondatban olvashatunk, amikor megvető gúnyorral nyilatkozik saját fiának önmagáról és feleségéről az egész osztály előtt. Teljesen egyértelmű a tanár számára, hogy az ilyenek nem jó szülők, az elmondottakból erre lehet ugyanis következtetni. Erre az evidenciára utal a *ja*, amit egyik fordító sem fordított le külön szóval, mert ha hangosan kimondjuk ezt a mondatot, már érezhető a gúny ill. megvetés, nem szükséges külön szóval érzékeltetni ezt az érzést.

Hoffentlich hat niemand gemogelt. Na, das wird sich *ja* herausstellen.
(Kästner: 127)

Remélem nem füllentett senki. No, majd elválík. (Havas: 80)

Remélhetőleg senki sem csalt. No hiszen, az majd kiderül! (Radó: 97)

Ezt a megjegyzést szintén Kreuzmann tanár úr tette, miután megtudta, hogy nem csak a fiát ejtették rabul, hanem a dolgozatfüzeteket is elégették, de írtak egy új listát a tanár úrnak, hogy meglegyenek az eddig kapott osztályzataik. A tanár viszont már lejegyezte magának a jegyeket korábban, és most össze fogja hasonlítani a diákok listájával. Erre hivatkozik a fenti mondattal némi kárörömmel, szinte remélve, hogy valaki lebukik. A *ja* itt arra utal, hogy teljesen nyilvánvalóan kiderül az összehasonlításkor, hogy csalt-e valaki. Mindkét fordító másképp fordította a *ja* partikulát, mint amit a szótár megad. A *no* és a *no hiszen* lazítanak a kijelentésen. Laßt *doch* endlich diese Albernheiten! (Kästner: 127)

Elég lesz ezekből az ostobaságokból! (Havas: 80)

Hagyjátok *már* végre abba ezeket a bárgyúságokat. (Radó: 98)

Felszólításokban nagyon gyakori a *doch* és ilyen funkcióban leginkább a *már* partikulával fordítható, ezért meglepő, hogy ez nem szerepel a szótárban. Havas is másképp fordította a fenti mondatot, ami az előző párbeszéd folytatása, de teljes mértékig visszaadta Kreuzmann tanár úr dühét és türelmetlenségét, mivel most újabb csínytevést fedezett fel az osztályban.

Wer war das? –fragte der Professor. *Schon* gut. Ihr verratet es *ja doch* nicht. (Kästner: 128)

Ki volt az? – kérdezte Kreuzmann tanár úr. Jó. Nem áruljátok el. (Havas: 81)

Ki csinálta ezt? – kérdezte a tanár. Különben hagyjuk. *Úgysem* áruljátok el. (Radó: 99)

Továbbra is ugyanannál a jelenetnél maradtunk. Ebben a szövegrészben három partikula is előfordul, amint láthatjuk. A *schon* inkább belenyugvást fejez ki, a tanár belátja, hogy nem tud a diákokkal dűlőre jutni, úgysem árulják el egymást. Ebben a funkcióban külön szóval nem fordítható le a *schon* partikula. A *ja* és a *doch* a tanár már hasonló szituációból szerzett tapasztalataira utalnak, tehát számára már ismert helyzetre. Havas megoldása csak közölte mint tényt, hogy nem árulják el, Radó pedig az *úgysem* határozószóval érzékeltette az ellentmondást, hogy úgyis hiába próbálkozik, akkor sem fog eredményt elérni.

Er war Arzt. – sagte Doktor Bökh. Deswegen wird es ihm *wohl* auch so zu Herzen gegangen sein, daß er seiner Frau und dem Kind nicht helfen konnte. (Kästner: 134)

Orvos volt. – felelte Justus. *Talán* azért vette azt is olyan nagyon a szívére, hogy a kisgyermekén és a feleségén nem tudott segíteni. (Havas: 84)

Orvos volt – mondta Bökh doktor. *Nyilván* azért is vette annyira a szívére, hogy a feleségén és a gyermekén nem tudott segíteni. (Radó: 102)

Havas más megoldást választott ebben az esetben is, mint amit a szótárak megadnak a *wohl* partikula jelentéseként. A talán módosítószó enyhébb feltételezést fejez ki, mint amit a *wohl* jelent, ezért a *nyilván* szó, amit Radó választott, közelebb áll az eredeti jelentéshez.

- Nein, ich fahre später.
- Ach, fahre *doch* auch mit dem Mittagszug! (Kästner: 171)
- Nem, én később megyek.
- Ejnye, gyere már inkább te is a déli vonattal! (Radó: 131)
- Nem, csak később.
- Jaj, gyere a déli vonattal! (Havas: 109)

A fenti párbeszéd Marci és Matyi között zajlott le, amikor Matyi arra akarta rábeszélni barátját, hogy ugyanazzal a vonattal utazzanak haza karácsonyra, azért, hogy még akkor is együtt lehessenek. Tehát ez egy kérlelő hangvételű beszédszándék, amit németül a *doch* partikula fejez ki és a két fordító közül egyik sem annak egy megfelelőjével fordított le, hanem pl. *ejnye* és a *jaj* felkiáltásokkal.

Ich bin *doch* wirklich kein Angsthase. Aber du könntest mir eine Million versprechen, - ich spränge nicht von der Leiter herunter! (Kästner: 159)

Én igazán nem vagyok gyáva nyúl. De egymilliót ígérhetnél, én le nem ugranék a létráról. (Radó: 120)

Én csak nem vagyok holmi anyámasszony katonája, de ígérhetnél nekem akár egy milliót is. Mégsem ugranék le arról a létráról. (Havas: 100)

Ebben a szituációban Ulival beszélget barátja, Uli “hőstettéről”, a magasból való leugrásáról, amit azért tett, hogy elnyerje társai csodálatát és többé ne tartsák gyávának. Matyi bátor gyerek, de azt hangsúlyozza, hogy még ő sem merete volna ezt megtenni, amire Uli vállalkozott. A *doch* itt arra utal, hogy mindkét beszélő számára ismert a tény, hogy Matyi bátor gyerek. A Radó fordításban szereplő *igazán* szintén kiemeli ezt a kijelentést mint evidenciát, Havas pedig a *csak* partikulával adta vissza ugyanezt a jelentést.

Miután ezeket a szövegrészeket részletesen elemeztük, láthatjuk, hogy ugyanannak a két műnek a fordításában a két fordító sok esetben egymástól teljesen eltérő módon fordította a partikulákat. Itt – mint ahogy a bevezetőben kiemeltük – azokat az eseteket vizsgáltuk meg közelebbről, ahol nem a szótár által megadott megfelelőt használták a fordítók. Az, hogy egymástól sok esetben eltérő módon oldották meg a fordítást, azt mutatja, hogy egyéni szóhasználatuk, nyelvi kompetenciájuk, ráhangoltságuk, empatikus képességük és sok egyéb körülmény egyaránt befolyásolta döntésüket. Azt természetesen a tudomány mai állása szerint sem tudnánk még bizonyítani, hogy milyen kognitív folyamatok zajlanak le fordítás közben a fordító agyában, de az feltételezhető, hogy azokban az esetekben, ahol a szótárban is szereplő megfelelőt választották, sem nagy a valószínűsége, hogy a szótárt hívták segítségül. Inkább azt gondoljuk, hogy fordítói gyakorlatukra és magas szintű nyelvismeretükre támaszkodtak.

A magyar megfelelők nagy része szintén vagy árnyaló partikula a magyar nyelvben is vagy módosítószó, tehát ugyanazt a pragmatikai funkciót töltik be, mint a német árnyaló partikulák. E tapasztalat arra enged következtetni, hogy a “szinonímia- poliszémia jelensége nemcsak a nyelv, a *langue* szintjén, hanem a *diszkurzus* dimenzióiban is létezik. A fordítói gyakorlat ugyanis megmutatja, hogy *diszkurzus* szintjén olyan nyelvi elemek is szinoním viszonyba kerülhetnek egymással, amelyek a nyelv, a *langue* szintjén nem azok. A szinonímia- poliszémia jelenség egyidejűleg két szinten működik, a *langue* és a *diszkurzus* szintjén. A *langue* szintű szinonímiát vannak hivatva tükrözni a különböző egynyelvű szinonimaszótárak. A *diszkurzus*-szintű szinonímia leírásával azonban mindezideig adós a diszkurzuskutatás.”

(Albert 2003: 96)

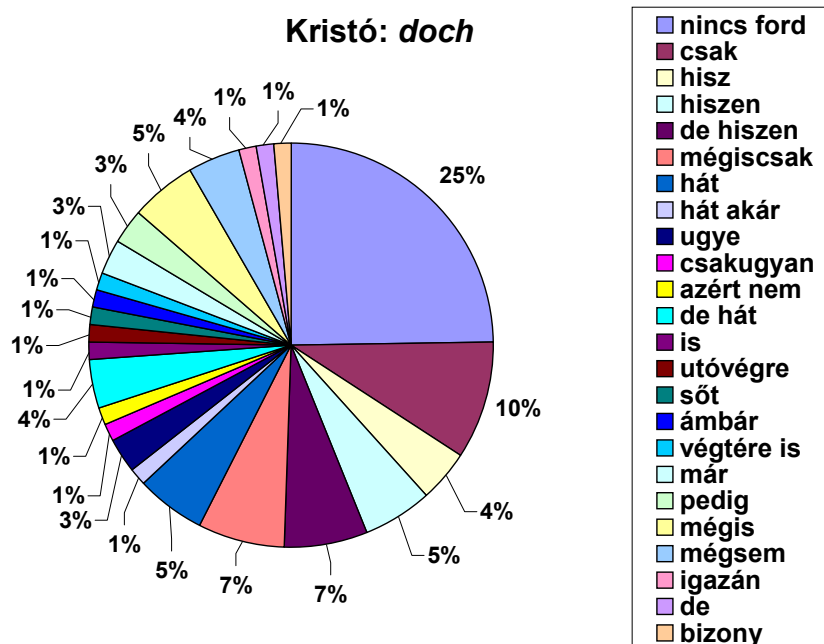
Az elemzett szövegrészekben láthatjuk, hogy a fordító értelmezte a szituációt, hozzátette az adott kor szokásaira, társadalmi berendezkedésre vagy az iskolarendszerre, erkölcsi normákra stb.

vonatkozó háttérismereteit. Ehhez kapcsolódik még az, amire már utaltunk, az empátia, ami a fordítás esetében azt jelenti, hogy a szereplők egymáshoz és az adott szituációhoz való viszonyát figyelembe veszi a fordító. Ez a beleérző képesség partikulák esetében kiemelten fontos, mivel pontosan olyan beszédzándékot fejeznek ki, amelyeknek felháborodás, öröm, elkeseredés, bizonyosság, kételkedés stb lehet a háttérében, és ugyanezeket az emóciókat kell a célnyelvi változatban is visszaadni, ami a két fordítónak a mondatok nagy részében sikerült is. Kristó és Györffy, valamint Radó és Havas fordításai között feltételeztük, hogy a harminc-negyven éves időbeni különbség miatt nyelvhasználati eltéréseket találhatunk, ami a partikulák használatában is tükröződik. Ez a hipotézis nem igazolódott be, egy-két esetben nem teljesen a szituációnak megfelelő megoldást találtunk, de a partikulák tekintetében nem igazolódott be semmilyen nyelvhasználati tendencia.

5. A partikulák százalékos előfordulása az egyes fordításokban

Az értekezés előző részében szám szerint megadtuk, hogy mely partikula, mely fordítónál hányszor fordult elő. A következő részben diagrammok formájában, partikulákra lebontva ábrázoljuk, hány százalékban nem fordította le az adott fordító a partikulát (a diagramm mellett *nincs ford* megjelöléssel utalunk erre) és a lefordított megoldások milyen arányban fordulnak elő.

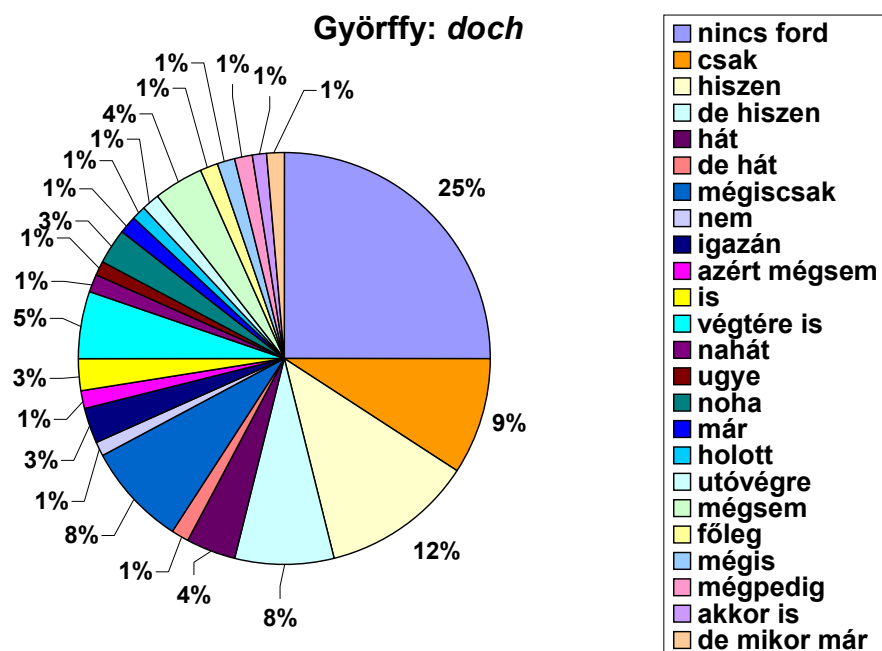
Ezen kívül azt is megmutatjuk, hogy milyen arányban egyeznek meg a Hessky-szótárban megadott jelentések a fordító által szintén használt megfelelőekkel. Azért ezzel a szótárral hasonlítjuk most már csak össze a célnyelvi megfelelőket, mivel ez bizonyult a partikulák kidolgozását illetően a legmegbízhatóbbnak és legárnyaltabbnak a szótárak elemzése során.

1. ábra

Ezen az 1. ábrán láthatjuk, hogy Kristó 25%-ban nem fordította le a *doch* partikulát, ami nagyon jelentős arány, sok magyar partikula 1%-ban fordul elő és a leggyakoribb a *csak* partikula.

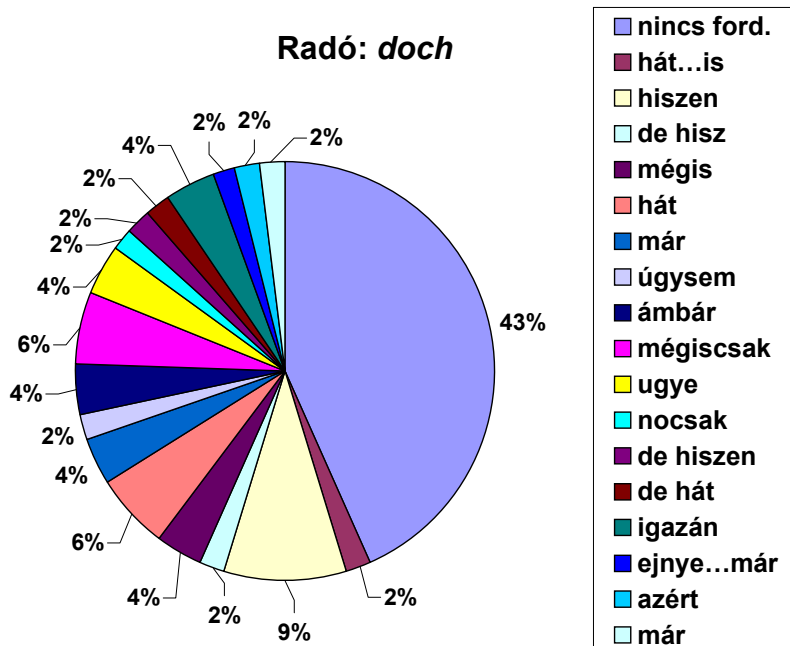
A fenti táblázatban már felsoroltuk, itt a diagrammban pedig %-ban kifejezve bemutatjuk, mely partikulák egyeznek meg a Hessky-szótárral, ebben az esetben: *csak* 10%, *de hiszen* 7%, *hiszen* 5%, *ugye* 3%.

2. ábra

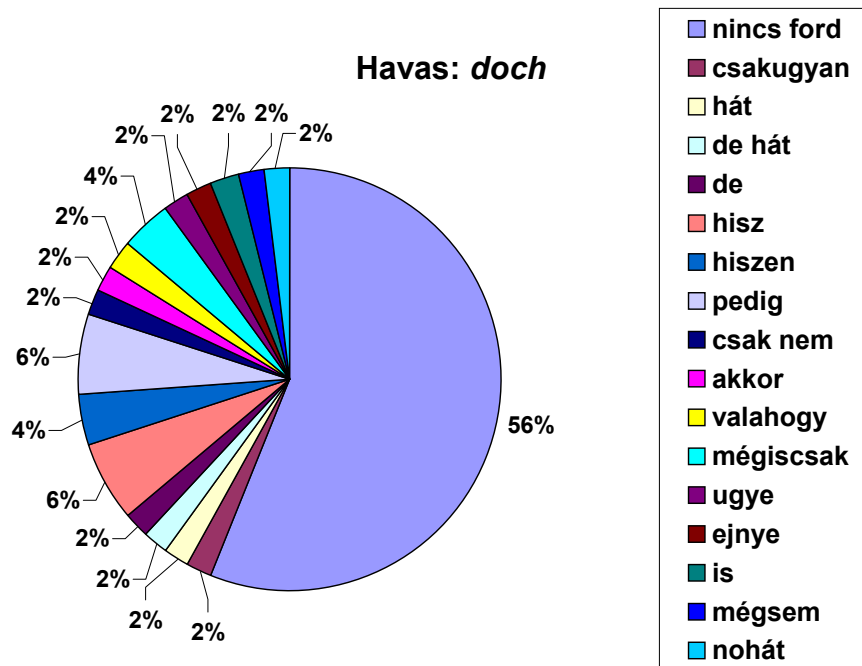
A 2. diagrammon látható, hogy Györffy ugyanabban a műben, Kristóhoz hasonlóan szintén 25% -ban nem fordította le a *doch* partikulát, és a leggyakoribb nála nem a *csak*, hanem a *hiszen*. A *csak* és a *de hiszen*, *mégiscsak*, hasonló arányban elég gyakran fordulnak elő, a többi fordítási megoldás pedig megközelítően azonos - alacsony - arányban található meg.

A Hessky-szótárral ugyanazok a partikulák egyeznek meg, mint a Kristó-féle fordításban, csak más arányban: *hiszen*: 12%, *csak*: 9%, *de hiszen* 8%, *ugye*: 1%.

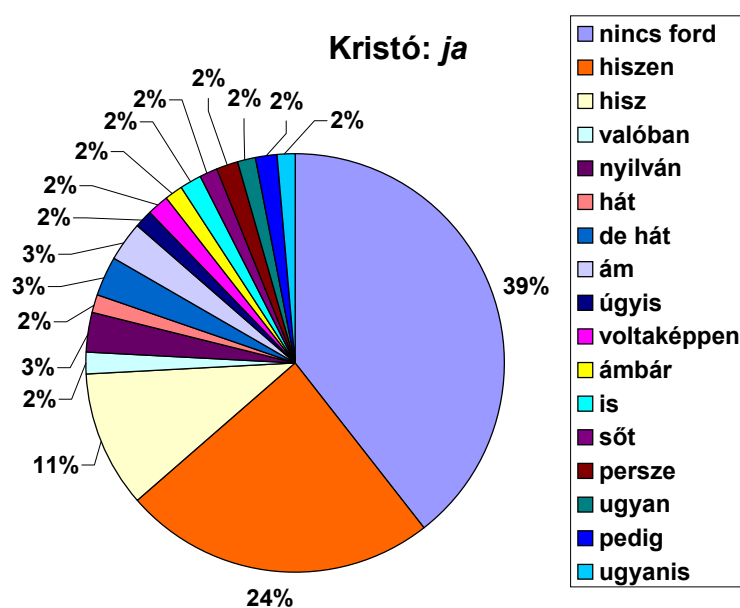
3. ábra

A 3. ábrán jól látszik, hogy a *Fliegendes Klassenzimmer* c. műben Radó a *doch*-t 43 %-ban nem fordította le külön szóval és leggyakrabban a *hiszen*-t alkalmazta, a többi megfelelő pedig hasonló mértékben csak kis százalékarányban fordul elő. A Hessky-szótárral a következők egyeznek meg: *hiszen* 9%, *ugye* 4%.

4. ábra

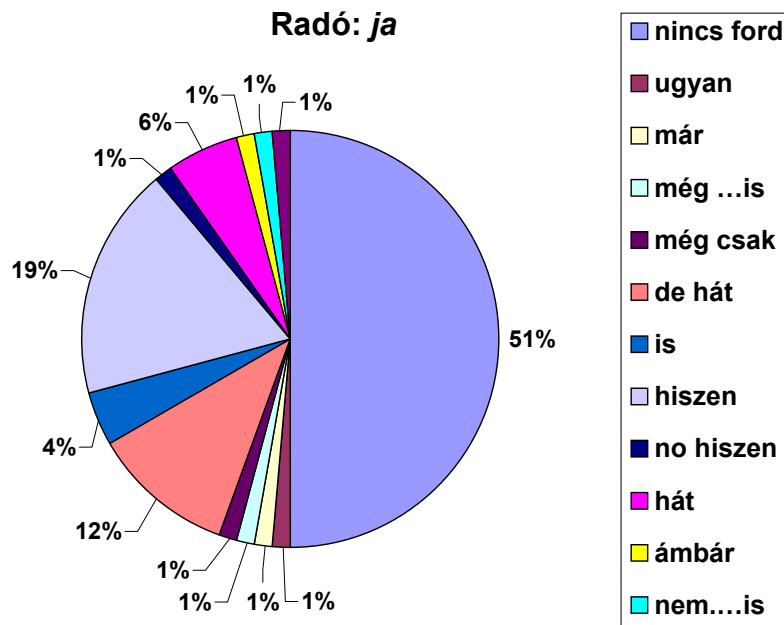
A 4. ábrán megfigyelhető, hogy Havas 56 %-ban nem fordította le a *doch* -t, ami jelentősnek tekinthető. A *pedig* és *hisz* azonos arányban található meg, de jelentéktelenebb számban. Havasnál a *hiszen* 4%, és a *csak (nem)* 2% egyeznek meg a Hessky-szótárral.

5. ábra

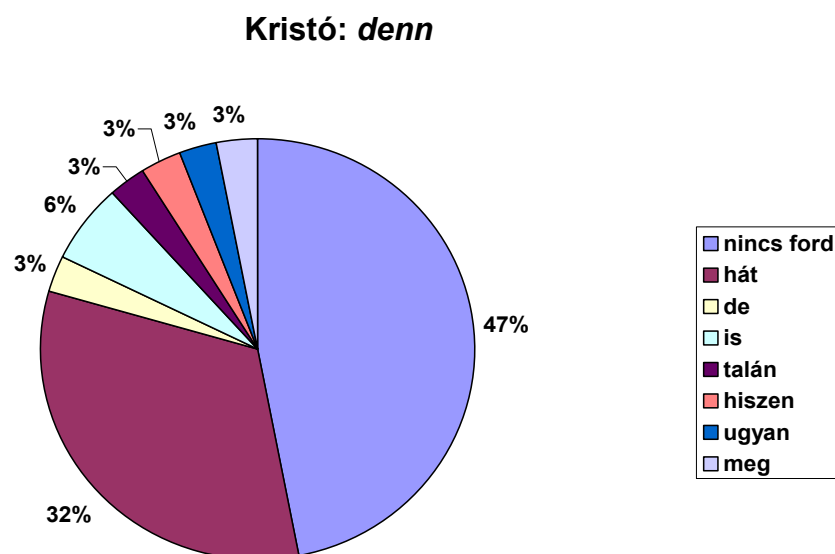
A 7. ábrán azt figyelhetjük meg, hogy partikuláknak majdnem 50%-át nem fordította le Havas és a leggyakoribb a *hát* 9%, a többi alacsony számban szerepel.

A Hessky -szótárral a *hiszen* 3%, *hisz* 6%, *de hiszen* 1%, *de hisz* 3% egyezik meg. Ezek a szavak akár egy kategóriába is sorolhatók lennének, mert tulajdonképpen a *hiszen* variánsai.

8. ábra

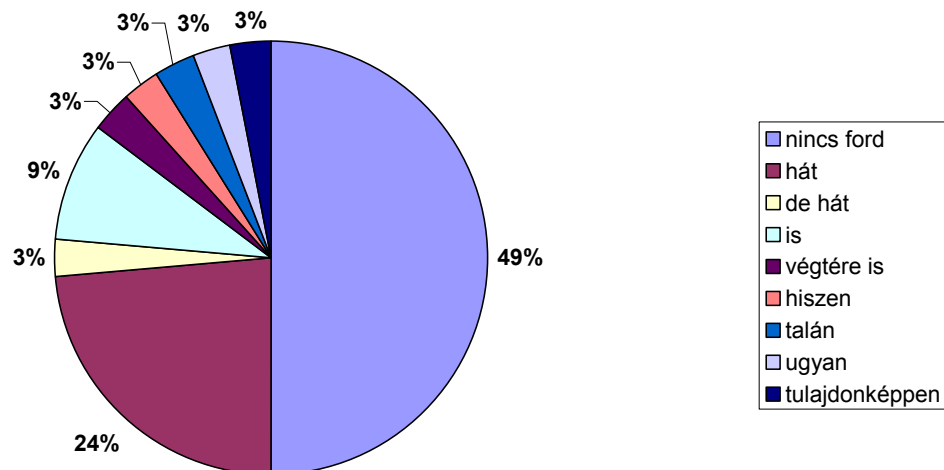
A 8. ábráról az olvasható le, hogy Radónál 52 %-ban nincs lefordítva a *ja*. A leggyakoribb 19 % a *hiszen*, ami egyetlenként megegyezik a Hessky-szótárral.

9. ábra

A 9. ábrán azt látjuk, hogy a *denn*-t se fordította le Kristó 47%-ban, hasonlóan az eddig elemzett partikulákhoz. Leggyakoribb a *hát* partikula 32% és Kristónál ez az egyetlen, ami a Hessky-szótárral megegyezik.

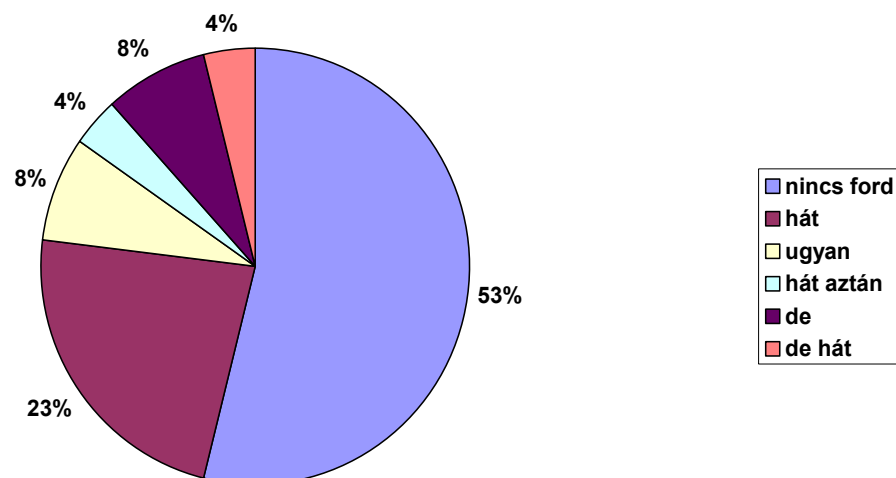
Györffy: *denn*

10. ábra

A 10. ábrán bemutatjuk, hogy Györffy a *denn* partikulát szintén 49%-ban nem fordította le, leggyakrabban a *hát* 24% szerepel fordításként, amit a Hessky-szótár is megadott jelentésként. Ezen kívül a *de hát* 3% és az *ugyan* 3% szavak egyeznek a szótárral.

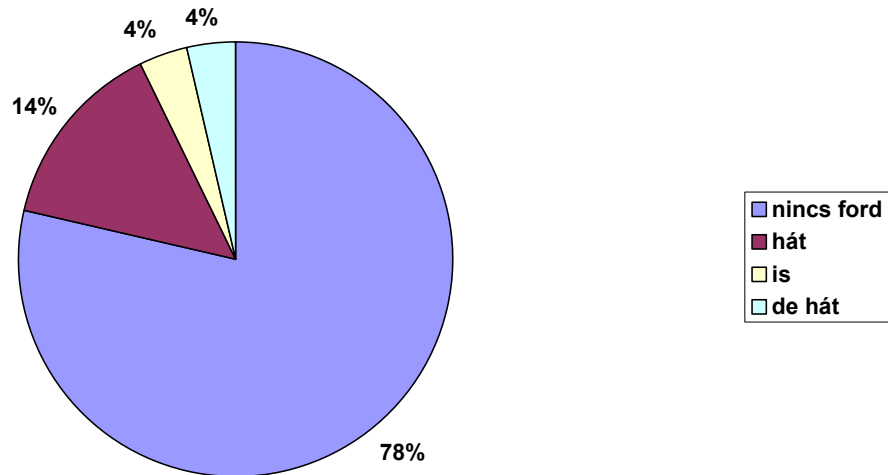
Havas: *denn*

11. ábra

Amint megfigyelhető a 11. ábrán, Havas a partikuláknak több, mint felét nem fordította le, leggyakrabban a *hát* 23% partikulával fordította a *denn*-t. Még megemlítendő a *de hát* partikula, amely szintén szerepel a szótárban a *denn* jelentéseként.

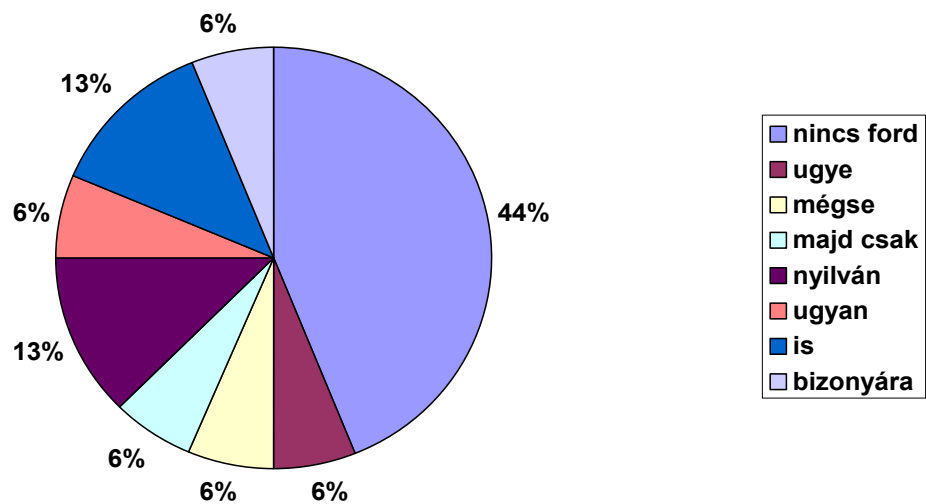
Radó: denn

12. ábra

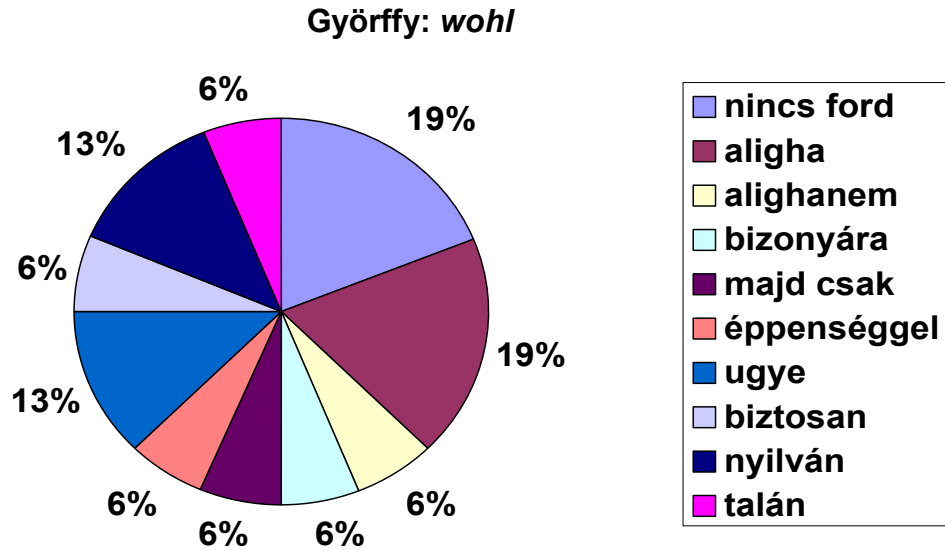
Az eddig elemzett partikulák közül a Radó által fordított *denn* esetében megállapítható (12. ábra), hogy nagyon jelentős %-ban: 78%, nem fordította le a partikulát, a *de hát* és a *hát* partikulákat pedig a Hessky-szótár is megadta.

Kristó: wohl

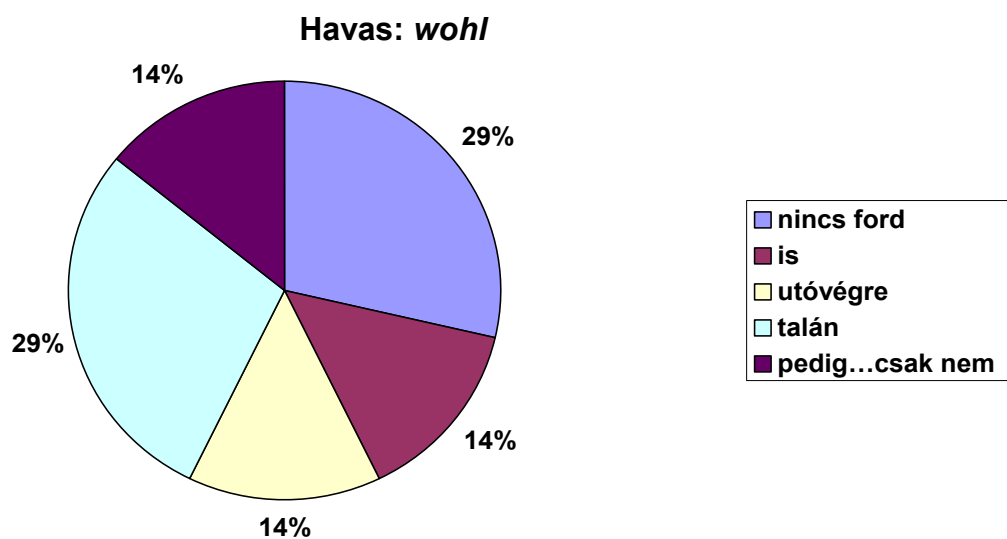
13. ábra

A 13. ábra alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy Kristó a *doch* partikulát szintén 44%-ban nem fordította le, az *ugye* és az *is* partikulák a leggyakoribbak. (13%) A Hessky-szótárral az *ugyan* (6%) és a *bizonyára* (6%) szócskák egyeznek meg, de megintcsak nem jelentős számban.

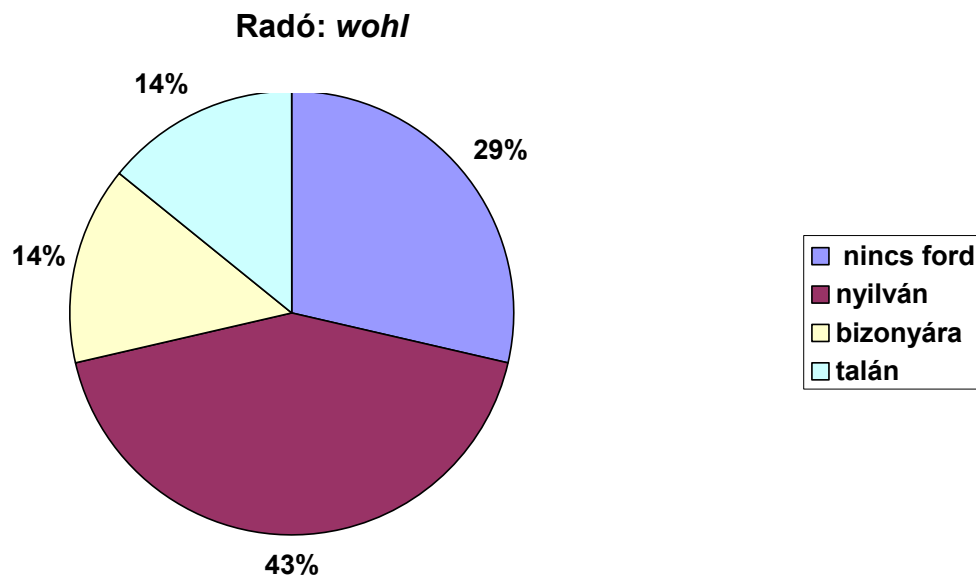
14. ábra

Ami az eddigiektől eltér a 14. ábrán, az az, hogy Györffy a *wohl* partikulát sokkal kisebb arányban (19%) nem fordította le, mint az eddig elemzett partikulákat bármely fordító. Ez a százalékarány megegyezik az *aligha* szócska előfordulásával. A Hessky-szótár a fentiek közül csak a *bizonyára* (6%) partikulát adta meg a *wohl* jelentéseként.

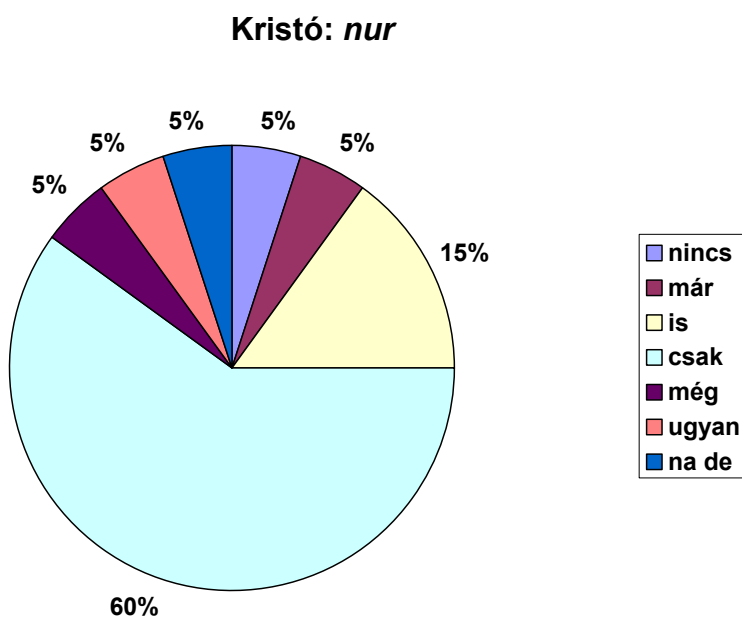
15. ábra

A 15. ábrán megint azt láthatjuk, hogy a *wohl* kisebb arányban (29%) nincs lefordítva mint a *ja*, *doch*, *denn*, valamint ugyanilyen arányban fordul elő a *talán* szó is. Az a tény kiemelendő, egyedi esetként, hogy egyetlen, a fordításban szereplő partikulát sem adott meg a Hessky-szótár.

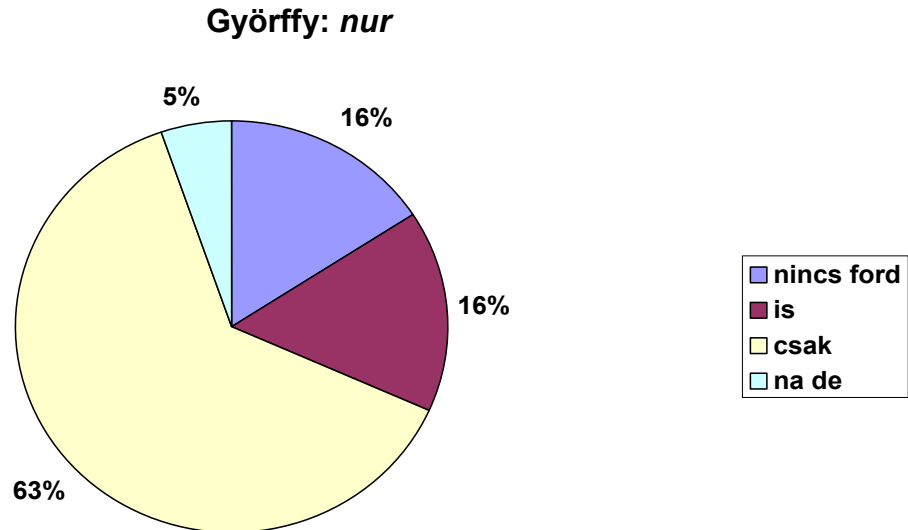
16. ábra

Radó (16. ábra) szintén kisebb arányban nem fordította le a *wohl* –t mint a többi partikulát és jelentős számban (43%) alkalmazta a *nyilván* partikulát. Radónál is a *bizonyára* az egyetlen célnyelvi megfelelő, ami egybeesik a Hessky- szótárban megadott jelentéssel (14%).

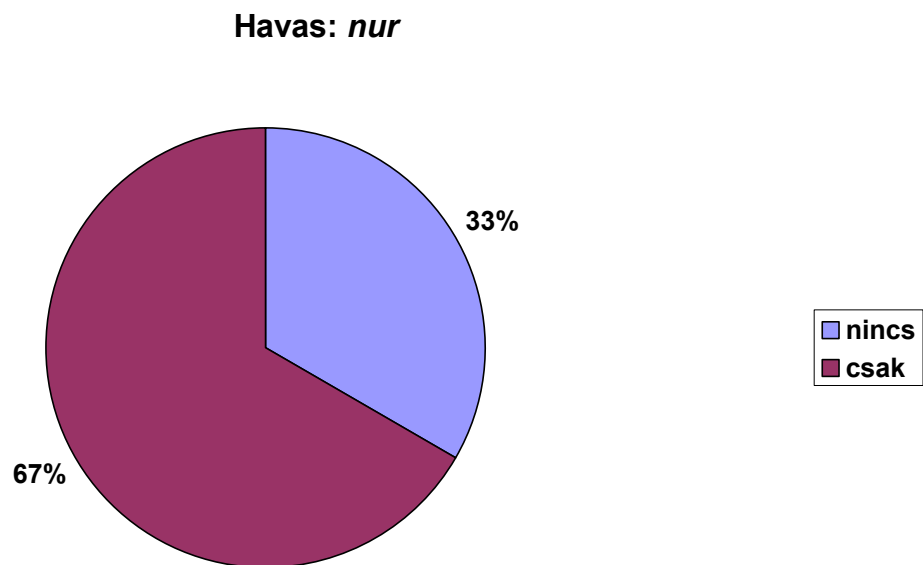
17. ábra

A 17. ábrán a következő eredményeket figyelhetjük meg: Kristó (jelen) esetben kis százalékban (5%) nem fordította le a *nur* partikulát., valamint egy kivétellel minden partikula azonos számban fordult elő. A Hessky szótárral a *csak* egyezik meg (60%-ban), ami jelentősnek tekinthető arány.

18. ábra

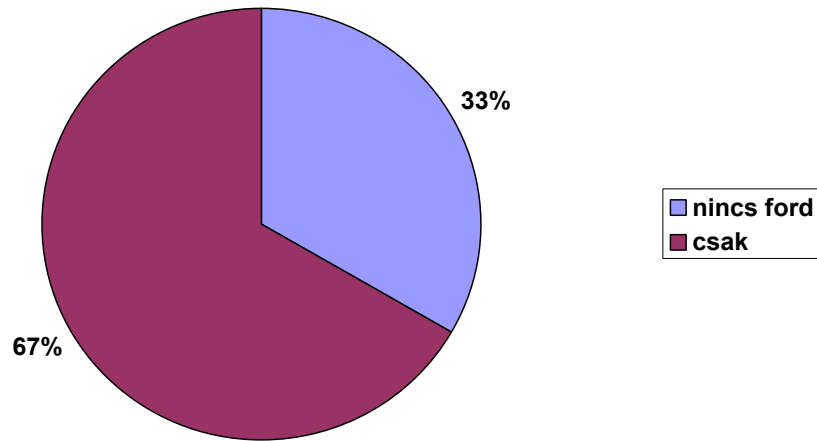
Amint látjuk a 18. ábrán, viszonylag kis százalékban nem fordította le Györffy a *nur* partikulát, viszont nagyon feltűnő eredmény, hogy 63%-ban használta a *csak* partikulát, amit a Hessky-szótár is megadott. A többi szó nem szerepelt a szótárban.

19. ábra

A 19. ábra azt mutatja, hogy a érdekes módon csak egyetlen szóval: a *csak*-kal fordította minden esetben a *nur* partikulát (67%) és a többi esetben nem fordította le.

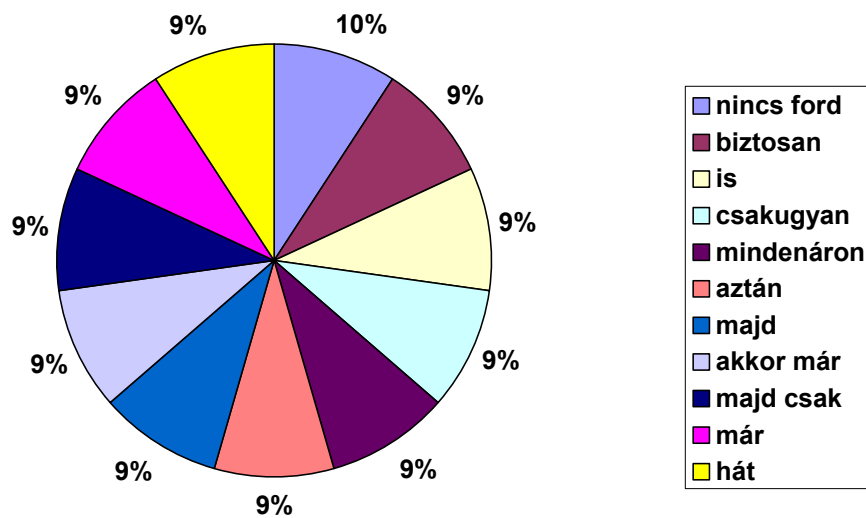
Radó: *nur*

20. ábra

Amint a 20. ábrán jól látszik, Radó ugyanolyan arányban nem fordította le a *nur* partikulát, mint Havas és ahol lefordította, ott szintén a *csak*-ot használta. Az elemzett mondatokban felszólításokban fordult elő a *nur* árnyaló partikula.

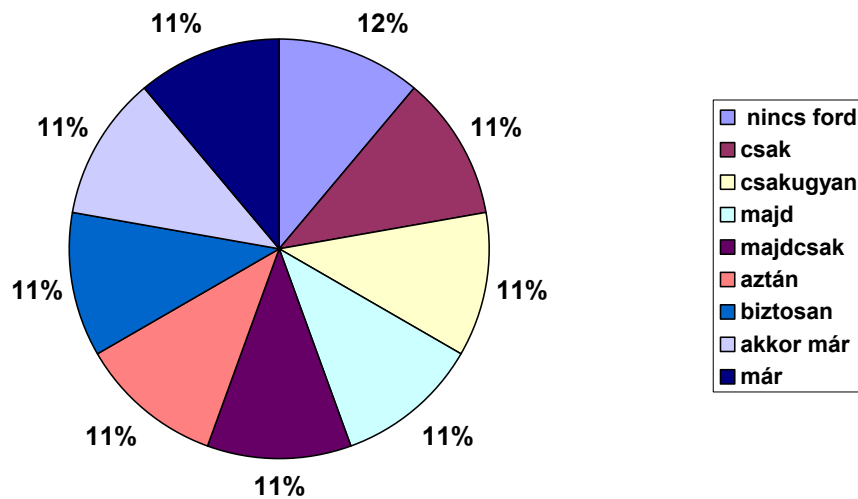
Kristó: *schon*

21. ábra

A *schon* fordítása igen érdekes képet mutat (21. ábra). Szinte teljesen ugyanolyan arányban (9%) fordította Kristó a fent látható partikulákkal a *schon*-t. A Hessky-szótárral a *biztosan*, a *már* és a *hát* egyeznek meg.

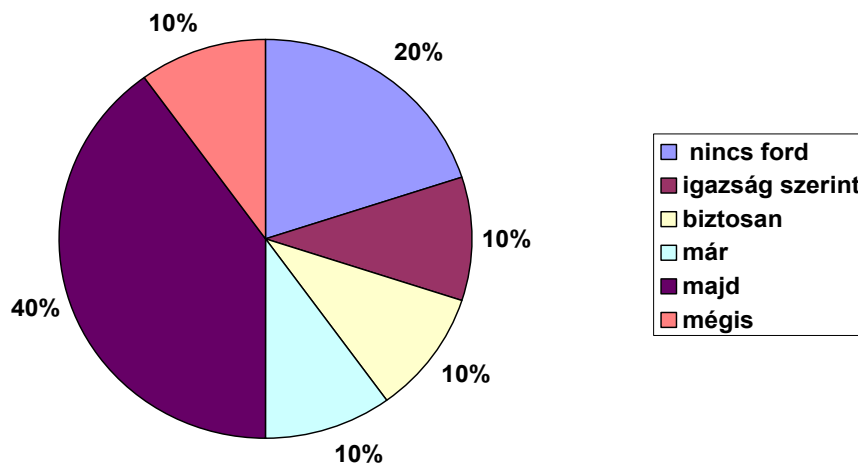
Györffy: *schon*

22. ábra

Ezen a 22. ábrán arányaiban hasonló eloszlású képet látunk, mint a 21-en, csak kettővel kevesebb partikulát használt Györffy, mint Radó a *schon* fordításakor. A nem lefordítottak aránya (11%) viszonylag alacsony, és a szótárral nála a *majdcsak*, *biztosan* és a *már* egyeznek meg.

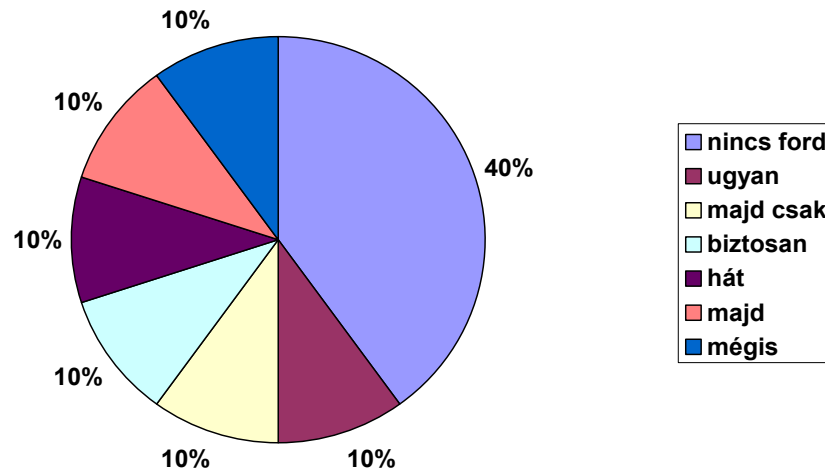
Havas: *schon*

23. ábra

A 23. ábráról az olvasható le, hogy 20%-ban nem fordította le a *schon* partikulát Havas, valamint azt, hogy a leggyakrabban 40%-ban a *majd* szót használta ennek fordítására. A Hessky-szótárban az ő megoldásai közül csak a *biztosan* (10%) partikula található meg.

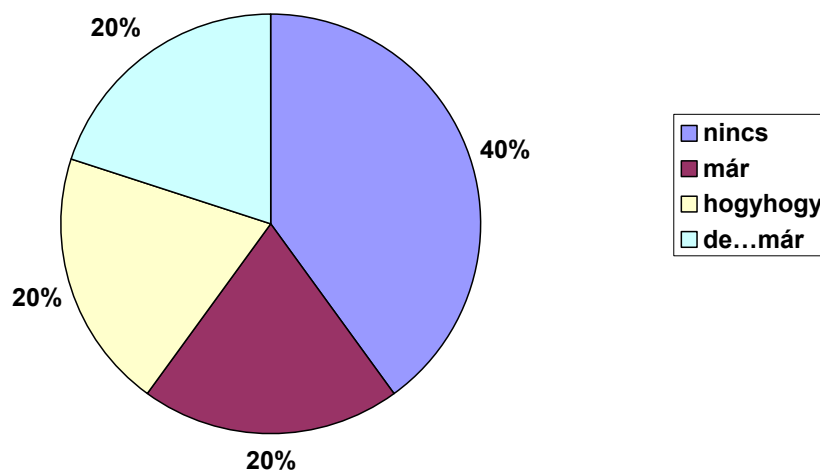
Radó: *schon*

24. ábra

Radó szintén jelentős arányban (40%) nem fordította le a *schon* partikulát és a 24. ábrán látható szavakat hasonló arányban alkalmazta. A Hessky-szótárral az ő esetében is három megoldást találunk: *ugyan*, *majdcsak*, *hát*.

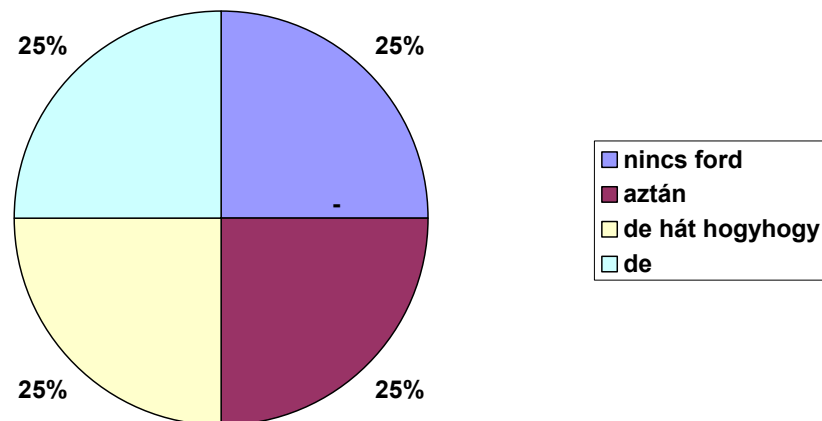
Kristó: *aber*

25. ábra

A 25. ábrán jól látszik, hogy az *aber* partikulát csak háromféleképpen fordította le Kristó és teljesen azonos arányban: 20%. A fennmaradó 40 %-ban pedig pedig nem fordította le. A Hessky-szótárral nem találtunk egybeesést.

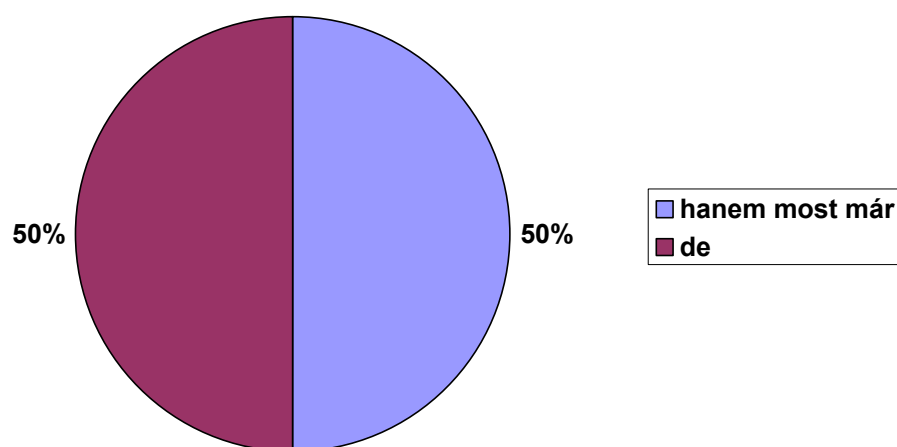
Györffy: *aber*

26. ábra

Az *aber* fordítási megoldásai Györffy-nél teljesen arányos képet mutatnak, azonos százalékban (20%) találjuk meg a három lefordított szót és a nem lefordítottakat. A Hessky-szótár nem adja meg egyik itt látható jelentést sem.

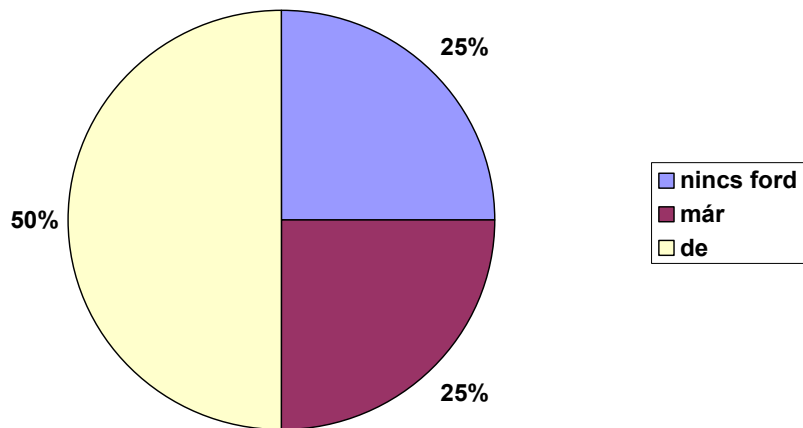
Havas: *aber*

27. ábra

Havas két partikulát használt az *aber* lefordítására fele-fele arányban. A Hessky-szótár a *most már* szókapcsolatot magadja, ami az itt szereplő *hanem most már* szófordulatnak részét képezi.

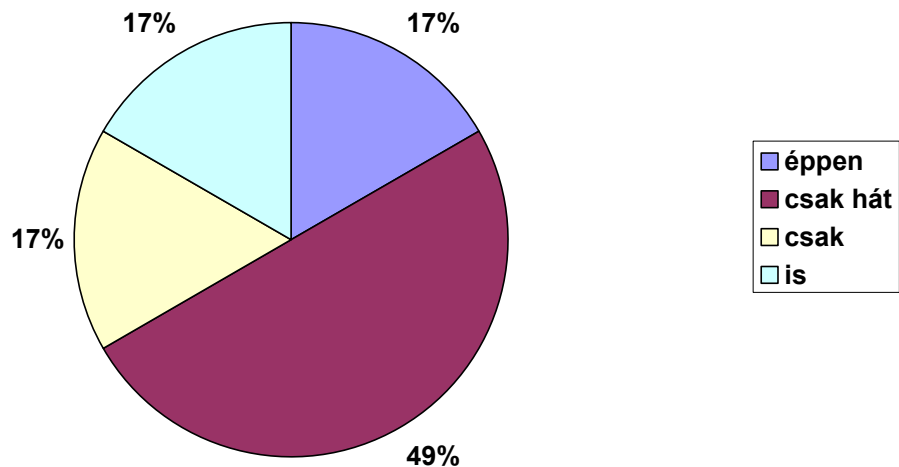
Radó: *aber*

28. ábra

Radó két partikulát alkalmazott az *aber* fordításakor, a *de* fordult elő felerészben. A Hessky-szótárral nem találtunk egyezést.

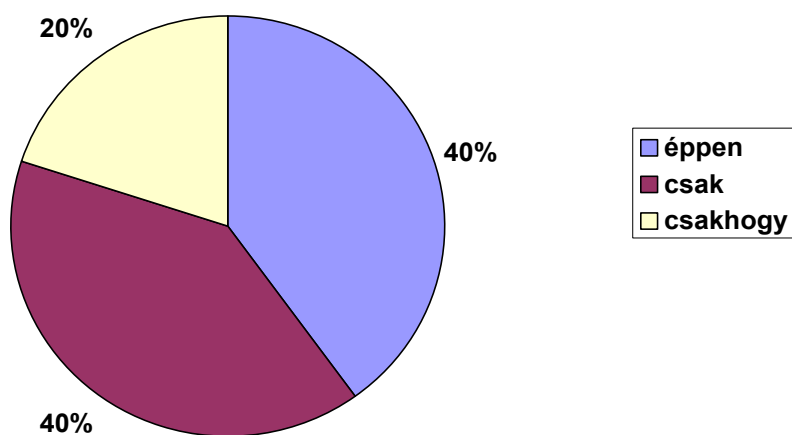
Kristó: *eben*

29. ábra

Az *eben* is kis számban fordult elő, de minden esetben lefordította Kristó (29. ábra), a *csak hát* megfelelőt találtuk felerészben. A Hessky-szótárral az *éppen* és a *csak* egyeznek meg.

Györffy: *eben*

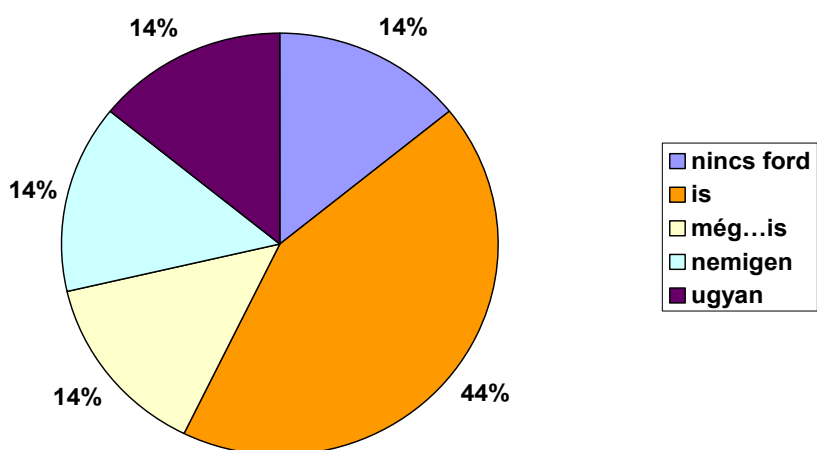

30. ábra

Mivel a lefordított eredeti műben csak néhányszor (5) fordult elő az *eben* partikula, ezért a 29. és a 30. ábrán látható eredmények nem tekinthetők semmiképpen reprezentatívnak. A 30. ábra azt mutatja, hogy Györffy is mind az 5 esetben lefordította az *eben*-t, ebből kétszer a *csak* partikulával, kétszer az *eben*-nel és a fennmaradó esetben a *csakhogy* szócskával. A szótárral e szerint az *éppen* és a *csak* egyeznek meg.

A *Der Verschollene* c. műben is csekély számú *eben* partikulát találtunk, itt csak háromszor fordult elő és mind Radó, mind Havas nem fordították le, ill. teljesen más mondattal helyettesítették. Ezek az eredmények emiatt diagrammban nem ábrázolhatók.

Kristó: *auch*

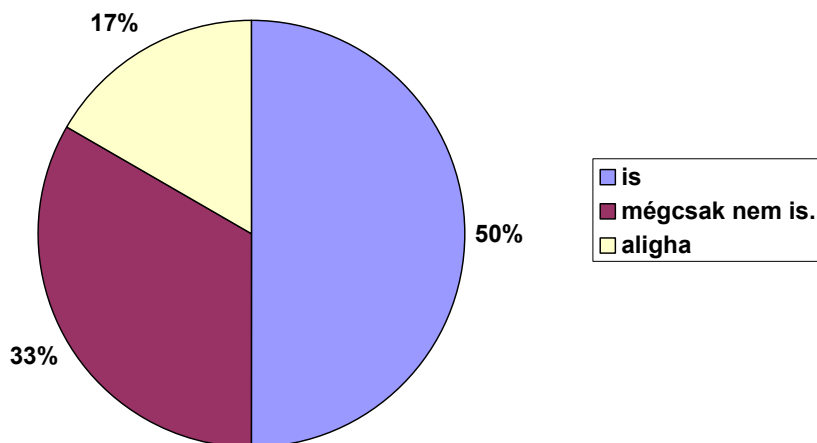

31. ábra

A 31. ábrán azt látjuk, hogy az *auch* partikulát, ami - mint fenti a táblázatban már bemutattuk-szintén kis számban fordult elő (10), jelentős arányban az *is* partikulával fordította Kristó, a

többi pedig azonos százalékban van jelen (14%). A Hessky-szótár ezek közül csak az *is* partikulát adta meg jelentésként.

Györffy: auch

32. ábra

Györffy felerészben az *is* szóval fordította az *auch* partikulát, ami mint már a 31. ábra kapcsán említettük, a Hessky-szótárral megegyező forma. A másik kettő a *még csak nem is* (tagadó mondatban) és az *aligha* partikulák.

Összegzésként azt emeljük ki, hogy az egyes fordítók átlagban 35- 40 %-ban nem fordították le a partikulákat semmilyen külön célnyelvi megfelelővel, hanem kihagyták, a fennmaradó részben pedig a magyar árnyaló partikulák és módosítószók nagyon széles palettáját találtuk a fordításokban. A Hessky-szótárral való egyezések csak néhány partikula esetében mutathatók ki és általában 5-6 % arányban, amiből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a fordítónak ill. annak, aki e szótár segítségével szeretné az árnyaló partikulák jelentését megtalálni, nem nyújt megfelelő segítséget ez a szótár sem, annak ellenére, hogy – mint ahogy bemutattuk – ebben a szótárban a legjobban kidolgozottak a partikula-lemmák.

6. A fordítási eredmények összegzése

Milyen következtetéseket vonhatunk le az általunk összegyűjtött nyelvi anyag alapján az árnyaló partikulák *fordításával* kapcsolatban? Milyen általános, a konkrét szövegeken túlmutató tanulságokat szűrhetünk le a partikulák fordításának sokszínű, tarka egyvelegéből? Statisztikai adatainkat hogyan használhatja fel a leíró fordítástudomány, az ún. traduktográfia? A minket érdeklő fő kérdést nagyjából úgy fogalmazhatnánk meg, hogy vajon a különböző fordítók miért nem fordítják egyformán az egyes partikulákat, miért nem csak a szótár által megadott jelentések valamelyikét használják fel, illetve miért nem csak azokból választanak? Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre választ adjunk, mindenekelőtt néhány alapkérdést próbálunk tisztázni röviden, szinte tézisszerűen, elsősorban Albert Sándor (2003 és 2007) írásai alapján.

(1) Empirikus úton könnyen meggyőződhetünk arról, hogy különböző fordítók által egyazon forrásnyelvi szövegről készült célnyelvi szövegek soha nem lesznek sem teljesen egyformák, sem teljesen különbözők. *Ezt a tényt azonban minden fordítási aktus szükségszerű velejárójának kell tekintenünk.* Az olvasás-megértés-interpretálás egymással szorosan összefüggő folyamatai nagy mértékben függenek és elválaszthatatlanok egy sereg performancia-szintű tényezőtől, amelyek egyéenként igen eltérőek, de még azonos fordító esetében is állandóan (sokszor pillanatonként) változnak. Ilyen tényezők többek között a pillanatnyi diszpozíció, a lelkiállapot, a fáradtság mértéke, a figyelemkoncentráció (vagy megosztás) képessége, az idegpályák telítettsége vagy leterheltsége stb., amelyek a fordítási aktus során mintegy ráépülnek a fordító olyan *intellektuális és pszichikai alap-adottságaira*, mint amilyen a gondolkodó- és absztraháló-képesség, a gyors felfogóképesség, az asszociációs hálózat kiépítettsége és működésének sebessége, a lelkiállapot, a pszichikum milyensége (pl. hogy kiegyensúlyozott-gyors-erős vagy kiegyensúlyozatlan-lassú-gyenge személyiségtípusba tartozik-e a fordító, hogy csak a két szélső típust említsük, nem beszélve az átmeneti típusok óriási számáról), közrejátszik továbbá a munkabírás, a szorgalom, az egyéni ambíciók, és még számos egyéni adottság, mint pl. a tehetség, a rátermettség stb. Ez tehát az egyik oka annak, hogy még *egyazon fordító* sem képes soha ugyanazt a szöveget többször egymás után *pontosan ugyanúgy* lefordítani (hacsak nem tanulta meg szóról szóra saját korábbi fordítását).

(2) A szótár és a grammatika (igaz, hiányosan és tökéletlenül) a nyelv [*langage*] *struktúráját*, a szöveg, a diszkurzus viszont a nyelv [*langage*] *működését* reprezentálja valamilyen konkrét nyelven [*langue*] keresztül. A szótár – természeténél fogva – mesterséges produktum, amelyben az egyes szócikkek szigorúan betűrendbe állítva és mindenféle kontextusból

kiragadva követik egymást. A szöveg viszont olyan “hiteles nyelvi dokumentum”, amely valamilyen módon mint cseppben a tenger reprezentálja a szóban forgó nyelvet. A szöveget alkotó szavak többé már nem kontextusuktól megfosztott szótári jelentésegységek, hanem olyan diszkurzív elemek, amelyek egymással bonyolult referenciahálózatot alkotnak és ilyen módon valamilyen *értelmet* hoznak létre. Noha meglehetősen nehéz egy szót mindenfajta kontextus nélkül elképzelni, a kétnyelvű szótárak úgy kezelik a forrásnyelv szavait, mint verbális *jeleket*, amelyeknek egy vagy több lexikális *jelentésük* van, s amelyeknek többé-kevésbé pontosan meg lehet adni a megfelelőit egy másik nyelven.

(3) A fordító soha *nem nyelveket*, hanem mindig *konkrét szövegeket* fordít, és az ekvivalencia, amelyet a két szöveg különböző pontjain létrehoz, több-kevesebb sikerrel mindig *a diszkurzus szintjén* valósul meg. Éppen ezért a fordító soha nem takaríthatja meg magának a lefordítandó szöveg értelmezését. Ez az értelmezés elsősorban abból áll, hogy a szótár által megadott lexikális megfeleléseket megpróbálja átalakítani olyan *üzenetté*, amelynek valamilyen globális értelme van, és ezen üzenet újrakifejezéséhez próbál nyelvi eszközöket keresni a célnyelvben. Az értelmezés műveletéhez a szótár által megadott formális megfelelők legjobb esetben is csak kiindulópontként szolgálhatnak a fordító számára: az ekvivalencia kialakításának bonyolult folyamata során egyáltalán nem biztos, hogy automatikusan mindig a szótár által megadott formális megfelelők közül fog egyet választani. Hogy az ekvivalencia kialakítása milyen módon, milyen lépésekben történik, mennyire tudatos és mennyire ösztönös, hogyan keverednek benne a racionális és irracionális összetevők, stb., az a fordítástudomány és a kognitív pszichológia talán legnagyobb rejtélye.

(4) A fordításelmélet egyik legfontosabb opozíciója a formális megfelelés ↔ szövegekvalens, amelyet – szigorúan nyelvészeti kritériumok alapján – először John C. Catford fogalmazott meg (Catford 1965: 32). A szótár a fordító számára formális (lexikális) megfelelőket ad meg *két nyelv között*, a fordító viszont arra törekszik, hogy ekvivalenciát hozzon létre két különböző nyelvű *szöveg között*. Olyan paradoxon ez, amelyet nem lehet elégszer hangsúlyozni, és amelyet a fordítással foglalkozó kutatók még mindig nem vesznek kellőképpen tekintetbe. E diszkurzív ekvivalenciák egy része – a nyelvhasználatot figyelő lexikográfusok munkája nyomán – visszakerül a szótárba. Noha a szótár a szójelentéseket mindenfajta kontextus nélkül adja meg, a szövegbe bekerülve a szavak a lexikális jelentéseken keresztül valamilyen *diszkurzív értelmet* fejeznek ki, pontosabban “egy jelentést hordozó szituációt reprezentálnak” (vö. Arcaini 1984: 11).

(5) A fordítástudomány feltevése szerint egy-egy fordítási ekvivalencia a fordító agyában roppant összetett, többé vagy kevésbé tudatos, sokszor teljesen intuitív *trial-and-error* típusú

döntés-sorozat eredményeként születik meg. Az ekvivalenciák kialakítása e feltevés szerint lineárisan, pontról pontra történik: a fordító a szöveg adott pontjához érve mérlegeli a rendelkezésére álló nyelvi kifejezőeszközöket (ha nem talál ilyet, akkor megpróbál *létrehozni* egy célnyelvi ekvivalenst), majd tudatos megfontolások alapján (vagy akár teljesen intuitív módon) dönt ezek valamelyike mellett, elvetvén ezzel a szöveg adott pontján virtuálisan számba jöhető összes többit. Furcsa paradoxonnak tűnhet, de éppen a nyelvpárokra dolgozó gépi fordítás bizonyította be azt az igazságot, hogy a fordítás pusztán a nyelv síkján nem lehetséges (vö. Lederer 1976). “A fordítónak soha nem egy nyelv lebeg a szeme előtt fordítás közben, hanem grafikai jeleket lát egy fehér papírlapon. Az interpretálás folyamata akkor kezdődik, amikor ezekhez a grafikai jelekhez a fordító *nem csak a megfelelő nyelvi fogalmakat társítja hozzá, hanem azokat a nyelven kívüli valóságokat is*, amelyekre ezek a grafikai jelek utalnak” (Lederer 1987: 13). E nyelven kívüli ismeretek és tapasztalatok nagyságától és mélységétől függően *alakul át a nyelvi jelentés diszkurzív értelemmé*, amely – szembeállítva az általános, “mindenki számára adott” nyelvi (lexikális) jelentéssel – teljesen személyes, konkrét szöveghez és egyénhez kötött.

(6) Minek az alapján választja ki a fordító a (számára) legekvivalensebb(nek tűnő) célnyelvi megfelelőt? A helyzet, a *situáció* alapján. A fordító ugyanis “mindenekelőtt *situációt* fordít, s csak másodsorban mondatot. Azt fordítja, amit lát, hall, megért és átél” – írja Göncz Árpád. Mivel egy szöveg “minden mondata *situációhoz* kötött, fordításban [...] *más* lesz, mint az eredeti, de úgy más, hogy az adott *situációban* és nyelven *pontosan ugyanazt* fejezze ki, mint amaz.” (Göncz 1991: 21). A fordító tehát a szöveg szavai által leírt *situáció*, valamint saját beleérző képessége, szövegérzékenysége, általános és nyelvi intelligenciája, nyelvtudása, gyakorlata stb. alapján tudja eldönteni, anyanyelvének melyik szavával fejezheti ki a legpontosabban a forrásnyelven megfogalmazott mondanivalót, melyik célnyelvi szóval helyettesítse az adott szövegben, kontextusban, *situációban* a szerző által használt szót vagy kifejezést.

Az árnyaló partikulák fordításainak elemzése jól példázza a fenti tézisek igazságát. Láttuk, hogy a fordítók – bár kétségtelenül felhasználják a szótár által megadott megfelelők némelyikét – sokkal több célnyelvi megfelelőt alkalmaznak a forrásnyelvi partikulák fordítására, mint ahányat a szótár mintegy megad, felkínál nekik. Mi ennek az oka? Elsősorban az, hogy a fordító nem szótárból dolgozik, nem a forrásnyelvi szöveg szavait helyettesíteni képes célnyelvi lexikális megfelelők közül választ egyet a szótárból, hanem szöveget fordít, és a két szöveget szeretné ekvivalenssé tenni egymással. A szöveg mindig valamilyen jelentéses *situációt*

reprezentál, ezt a szituációt próbálja visszaadni a fordító a célnyelv nyelvi eszközeivel. Minden erőfeszítése arra irányul, hogy ne a szavak, ne is a mondatok, hanem a célnyelven megfogalmazott *szituáció legyen ekvivalens* az eredeti szöveg által leírt szituációval. A szituáció azonban sokkal bonyolultabb, mintsem hogy nyelvi eszközökkel egyszerűen leírható legyen. Méginkább így van ez a konkrét beszédhelyzetekben, amelyekben az árnyaló partikulák igen nagy számban fordulnak elő. Szituációt, beszédhelyzetet azonban nem lehet *közvetlenül* fordítani, éppúgy nem, mint ahogy nem lehet egy gondolatot közvetlenül közölni! A szöveg viszont kénytelen nyelvi eszközöket felhasználni a beszéd ún. szupraszegmentális eszközeinek (hangsúly, intonáció, hangszín stb.) kifejezésére is. Ezek egyik lehetséges eszköze az árnyaló partikula felhasználása.

Hogy érthetőbbé tegyük fejtegetéseinket, példaképpen vessük össze az alábbi két mondatot:

(1) *Ruf an!*

(2) *Ruf doch mal an!*

Az első mondat csak a közvetlen felszólítást tartalmazza (*Hívj fel!*), míg a második számos érzelmeket – neheztelést, sürgetést, kérést, könyörgést stb. – is képes közvetíteni, és a konkrét beszédhelyzettől függően többféleképpen is fordítható (*Ugyan hívj már fel!, Hát hívj már fel egyszer!, Igazán felhívhatnál (már) egyszer!* stb.). Ha német anyanyelvű beszélőket kérdezzük meg arról, szerintük melyik mondat áll közelebb a beszélt nyelvhez, biztosak lehetünk benne, hogy kivétel nélkül a (2) mondatot fogják választani. Az árnyaló partikulák tehát arra is alkalmasak, hogy az élő beszéd szupraszegmentális elemeit kifejezzük velük.

A fordító számára az indulat, az emóció a *szövegben*, a *szövegen keresztül* érzékelhető csupán. Ha ilyen mondathoz érkezik, akkor stratégiát kell váltania: ha pontosan vissza akarja adni a szöveg által kifejezett írói szándékot, akkor az üzenet, a mondanivaló dekódolása, megértése, értelmezése után a szemantikai szintről át kell térnie a szemiotikaira. A fordító a konkrét beszédhelyzetben elhangzó mondat *jelentését* érti meg, de *jelként* kell értelmeznie (átterve ezzel a szemantikai szintről a szemiotikaira), majd ezt az értelmezett *jel*et “szemantizálja vissza”, vagyis fejezi ki, adja vissza a célnyelv nyelvi eszközeivel: ilyen módon a két különböző nyelvű szövegegység (mondat) között nem szemantikai, hanem *szemiotikai ekvivalenciát* alakítva ki. Természetesen ugyanazt az érzelmeket más-más nyelvi eszközökkel adja vissza az eredeti szöveg szerzője és magyar fordítója. A fordító szabadsága persze korlátok közé van szorítva, megoldását, értelmezésének eredményét az olvasó, a kiadói szerkesztő, a kritikus stb. ítéli meg. Pszichológiai, szociológiai, etnikai kutatások kimutatták, mennyire eltérő módon, mennyire különböző nyelvi formában fejezik ki az egyes nyelvi közösségek ugyanazokat az érzéseket. Ilyen esetekben a fordítási ekvivalenciát csak a *szemiotikai szint*

képes biztosítani. A szemiotikai megfelelések azonban természetesen nem esnek egybe a szemantikai megfelelésekkel, ezért a fordító - ekvivalenciakereső tevékenysége során - sokkal több helyzetkontextuális, pragmatikai, stiláris, kommunikációhoz stb. tartozó tényezőt kénytelen figyelembe venni, mint az ezeket figyelmen kívül hagyó szótárak.

Ebből következik, hogy a szótárnak nem is lehet célkitűzése az, hogy egy-egy árnyaló partikula összes jelentését feltüntesse. Nincs ilyen, hogy *összes* jelentés, ami persze nem azt jelenti, hogy a szövegekből kigyűjthető célnyelvi ekvivalensek száma végtelen. De mindenképpen árnyaltabb képet kapunk, több célnyelvi megfelelőt találunk, ha vizsgálódásainkat a szövegekre (fordításokra) is kiterjesztjük, mint ha megmaradunk a (leíró és kontrasztív) grammatikák és a két- vagy egynyelvű szótárak szintjén. Ez a felismerés indokolta (talán utólagosan is) témaválasztásunkat.

A partikulák természetének és működésének megismerésében további információkhoz juthatnánk, ha a vizsgálatokba bevonnánk az általunk bemutatott két német nyelvű mű más-más nyelvű fordításait is. Ezen fordítások egy részében nyilvánvalóan találnánk lexikalizálódott partikulákat, és ezek kontrasztív grammatikai, lexikális és diszkurzív összevetése a német eredetiekkel még színesebbé, még árnyaltabbá tehetné a képet. Ha az általunk kiválasztott két mű angol, spanyol, orosz, stb. fordításait is belevennénk a vizsgálatba, akkor egy rendkívül széles és változatos képet kaphatnánk, de kutatásunk lényege ugyanaz maradna: a nyelv, a szerkezet, a *langue*, a szótár szintjén minden esetben kevesebb lenne a partikulák száma, mint a szövegfordításokban.

Még több tanuulással járna bevonni a vizsgálatba olyan nyelveket is, amelyekben nincsenek lexikalizálódott partikulák: ezekben a nyelvekben (szövegekben) azt lehetne megnézni, milyen nyelvi eszközök állnak a nyelvhasználók (és a fordítók) rendelkezésére a német árnyaló partikulák által kifejezett szemantikai, kommunikatív stb. információtartalom visszaadására. Nyilvánvaló, hogy valamilyen módon ezek a nyelvek is kifejezik azt az információtöbbletet, amelyet az általunk ismert európai nyelvek a partikulával, szórenddel vagy (az élő beszédben) a nyelv szupraszegmentális eszközeinek alkalmazásával fejeznek ki.

Roman Jakobson már csaknem fél évszázada kimondta, hogy “az igazi különbség a nyelvek között nem abban áll, hogy mi fejezhető ki és mi nem, hanem abban, hogy a beszélőknek mit kell kifejezniük és mit nem.” (Jakobson 1972: 153)

Elképzelhetők természetesen olyan nyelvek is, (ilyen pl. a kínai), amelyekben sokkal több az árnyaló partikula, mint a nyugati kultúrkör nyelveiben. Itt azt lehetne megvizsgálni, mi alapján dönt a fordító egyik vagy a másik használata mellett.

Mindezek a további kutatást (és széleskörű nyelvi kompetenciát) igénylő feladatok azonban messze meghaladnák az általunk kitűzött célt és szétfeszítenék a dolgozat kereteit, ezért e kérdések felvetésére talán igen, de megválaszolásukra jelen dolgozat keretei között semmiképpen sem vállalkozhattunk.

7. Partikulák a nyelvoktatásban

7. 1. Didaktikai bevezető

Miután megvizsgáltuk a partikulákat a lexikográfia és fordítástudomány szempontjából, úgy érezzük, fontos lenne egy fejezetben rövid kitérőt tenni a módszertani aspektusra is, amely eredmények az alkalmazott nyelvészetet gazdagítják. Ebben a fejezetben összefoglaljuk a partikulák tanítására vonatkozó tapasztalatainkat és utalunk néhány korábbi ez irányú kutatásunkra.

Mint ahogy már a bevezetőben említettük, a partikulák a német beszélt nyelv szerves részét képezik, ez teszi igazán élethűvé, autentikussá a beszédet. A használatuk elsajátítása viszont nem nyelvi környezetben, csak nyelvkönyvből tanuló számára nagyon nehéz, aminek sokféle oka van. Ezekre az okokra szeretnénk rámutatni ebben a fejezetben és felvázolni néhány didaktikai lehetőséget.

Iskolai keretek között német órákon ritkán foglalkoznak a partikulákkal, mert egyrészt a tanárok egyetemi tanulmányaik alatt szintén alig tanulnak róluk, ezért kevés ismeretük van és bizonytalanok a használatukban, másrészt a tanmenet szorítja őket időben és ezért igyekeznek inkább a lényegesebb, alapvetőbb nyelvtani problémákra fektetni a hangsúlyt és nem marad idő pl. a partikulákra sem. Az, a tény, hogy a német nyelvtanárok bizonytalanok a használatukban, s ezért csak néhány partikulát használnak, teljesen érthető, hiszen még aki évekig élt német nyelvterületen, az sem tudja hibátlanul alkalmazni ezeket a szavakat. Ezen kívül gyakran tapasztalható, nem német anyanyelvűeknél, hogy több partikulát használnak a kelleténél és gyakran rossz helyen.

Ha az egyes metodikai irányzatokat végiggondoljuk, akkor érthető, hogy sem a fordításos módszer, sem az audiovizuális- audiolinguális nem adtak teret a kommunikatív oktatásnak, így nem irányult a figyelem a partikulákra ill. tudatosításukra. Ha létre is jött ebben az időszakban kommunikáció az órán, az inkább erőltetett volt és éppen az érzelemkifejező szavak nem kaptak helyet, mert olyan helyzet nem alakulhatott ki az órán, ahol meglepődést, haragot, szemrehányást, örömet fejezhetek volna ki a tanulók.

A 70-es évek kezdetén alakult ki (Magyarországon csak később alkalmazták) a kommunikatív módszert, ami már a pragmatikai és a beszédaktus - elméleteket is bevonta az oktatásba. Itt már előtérbe került a hallásértés, olvasás-, írás-, beszédfejlesztés együtt, tehát a nyelvet mint a kommunikáció eszközt fogták fel.

Lehetne még hosszasan taglalni az egyes metodikai irányzatok előnyeit és hátrányait, de mivel ennek a dolgozatnak nem ez a célja, ezért csak érintőlegesen foglalkozunk ezzel a problematikával. Ezen kívül elég nehéz is ezek hatékonyságát objektíven értékelni és valemelyik mellett mint jó módszer mellett letenni a voksot.

Medgyes Péter (1997) arra utalt *A nyelvtanár* c. könyvében, hogy az eddigi próbálkozások, amelyek rangsorolni próbálták az egyes módszertani korszakokat, kudarcba fulladtak, amit azzal magyarázott, hogy ezek között nagyon nehezen húzhatók meg a határok (pl. kognitív és audiolingual), másrészt pedig sok egyéb befolyásoló tényező is van, ami meghatározhatja, hogy melyik módszert és milyen arányban alkalmazzuk a nyelvtanításban. Elemzésünk tárgya, a partikulák, a már említett okok mellett azért is nehéz és problematikus, mert nem dönthető el egyértelműen, hogy nyelvtani problémaként kezelendők vagy a szóincstanításhoz tartoznak. Ez meghatározza azt, hogy milyen feladatokkal gyakorolhatók, tehát hogy milyen feladattípusok kerülnek be a tankönyvekbe. Ez lehet az oka annak, hogy az utóbbi években inkább az eklektikus módszer terjedt el, ami minden irányzatból vett át elemeket és azokat ötvözve alkalmazza.

Már a kommunikatív módszer elterjedésével és később az eklektikus módszerrel megváltozott a nyelvi anyag a tankönyvekben, sok életszerű párbeszéd van a leckékben, ami maga után vonja, hogy partikula is sok van bennük, mivel a beszélt nyelv lényeges elemei. Ennek ellenére az tapasztalható, hogy a hatvanas évektől napjainkig egyre több partikula-kutatási eredmény született, de azok nem kerültek át a gyakorlatba. Ezt a megállapítást Weydt (1981) tette egy a partikulák tanítását összefoglaló kötetében.

Tanulási és tanítási nehézségek

A legnagyobb probléma a partikulák esetében, hogy nagyon nehezen megfogható a jelentésük, sokkal gyakoribbak a beszélt, mint az írott nyelvben és emiatt spontán módon lényegesen gyakrabban fordulnak elő a beszélt nyelvben, ezért működésüket, helyes használatukat rendszerbe foglalni szinte lehetetlen, emiatt a nyelvtanuló számára megfelelő magyarázatot adni sem lehetséges olyan módon, ahogyan azt a nyelvtani szabályok esetén megszoktuk.

E disszertáció témája a partikulák fordítása. Ez a problematika megjelenik a tanításuk kapcsán is. Nagyon érdekes, hogy a nyelvtanulóknak már kezdő szinten is “szemet szúr”, ha találnak egy partikulát a tankönyvben olvasott dialógusban és általában megkérdezik, hogy az mit jelent, főképpen kezdő szinten tapasztalhatjuk, hogy a nyelvtanuló ragaszkodik minden szó megértéséhez, mert akkor úgy gondolja, hogy biztosabban tud fordítani.

Ilyen kérdések esetén van gyakran bajban a nyelvtanár, mivel sok esetben nem tud egyértelmű megfelelőt adni az adott mondatra vonatkozóan. Ilyenkor vagy több megfelelőt is megad, vagy azt mondja, hogy ez “csak egy töltelékszó”, nem kell feltétlenül lefordítani. Ha a tanuló önállóan próbálja lefordítani, akkor feltételezhető, hogy a szótárt hívja segítségül. Ennek buktatóit már a korábbiakban részletesen elemeztük és a nyelvtanulók számára a Hessky-szótárt ajánljuk ebben a tekintetben, ami segít nekik eligazodni a jelentések között és a leginkább a kontextusba illőt megtalálni. A nyelvtanuló a tekintetben is nehéz helyzetben van, amikor keresi a partikula megfelelőjét, mivel fel kell ismernie, hogy kötőszóként, határozószóként vagy partikulaként szerepel-e a mondatban az adott kifejezés.

A következőkben vázoljuk a legjelentősebb problémákat, amelyek a partikulák tanításakor felmerülhetnek:

- a szintaxis, tehát a mondatbani helyük,
- szemantikailag nehezen behatárolhatóak, mert csekély a denotatív jelentésük, ezért jelentésüket a szöveggörnyezet és a külső valóság határozza meg.
- szövegnyelvészeti szint: kapcsolatuk az előző és utánuk következő mondattal
- pragmatika: hogyan működnek az adott szituációban
- külön nehézséget okoz, hogy megértésükhöz a nyelvtanulónak el kell tudni igazodni az illokatív beszédaktusok között, vagy legalább fel kell ismernie azokat
- az árnyaló partikulák lényegtelennek tűnnek a nyelvtanuló számára (ez tanártól is függ!), ezért nem foglalkoznak azzal, hogy megtanulják jelentésüket
- a fent említett tényezőkhez jön még hozzá az intonáció, ami szintén módosíthatja a partikula jelentését
- mivel a partikulák a beszélt nyelvben fordulnak elő, ezért az órán nehéz olyan autentikus természetes helyzetet teremteni, amelyben a partikulákat szabadon tudnák használni. A tanár-diák viszony ugyanis nem olyan laza, emocionális töltetű, hogy a tanulók bevetnék a partikulákat beszélgetés közben, egymással pedig azért nem tudnak így beszélgetni, mert még nincsenek azon a nyelvi szinten.

Mindebből láthatjuk, hogy nagyon sok tényező nehezíti a partikulák tanítását és alátámasztja, hogy a nyelvórákon kevés vagy szinte semmi figyelmet nem szentelnek ennek a témának.

Eddig csak érintőlegesen említettük a nyelvkönyvek szerepét a tanításra vonatkozóan, a következő részben részletesebben kitérünk arra, milyen formában fordulnak elő a partikulák a tankönyvekben.

7. 2. Partikulák a nyelvkönyvekben

A fent említett okok mellett a tankönyvek is felelősek azért, hogy mellőzik a tanárok a partikulákat nyelvórán, ugyanis – mint ahogy már említettük – a dialógusokban már találkozhatnak velük a tanulók, de a megértésüket, funkciójuk rögzítését és alkalmazásuk begyakorlását segítő gyakorlatokat csak szétszórva, rendszerezés nélkül találunk a tankönyvekben. A továbbiakban néhány konkrét példán megmutatjuk, hogyan tárgyalják egyes nyelvkönyvek ezt a szófajt. Ezek az eredmények korábbi önálló kutatásaink részét képezik, itt csak összefoglaljuk eddigi tapasztalatainkat.

Az elemzett könyvek ma iskolákban, felsőoktatásban gyakran használatosak, ún. “új generációs könyvek”, legtöbbjük eklektikus módszerre épült, sok kommunikációt fejlesztő gyakorlattal: *Mittelstufe Deutsch, Start, Unterwegs, Sowieso 1-3, Deutsch Aktiv Neu 1/A, 1/B, Sprachbrücke 1-2, Stufen International 1-2*.

A tankönyvek elemzésekor a következő kérdésekre kerestük a választ:

- mely árnyaló partikulák fordulnak elő a tankönyvekben,
- milyen beszédaktusban, funkcióban,
- milyen szövegfajtákban találkozhatunk velük,
- van-e magyarázat a használatukra vonatkozóan.

Az, hogy a tanulás mely szakaszában foglalkozunk a partikulákkal, az függ a tanulók életkorától, nyelvi szintjétől, a tanítás céljától és tempójától. A tanárnak kell eldönteni, hogy mikor vezeti be őket. A tankönyvekbe a szerint kerülnek a partikulák, hogy a szerzők mire helyezik a hangsúlyt, mi a célkitűzésük az adott leckében. Ez azt jelenti, hogy ha tanár be akar gyakoroltatni egy konkrét beszédaktust partikulával, sok erre alkalmas szöveg közül választhat. Ennek kapcsán az a kérdés merül fel, hogy a partikulákat első lépésben különálló mondatokon vagy szövegbe ágyazva mutassa -e be. Ugyanezeket a kérdéseket kell a tankönyvíróknak is megoldani, mielőtt megszerkeszti az egyes leckeiket. A fenti tankönyvek elemzése után a következő megállapításokat tehetjük:

Az elemzett tankönyvben a következő partikulák fordultak elő: *denn, doch, ja, aber, eben, halt, noch, mal, eben mal, gerade mal, eigentlich, ruhig, einfach, schon, vielleicht, wohl, ja wohl, doch wohl, etwa, nur, bloß, eh, sowieso, ohnehin*. Ezek közül a *denn* fordult elő leggyakrabban a tankönyvekben.

A tankönyvek elemzése tehát azt mutatta, hogy a leggyakrabban használt partikulák a szövegekben található és leginkább a hanganyagokon. Ez nem lehet véletlen, mivel az intonációnak is nagy szerepe van az árnyaló partikulák jelentésében, ami megkönnyíti a tanulók

számára a partikula helyének és kiejtésének rögzítését. (A hallás direkt folyamat, nagyobb élményt jelent, stimulálja az érzékelést, s csak ezután kapcsol be az értelem, ami már egyre többet képes befogadni... tehát: a hallásnak kulcsszerepe van az idegennyelvvél való találkozásban.” (vö. Häussermann-Piepho: 1996).

Ezek a szövegek didaktikailag a bevezető szakaszba tartoznak, ami tulajdonképpen a nyelvtani “anyag” előkészítését szolgálja, arra hangolja rá a tanulókat. Ehhez is természetesen a tanár segítsége fontos, mivel pragmatikai funkciójuk megértéséhez hosszú időre és bizonyos “nyelvérzék”-re is szükség van, egyébként félreértik a mondatokat.

Az elemzett tankönyvekben csak elvétve vannak magyarázatok a pragmatikai funkcióra vonatkozóan, rendszerezés nélkül található bennük elszigetelt nyelvtani gyakorlatok. A legérthetőbb, a beszédaktust is megjelölő magyarázatokat a *Stufen International* c. könyvben találtuk ennek megfelelő feladatokkal.

Összefoglalóan megállapítható, hogy az elemzett tankönyvek az árnyaló partikulák tárgyalását tekintve lényegesen nem térnek el egymástól. Az, hogy a partikulák elszórtan találhatók meg a tankönyvekben és nem valamilyen rendszerbe foglalva, nem véletlen. Ez azzal is magyarázható, hogy a már fentebb említett okok miatt nehéz őket rendszerbe sorolni és használatukat egyértelmű szabályokkal leírni, mint más nyelvtani kategóriákat.

Megemlítendő például, hogy a Bonnban (2002) készült kerettanterv is, amit a Német Szövetségi Köztársaság az I. és II. szintű *Sprachdiplom*-ra való felkészítésre adott ki, csak néhány partikula ismeretét írja elő. Ezzel is magyarázható, hogy a tankönyvírók sem fordítottak nagy figyelmet a kidolgozásukra.

Főképp dialógusokban, főleg hanganyagokon fordulnak elő, ami a téma bevezetését szolgálja, vagyis azt, hogy felkeltsük a tanulókat figyelmét e szavak létezésére. A következő didaktikai szakaszok, a tudatosítás és az elmélyítés viszont szinte teljesen elmarad, csak helyenként találunk ilyen irányú feladatokat vagy instrukciót arra, hogy milyen beszédaktusban kell őket használni. Az viszont megállapítható egyértelműen, hogy a régebben, a 70-es 80-as években használt nyelvkönyvekhez képest, amelyek még nem kommunikatív, hanem *nyelvtan-fordítás*, vagy az *audiolingvális*, *audiovizuális* módszerekre épültek, s emiatt még a párbeszédekben is csak csekély számban fordultak elő a partikulák, ezekben az újabb nyelvkönyvekben sokkal nagyobb arányban vannak jelen és ha nem is rendszerezetten, de már használatukra vonatkozó magyarázatokat is találhatunk bennük.

Már ismertettük röviden azokat az okokat, amelyek miatt “mostohagyerekként” kezelik a partikulákat a nyelvórán, most pedig újabb tényezőkre mutattunk rá. Az a tény, hogy a tankönyvek sem fektetnek hangsúlyt e szavak tanítására, véleményünk szerint főképpen azzal

magyarázható, hogy a tudományos kutatások eredményei az alkalmazott nyelvészetbe még alig kerültek át, így nem ismeretes szintaxisuk, a rendszerezési lehetőségeik, pragmatikai funkciójuk, fordítási lehetőségeik stb.

Ennek megoldása még sok új kutatási célt kínál az alkalmazott nyelvészet számára.

7. 3. Vizsgálat gimnáziumokban a partikulák ismeretéről

Miután megmutattuk, hogy néhány gyakran használt tankönyvben hogyan jelennek meg a partikulák, röviden összefoglaljuk egy felmérés eredményét, ami arra irányult, hogy megvizsgáljuk, mennyire ismerik a nyelvtanulók a partikulák funkcióját, érzékelik-e jelenőségüket és le tudják-e fordítani őket. A felmérést, ami három részből állt, 81 gimnazista diák részvételével, legalább középfokú nyelvtudással rendelkező csoportokban végeztük.

Az első feladattal azt kívántuk mérni, hogy a diákok tisztában vannak-e a partikulák stilisztikai jelentőségével. A feladat az volt, hogy ugyanazt a szöveget megkapták partikulákkal és anélkül, és arra kellett válaszolniuk, hogy milyen különbségeket fedeznek fel a partikulákat tartalmazó és a partikulákat nem tartalmazó szöveg között.

A diákok 20%- nem válaszolt a kérdésre, tehát nekik nem tűnt fel semmi a partikulákra vonatkozóan vagy nem tudták megfogalmazni ötleteiket, ami meglepő eredmény volt.

A fennmaradó 62 diáknak a partikulákat tartalmazó szöveg jobban tetszett. Ők a partikulákat módosítószónak, kötőszónak, töltelékszónak, nyomatékosítószónak nevezték, –amiből arra következtethetünk, hogy a tanulók érzékelik a partikulák pragmatikai funkcióit és tisztában vannak jelentőségükkel.–Véleményük szerint a partikulák által a szöveg köznyelvi, autentikusabb, kifejezőbb, összefüggőbb, agresszívabb, németesebb, érzelmeket jobban kifejező. Ezekből a válaszokból látható, hogy a diákoknak néhány év német tanulás után már van bizonyos érzékük a partikulák használatához, amely feltehetőleg idővel automatikusan fejlődik. Természetesen az a kérdés, hogy melyik szöveg tetszett jobban, szubjektívnek tekinthető, és így a válaszok is, viszont gimnazisták részére, akik nem nyelvészettel foglalkoznak, ez érthető volt és elvárásainknak megfelelően válaszoltak is a kérdésre.

A második feladatnak, amely két részből állt, az volt a célja, hogy megállapítsuk, tudják-e a diákok ezt az érzéküket a gyakorlatban is alkalmazni.

Az 1. részben a doch partikulával kaptak különböző mondatokat, a 2. részben pedig a denn, eigentlich, schon, ja, aber, wohl, mal partikulákat kellett példamondatba helyezni lefordítaniuk.

Összefoglalásképp megállapíthatjuk, hogy átlagban 50% feletti helyességgel oldották meg a feladatokat a tanulók, ami szép eredmény. Ahhoz, hogy ennél magasabb arányt érhessünk el, tudatosan is meg kellene ismertetni velük legalább a gyakoribb partikulák funkcióit, és ezeket fokozatosan – lehetőleg játékosan – gyakoroltatni kellene. Erre adtunk javaslatokat a következő részben, amelyben a tanítási szakaszokra egyenként kitérünk.

7. 4. Didaktizálási javaslatok az árnyaló partikulák tanítására

Ebben a részben teszünk néhány javaslatot arra, hogy milyen feladatokkal lehetne tanítani a partikulákat. Ehhez először a következő kérdések megválaszolására volt szükség:

- Szókincsként vagy nyelvtani anyagként érdemesebb-e tanítani a partikulákat?
- A tanítás mely szakaszába illeszthetők bele?
- Egyes mondatokban vagy szövegbe ágyazva tanítandók?
- Milyen feladattípusok alkalmasak tanításukra?

Ezek a tényezők egyértelműen rámutatnak arra, hogy mindenképpen a kommunikatív nyelvoktatás részét képezik. “ A kommunikatív feladatok a tanulási célt célozzák meg, ami azt jelenti, hogy érzelmek, gondolatok, egy adott helyzethez, beszédpartnerhez való viszonyunk kifejezését szolgálják. Itt nem feltétlenül a nyelvtani helyesség az elsődleges, hanem az, hogy a tanuló megkísérli kifejezni magát az adott idegen nyelven, ami fejleszti a kommunikációs készséget és segíti a nyelvi korlátok leküzdését“ (vö. Bausch-Christ-Krumm: 1991: 236-237). Ez az idézet is alátámasztja, hogy a partikulák használatát gyakorolni kell, tehát szükség van rá, mert a kommunikáció részét képezik, ugyanakkor egyáltalán nem probléma, ha nem helyesen használja a nyelvtanuló, sőt a partikulák esetében az egyáltalán nem is várható el. Már korábban említettük, hogy könnyebben megismerhetik a tanulók a partikulák szerepét, ha nem a szöveggörnyezetből kiragadott mondatokon, hanem szövegbe ágyazva gyakoroltatjuk velük. Az a kérdés, hogy mely szinten kell elkezdni foglalkozni velük, megosztja a szakembereket. Busse azon a véleményen van, hogy már a kezdő szinten integrálni kell ezeket az oktatásba, először csak ad-hoc magyarázatokkal (Busse: 1992: 55). Muhr (1989) szerint pedig elég a középfokon felvenni őket a tantantervbe, mégpedig olyan kontextusban, ahol az alapvető pragmatikai kifejezőeszközöket és a szubjektív modalitás elemeit vezetik be.

Mivel a tanulók csak egy bizonyos nyelvi szinttől tudnak önállóan kommunikálni, ezért véleményünk szerint a középfokú szint elérése előtt legfeljebb az lehet hatásos, ha a tanár a saját megnyilvánulásaiban, egyszerű, de gyakori mondatokban használja a partikulákat, pl. *Was hast du denn? Da bist du ja!* Ezzel a tanár már egy természetesebb légkört teremt meg és segít abban, hogy a tanulók elsajátítsák az árnyaló partikulák használatát. E kis bevezető után röviden kitérünk az egyes tanítási szakaszokra.

Tudatosítási és finomítási szakasz

Ebben a fázisban a tanár bemutatja a partikulákat és tudatosítja a tanulókkal, hogy speciális jelentéssel bírnak, valamint a német nyelvet “élővé”, “igazivá” teszik. Erre megfelel, ha pl. partikulákkal és azok nélkül dialógusokat mutatunk nekik és fel kell ismerniük, hogy mi a különbség a két szöveg között. Természetesen ez kezdőknél nem hozhat még eredményt, ehhez nyelvi tapasztalatra van már szükség.

A tudatosításhoz mindenképpen az szükséges, hogy megbizonyosodjunk arról, hogy valóban jól értették-e a tanulók a partikulákat, amiről Multiple-Choice kérdésekkel könnyen meggyőződhetünk. Ezután célszerű szituációs játékokat adni a tanulóknak, amivel még inkább segítjük az elmélyítést és a kommunikációkészséget is fejlesztjük. (Minhua: 1994: 137). Azt mindenképpen lényeges a partikulák tanításánál, hogy ne váljon nyelvtani anyaggá, ami általában nem kedvelt feladattípus, hanem érdekesek, életszerűek legyenek a feladatok, amiket élveznek a tanulók.

Kontrasztív szakasz

Ebben a fázisban a tanulók nyelvi szintjétől függően németről magyarra fordítást adhatunk, mert a magyar nyelvtanulók abban a szerencsés helyzetben vannak, hogy ha értik a jelentésüket, akkor le tudják fordítani a partikulát, mert a magyarban megvannak ezeknek egyrészt a megfelelőik, másrészt más nyelvi eszközzel – amelyeket az előző fejezetekben bemutatunk – kifejezhető a jelentésük.

Magyarázó szakasz

Miután a tanulók megismerkedtek a partikulákkal és jelentésükkel, ezt követően közelebb hozhatjuk számukra a pragmatikai, szemantikai, szintaktikai tulajdonságaikat. Természetesen nem tudományos magyarázatokra gondolunk, ami nem is érdekelné, sőt összezavarná őket, hanem a nyelvi szintjükhöz és nyelvtanulási céljukhoz mérten elmagyarázhatjuk, hogy hol helyezkednek el a partikulák a mondatban, mitől függ és milyen összetett lehet jelentésük. (Pl. szituáció, beszélők egymáshoz való viszonya, lelkiállapot, stb.) Néhány példát említünk a magyarázatok szemléltetésére:

- *Aber*: ezzel a szóval pl. valaminek a nagyságán, mennyiségén való csodálkozást fejezhetjük ki.
- *Doch*: gyakran az elvárásainkhoz képest ellentmondásra utal,

- *Eigentlich*: a kijelentést behatárolja vagy jelentéktelenné teheti.

Ezek a rövid, könnyen érthető magyarázatok elegendőek ahhoz, hogy a partikulák pragmatikai, szemantikai funkcióját megértsék a nyelvtanulók és segítse őket a tudatosításban.

Aktív gyakorlási szakasz

A tudatosítási szakaszban már említettük, hogy célszerű már akkor a kommunikációban életszerű mini-szituációkban gyakoroltatni a partikulákat, amit ebben a szakaszban bővíthetünk a csoport nyelvi szintjéhez és az adott témához igazítva. Ezen kívül adhatunk olyan feladatot is, ami arra irányul, hogy el tudják-e különíteni a tanulók a partikula- jelentést a kötőszóitól ill. a határozószóitól, amit természetesen a válaszok megbeszélése követ.

Kontrollszakasz

Az utolsó szakaszban, inkább erős középfokú, vagy inkább felsőfokú nyelvtudás esetén már ajánlott azt tesztelni, hogy mennyire tudták a tanulók elsajátítani azokat a jelentésárnyalatokat, amiket az árnyaló partikulák kifejeznek. Erre például alkalmas a magyarról német nyelvre való fordítás. Medgyes a módszertanilag sokak által vitatott fordítás fontosságát így indokolta:

“Az ún. tanfordítás elősegítheti egy-egy nyelvtani szerkezet tudatosítását” (Medgyes 1997:130).

Ezzel tanári tapasztalataink alapján szintén egyetértünk, a partikulák esetén ez természetesen nem egyszerű feladat, akár kihívásnak is tekinthető, ezért a tanár kompetenciájára van bízva, hogy eldöntse, alkalmazza-e ezt a feladatot és ha igen, milyen formában.

Összefoglalva ebben a fejezetben rámutattunk arra, hogy az elemzett nyelvkönyvek csak minimális partikulára vonatkozó feladatot tartalmaznak, viszont az írott szövegekben és a hanganyagokon találkozhatnak velük a tanulók, így a tanár segítségével kialakulhat a partikulák funkciója iránti “érzékük”, amit gyakorlással célirányosan tudatosítani lehet és kell. Ennek a folyamatnak az eredményességére mutat rá a 6. 3. pont alatti felmérés összefoglalása. A disszertációnak az utolsó részében (6. 4.) javasoltunk néhány olyan feladattípust, amelyek alkalmasak a partikulák jobb megismertetésére, használatuk tudatosítására és begyakorlására különböző nyelvi szinteken.

8. Zusammenfassung der Dissertation

Einleitung - Die Partikeln im Deutschen

Gefühle auszudrücken - das ist ein wesentlicher Bestandteil unserer Kommunikation. Dazu gibt es verschiedene Mittel in der Sprache: Interjektionen, Modalwörter, Partikeln, die Emphase, Wortstellungsänderung, Pausen und Gestik, Mimik usw. gehören auch dazu. Diese Kommunikationsmittel tragen viel zur Expressivität bei.

Die Partikelforschung begann mit Kriwonosows distributionalistischer Dissertation aus dem Jahre 1965. Die Partikeln dienen zum Ausdruck von Gefühlen und der Einstellung zum Sachverhalt. Die Definition der Partikel ist sehr unterschiedlich und in jeder Grammatik ist eine andere Klassifikation zu finden. Damit die unterschiedlichen Begriffe konsequent und systematisch verwendet werden, wurde in dieser Arbeit die Terminologie von Hentschel/Weydt 1990 beibehalten und als Grundlage dieser Dissertation wird die Definition der Abtönungspartikeln (AP) nach Weydt gewählt: (Weydt 1969: 68).

Die Partikeln wurden in den letzten Jahrzehnten nach sehr vielen Aspekten auf Makro- und Mikroebene analysiert und es gibt zahlreiche kontrastive Untersuchungen mit vielen Sprachen. Trotz dieser bedeutenden Ergebnisse herrscht immer noch kein Konsens über ihre Klassifizierung und Definition, weil ihre Abgrenzung von den Konjunktionen sehr problematisch ist. Da es schon Untersuchungen auf allen sprachlichen Ebenen vorliegen, haben wir uns zum Ziel gesetzt, die Abtönungspartikeln aus dem Aspekt der Übersetzung zu analysieren. In erster Linie hat uns interessiert, mit welchen sprachlichen Mitteln die Übersetzer die Partikeln übersetzen. Nach unserer Erfahrung gibt es immer mehr Studien aus dem Aspekt der Traduktologie, aber die Grundlage, worauf diese wissenschaftliche Diskussion beruhen sollte, die Traduktographie ist kaum ausgearbeitet. Diese Dissertation soll ein Beitrag zu diesem fehlenden Bereich sein.

Die Abtönungspartikeln im Ungarischen

Die meisten ungarischen Grammatiken gehen aus der Akademie-Grammatik (Tompa (Hrg.) 1970) hervor. Selbst der Begriff *Partikel* fehlte bis vor einigen Jahren, H. Molnár Ilona (1968) war die erste die, sich mit den Elementen, die die Einstellung des Sprechers ausdrücken, den ungarischen Modalwörtern beschäftigte. Velcsov Mártonné (1968) verwendet den Begriff

partikula (Partikel) in der Grammatik noch nicht. Kugler Nóra (1998) hat die Partikel in ihrem Aufsatz so definiert, was im Wesentlichen mit der Definition von Keszler (1995) übereinspricht und eigentlich entsprechen beide der Partikeldefinition von Weydt (1969), die wir auch als Grundlage für die weiteren Untersuchungen betrachten.

Partikeln in den Wörterbüchern

In diesem Kapitel der Dissertation wurden die Partikeln *doch, ja, schon, wohl* in verschiedenen Wörterbüchern verglichen, weil diese sich im Korpus als am häufigsten vorkommend erwiesen haben. Wir haben einen Vergleich der Wörterbücher: *Halász Előd: Német- Magyar Nagyszótár, Hessky Regina: Német-Magyar kézisztár, Halász- Földes- Uzonyi Nagyszótár (HFU), Klelemen Béla: Német - Magyar szótár* vorgenommen.

Nach dem Vergleich mehrerer deutsch-ungarischen Wörterbücher kommt man zum Schluss, dass die Ausarbeitung der Partikeln im Wörterbuch sehr kompliziert und deshalb unterschiedlich ist. Bei den Partikeln bedeuten aber die “Mini-Beispiele“ nicht immer einen maßgebenden Orientierungspunkt, weil sie aus dem Kontext herausgegriffen worden sind, und wie schon mehrmals betont wurde, ist der Kontext bei dem Verstehen der AP- Funktionen unentbehrlich.

Die größten Unterschiede sind schon bei der Abgrenzung der Partikeln von den Adverbien zu sehen, außerdem an der Benennung der Partikeln auf Ungarisch. Die Mikrostruktur des Lemmas ist in jedem Wörterbuch anders. Das *Handwörterbuch* von Hessky leistet dem Deutschlernenden die größte Hilfe, denn die Bedeutungen sind klar definiert, die drucktechnischen Hervorhebungen und die Beispielsätze tragen dazu bei, die pragmatischen Funktionen zu verstehen. [Die Grundlage für den Lemmabestand des Wörterbuches von Hessky bildeten das DUDEN Universalwörterbuch und das Langenscheidts Großwörterbuch, damit kann erklärt werden, dass diese Lemmata mit diesen Wörterbüchern große Ähnlichkeiten, bzw. Identität aufweisen.](#) Im Wörterbuch von Hessky sind nämlich mehr Bedeutungen angegeben als im Wörterbuch von Halász und die Angaben sind auch klarer. Die ungarischen Entsprechungen geben die jeweilige Sprechintention in den meisten Funktionen präzise wieder.

Als die Wörterbücher von Halász und Kelemen erarbeitet wurden, war die Partikelforschung überhaupt noch nicht im Gange, deshalb ist es verständlich, dass diese Wörter in beiden unzureichend ausgearbeitet wurden. Damit ist auch zu erklären, dass das HFU – Wörterbuch ähnliche Bedeutungen aufweist, wie das Halász Wörterbuch, weil es kein neues

Wörterbuch ist, sondern eine verbesserte, modernisierte Variante des *Halász- Wörterbuches*. Insgesamt läßt sich sagen, dass trotz der schon vorangeschrittenen Forschungen über die Partikeln diese Wortklasse wegen ihrer semantischen und pragmatischen Merkmale nicht vollständig und einwandfrei dargestellt werden kann.

Übersetzbarkeit der Abtönungspartikeln

Den wesentlichsten Teil der Dissertation bildet die Analyse der Übersetzung der neun häufigsten Abtönungspartikeln im Korpus: *doch, ja, schon, wohl, aber, denn, auch, eben, nur* in den Kapiteln: 3, 4, 5. Als Korpus wurden zwei Romane ausgewählt: F. Kafka: *Der Verschollene*, E. Kästner: *Das fliegende Klassenzimmer*. Das Kriterium für die Auswahl war nur, dass sie viele Partikeln enthalten und beide von zwei Übersetzern ins Ungarische übersetzt existieren.

Als erster Schritt war unser Ziel zu erforschen, wieviele Partikeln im Korpus vorkommen und mit welchen Entsprechungen sie in die Zielsprache übersetzt wurden. Danach wurden die von den Übersetzern verwendeten Entsprechungen mit den Lemmata in vier zweisprachigen Wörterbüchern verglichen. Als Methode haben wir die komparative Methode gewählt, wobei die Entsprechungen in den ungarischen Übersetzungen mit den Wörterbuchartikeln verglichen und die Übereinstimmungen und Unterschiede ausgewertet wurden.

Im Kapitel 3 haben wir in Tabellen zusammengefasst, welche Übersetzungsvarianten vorkommen und danach die Zahl und der prozentuale Anteil der Entsprechungen in den ungarischen Texten, die im Wörterbuch nicht vorkommen. Zusammengefasst hat diese Untersuchung ergeben, dass in 18 % der Fälle die Übersetzer die im Wörterbuch angegebenen Entsprechungen nicht verwendet haben. Die größten Unterschiede haben sich bei den AP-n: *wohl* (34,75%) und *aber* (23,75%) gezeigt. Diese Abweichungen vom Wörterbuch haben uns darüber bestätigt, dass die weiteren Analysen in diese Richtung nötig sind. Als Hypothese haben wir vermutet, dass die Übersetzer nicht mit den Bedeutungen der Wörter arbeiten, sondern auf der Ebene des *Diskurs* und sich nicht auf das Wörterbuch verlassen.

Im nächsten Kapitel haben wir die ausgewählten Textabschnitte analysiert. In vielen Fällen finden wir in den Übersetzungen auch ungarische Abtönungspartikeln, Modalwörter, aber oft liegen ganz andere Lösungen vor. Bei dem Übersetzungsprozess versetzt sich der Übersetzer in die Situation im Roman d.h. er/sie zieht auch die Verhältnisse zwischen den Gesprächspartnern, ihre Emotionen, die damaligen gesellschaftlichen Konventionen in Betracht.

Im Kapitel 5 haben wir die verwendeten Entsprechungen in den untersuchten 9 Partikeln von den vier Übersetzern in einzelnen Kreisdiagrammen dargestellt. Im Durchschnitt wurden in 35-40% der Fälle die AP-n mit keinen zielsparhlichen Mitteln übersetzt sondern ausgelassen, zu 55-60% wurden sie mit einer breiten Palette der ungarischen AP-n übersetzt.

Konklusionen bezüglich der Übersetzungsanalyse

Auf welche Schlüsse können wir auf Grund unserer statistischen Erhebungen kommen? Wie kann die Traduktographie unsere Ergebnisse verwenden? Die wichtigste Frage ist, zu beantworten, warum die Übersetzer auch andere Entsprechungen der deutschen Partikeln gewählt haben als diejenigen, die in den analysierten zweisprachigen Wörterbüchern angegeben sind.

Die Übersetzung und Lesen eines Textes hängen eng miteinander zusammen und basieren auf einem Interpretationsprozess, der individuell sehr unterschiedlich sein kann.

Der Übersetzer übersetzt immer einen konkreten Text auf der Ebene des Diskurs. Er/sie übersetzt immer eine Situation und versucht die lexikalen Bedeutungen der Wörter zur Botschaft zu kodieren und diese "Rücksemantisierung" ergibt ein neues sprachliches Mittel. Als Ergebnis dieses Prozesses kommt eigentlich eine *semiotische Äquivalenz* zustande. Das Wörterbuch gibt formale Entsprechungen an, im Gegensatz dazu versucht der Übersetzer *Äquivalenz zwischen den Situationen* in den Texten herzustellen. Dazu braucht er eine sehr gute Sprachkompetenz, Empatie und die Übersetzung wird noch von sehr vielen anderen Faktoren beeinflusst, wie z. B. seinem seelischen Zustand, seiner Intelligenz usw. Eine Situation wiederzugeben ist aber nicht einfach, da auch die suprasegmentalen Faktoren der Sprache auszudrücken sind. Dazu dienen unter anderem die Abtönungspartikeln, die auch die emotionellen Nuancen in sich tragen. Die Analyse der AP hat unsere Hypothese bestätigt, dass die Übersetzer viel mehr zielsprachliche Entsprechungen verwendet haben als die Wörterbücher angeben.

Die semiotischen Entsprechungen können natürlich mit den semantischen Entsprechungen nicht übereinstimmen, denn die stilistischen, pragmatischen kontextabhängigen Faktoren müssen dabei auch berücksichtigt werden, die in den Wörterbuchartikeln nicht erscheinen können. Deshalb können die Wörterbücher nicht alle Bedeutungen eines Wortes präsentieren. Wir bekommen also ein viel detaillierteres Bild, wenn

wir auch die Texte, in unserem Fall die Übersetzungen analysieren als wenn wir nur die Grammatiken oder die Wörterbücher unter die Lupe nehmen würden. Dieser Fakt soll auch nachträglich unsere Analysen bestätigen.

Partikeln im Unterricht

Da diese Dissertation im Rahmen eines Doktorandenprogramms für Angewandte Linguistik angefertigt wird, haben wir einen Kapitel auch den Didaktisierungsschwierigkeiten der AP-n gewidmet, die von verschiedenen Aspekten aus erläutert wurden.

Partikeln in den Lehrbüchern

Im ersten Teil haben wir uns vorgenommen, die Ergebnisse einer Lehrbuchanalyse zu präsentieren, wobei solche Lehrbücher für Deutsch untersucht wurden, die in Ungarn heute an den Schulen oder in Sprachkursen verbreitet verwendet werden. Es hat uns interessiert, ob bzw. wie sie Partikeln behandeln.

Nach der Analyse lässt sich feststellen, dass sich die untersuchten Lehrbücher hinsichtlich der Behandlung der AP-n nicht wesentlich unterscheiden. Die Partikeln werden in Hörtexte, in Dialoge, in ein kommunikatives Umfeld eingebettet, aber das Bewusstmachen und Einprägen dieses wichtigen Bestandteils wird inkonsequent gefördert. Sowohl die Anzahl als auch die Einseitigkeit der Übungen sind der Bewusstmachung, Festigung und Anwendung der AP-n im Unterricht nicht besonders dienlich.

Untersuchung der Beherrschung der Abtönungspartikeln an ungarischen Gymnasien

Im ersten Teil dieser empirischen Untersuchung sollte getestet werden, ob sich die Schüler des stilistischen und pragmatischen Gewichts der Partikeln in einem Text bewusst sind. Es wurden ihnen Texte mit und ohne Partikeln vorgelegt und sie sollten die Frage beantworten, ob sie Unterschiede zwischen den Texten erkennen können. 80% der Schüler hat der Text mit Partikeln stilistisch besser gefallen. Sie haben *die AP-n Konjunktion, Füllwort, Modalwort* genannt, was auch darauf schließen lässt, dass sie die pragmatische Funktion und die sehr wichtige Bedeutung der Partikeln wahrnehmen können., was vermutlich zunächst automatisch geschah, mit der Zeit jedoch deren Anwendung immer bewusster erfolgt.

Resümierend lässt sich feststellen, dass die Schüler ziemlich gute Kenntnisse in Bezug auf die Bedeutung und die Verwendung der Partikeln haben. Um aber einen höheren Durchschnittswert als 50% zu erreichen, sollten die Funktionen der Partikeln verinnerlicht und trainiert werden. Durch Bewusstmachung könnte das Gespür für die Partikelverwendung bei den Schülern entwickelt werden. Aus diesem Grund finden wir es wichtig, die Partikeln im

DaF-Unterricht zu behandeln. Dazu werden zum Schluss einige mögliche Aufgabentypen für verschiedene Stufen vorgeschlagen.

Lehr- und Lernschwierigkeiten von AP-n im DaF-Unterricht

Das vielleicht größte Problem bei der Behandlung der Partikeln ist, dass ihre Bedeutung sehr schwer zu erfassen ist, da sie häufiger in der gesprochenen als in der geschriebenen Sprache verwendet werden und daher der Grad der Spontaneität viel größer ist, wodurch eine Regelmäßigkeit im Gebrauch nicht unbedingt festgestellt werden kann, was ihr Lehren vielfach erschwert.

Einige wichtige Aspekte für das erfolgreiche Unterrichten der Partikeln werden hier zusammengefasst:

- Nicht nur die konsequenten Übungstypen und Erklärungen selbst können das Lernen fördern, sondern auch die Atmosphäre im Klassenzimmer. Wenn der Lehrer selbst die Partikeln verwendet, kann das auch den Lernerfolg erhöhen.

- Die Partikeln sollten in Dialogen und nicht in isolierten Sätzen geübt werden, damit ihre wahre Funktion verstanden und angeeignet wird.

- Um die gesprächsanalytischen Ergebnisse in der Unterrichtspraxis als Lernziel realisieren zu können, müssen dafür geeignete Übungen, Übungsformen erarbeitet werden.

- Es müsste zunächst entschieden werden, in welchem Lernstadium die Lernenden sich befinden und ab welchem Zeitpunkt es sinnvoll ist, die AP-n in den Unterricht einzubauen.

Wegen des Faktes, dass die Lernenden erst ab einer gewissen Stufe der Fremdsprachenbeherrschung fähig sind, spontan kommunizieren zu können, sind wir eher dafür, dass die AP-n konsequent mit Übungen erst ab der Mittelstufe zu üben sind. Das heißt natürlich nicht, dass bei den Anfängern sie ganz außer Acht gelassen werden sollen, da man in den Lehrbüchern auch auf der Anfängerstufe in den Texten, Liedern, Sprüchen und Hörtexten immer wieder auf sie stößt.

Nach dieser kurzen Erläuterung wurden die einzelnen Lernphasen differenziert erläutert und einige konkrete Vorschläge für Aufgabentypen vorgestellt.

9. Felhasznált irodalom

Tudományos szakirodalom

Arcaini, Enrico (1984): *L'auxiliaire comme problème de traduction*, In: Wilss, W. [Hrsg.] *Die Theorie des Übersetzens und ihr Aufschlusswert für die Übersetzungs- und Dolmetschdidaktik*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. 9-19.

Albert Sándor (1992): “Megjegyzések az ekvivalenciáról egy metafora fordításának ürügyén.” In: *Szemiotikai szövegtan 4*. Szerk. Békési-Petőfi. Szeged: JGYTF, 115-124.

Albert Sándor (2003): *Fordítás és filozófia. A fordításelméletek tudományfilozófiai problémái. Filozófiai szövegek fordítási kérdései*. Budapest: Tinta Kiadó.

Albert Sándor (2007): “Amit a fordító megtalál a szótárban – és amit nem”. In: *Tavaszi Jáde csigái avagy “Zöld kagyló – forma tavasz”*. Pálffy Miklós 65. születésnapjára. Szeged: Grimm Könyvkiadó.

Bart István & Klaudy Kinga [szerk.] (1986): *A fordítás tudománya. Válogatás a fordításelmélet irodalmából*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Bausch, Karl-Richard & Krumm, Hans-Jürgen & Herbert, Christ (1991): *Handbuch Fremdsprachenunterricht 4 Auflage*, Stuttgart: UTB Verlag.

Barrera & Vidal, Albert & Kühlwein, Wolfgang (1975): *Angewandte Linguistik für den fremdsprachlichen Unterricht*. Dortmund: Lensing Verlag.

Beerbom, Cristiane (1992): *Modalpartikeln als Übersetzungsproblem. Eine kontrastive Studie zum Sprachenpaar Deutsch-Spanisch*, Frankfurt am Main, Bern, New York, Paris.

Bencédy József & Fábián Pál & Rácz Endre & Velcsov Mártonné (1968): *A mai magyar nyelv*. Budapest: Tankönyvkiadó.

Berrár Jolán (1982): “A szófajok”. In: *Nyelvtud. Dolgozatok. Próbák és problémák a mai magyar nyelvtankönyv új kiadásához*: 7-32.

Bublitz, Wolfram (1978): *Ausdrucksweisen der Sprechereinstellung im Deutschen und Englischen. Untersuchungen zur Syntax, Semantik und Pragmatik der dt. Modalpartikeln und Vergewisserungsfragen und ihrer englischen Entsprechungen*. Tübingen: Niemeyer Verlag.

Busse, Dietrich (1992): “Partikeln im Unterricht Deutsch als Fremdsprache. Semantische und didaktische Probleme der Synsemantika”. In: *Muttersprache* 102. 37-59.

Catford, John C. (1965): *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: Oxford University Press.

Dahl, Johannes (1988): *Die Abtönungspartikeln im Deutschen. Ausdrucksmittel für*

- Sprechereinstellungen mit einem kontrastiven Teil Deutsch-Serbokroatisch.* Heidelberg: Groos Verlag.
- Drosdowski, Günter [Hrsg.] DUDEN (1984): *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache.* 4. völlig neu bearbeitete und erw. Auflage. Bearbeitet von Drosdowski. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag (Duden Band 4.)
- Drosdowski, Günter (Hrsg.) DUDEN (1995): *Grammatik der deutschen Gegenwartssprache.* 5. völlig neu bearbeitete und erw. Auflage (Duden Band 4.)
- Eisenberg, Peter (1999): *Grundriß der deutschen Grammatik.* 2. überarb. Auflage. Stuttgart: Metzler Verlag.
- Engel, Ulrich (1986, 1991): *Deutsche Grammatik.* 2. verb. Auflage. Heidelberg: Groos Verlag.
- Erben, Johannes (1972) *Deutsche Grammatik.* Ein Abriß, München.
- Fábricz Károly (1986): *Partikulák a magyar és az orosz nyelvben.* Kandidátusi értekezés. Szeged.
- Fábricz Károly: (1992) Beszédszöveg és szövegnyelvészet. In: *Szemiotikai szövegtan 5.* Petőfi S. János & Békési Imre & Vass László (szerk.)
- Franck, D. (1980) Grammatik und Konversation. Stilistische Pragmatik des Dialogs und die Bedeutung der deutschen Modalpartikeln. Königstein.
- Gornik & Gerhardt, Hildegard (1981): *Zu den Funktionen der Modalpartikel schon und einiger Substituentia.* Tübingen: Narr Verlag.
- H. Molnár Ilona (1968): "Módosítószók és módosító mondatrészek a mai magyar nyelvben." *Nyelvtudományi Értekezések* 60.
- Göncz Árpád (1991): *Gyaluforgács.* Budapest: Pesti Szalon Könyvkiadó.
- Häussermann, Ulrich Piepho & Hans-Eberhard (1996): *Aufgaben - Handbuch Deutsch als Fremdsprache. Abriß einer Aufgaben- und Übungstypologie.* München: Ludicium Verlag.
- Hegedűs Rita (2004): *Magyar Nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések.* Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Helbig, Gerhard & Buscha, Joachim (1988): *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht.* Leipzig: Verlag Enzyklopädie.
- Helbig, Gerhard (1994): *Lexikon deutscher Partikeln.* Leipzig.
- Henne, Helmut (1978): *Gesprächswörter. Für eine Erweiterung der Wortarten.* In: Mentrup, Wolfgang u.a. [Hrsg.]: *Interdisziplinäres deutsches Wörterbuch in der Diskussion.* (IDS: Sprache der Gegenwart). Düsseldorf: Schwann Verlag.
- Hentschel, Elke & Weydt Harald (1990): *Handbuch der deutschen Grammatik.* Berlin: de Gruyter Verlag.

- Ickler, Theodor (1992): "Zur Bedeutung der sogenannten ‚Modalpartikeln‘". In: *Sprachwissenschaft* 19. 374 - 404.
- Jakobson, Roman (1960): "Linguistics and Poetics", In: Thomas A. Sebeok [Hrsg.] *Style in Language*. New York/London: 350-377.
- Jakobson, Roman: (1972) "A grammatikai jelentés". In: *Hang - jel - vers*. 2., bővített kiadás, Budapest: Gondolat Kiadó, 150-161.
- Keller, Rudi (1977): "Kollokutionäre Akte". In: *Germanistische Linguistik* 1977/1. 1-50
- Keszler Borbála (1995): "A mai magyar nyelv szófaji rendszerezésének problémái". *Magyar Nyelvőr*: 119/3: 293-308.
- Keszler Borbála & H. Molnár Ilona (1995): *A nyelvi modalitás kérdései*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Keszler Borbála & Lengyel Klára: (2002): *Kis magyar nyelvtan*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kiefer Ferenc (1990): *Modalitás*. Linguistica Ser. C, Relationis, 1. Budapest.
- Kiefer Ferenc: (2000): *Jelentéselmélet*. Budapest: Corvina Kiadó.
- Kiefer Ferenc (1983) *Az előfeltevések elmélete* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Klaudy Kinga (1996): *Német-magyar fordítástechnika*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Kristóf Edit: (2004): *Abtönungspartikeln in Wörterbüchern. Präsentiert anhand der Lemmazeichen "aber, ja, und schon."* PhD disszertáció. Debrecen.
- Kriwonosow, Aleksej (1965): *Die Rolle der modalen Partikeln in der kommunikativen Gliederung der Sätze in Bezug auf die Nebensatzglieder*. Diss. 1963 in: ZPSK.18. 487-503.
- Kriwonosow, Aleksej (1963/1977): *Die modalen Partikeln in der deutschen Gegenwartssprache*. Göppingen./Berlin, Humboldt-Univ., Philos. Fak., Diss., 1963.
- Kugler Nóra (1998): "A partikula". In: *Magyar Nyelvőr*: 122. 2. [S.](#) 214-219.
- [Kugler Nóra \(2001\) "Próbák és szempontok a módosítószók elhatárolásához". In: Magyar Nyelvőr: 2001/1. 239.](#)
- [Ladányi Péter: "Még egyszer a beszéd-töltelékekről". In: Magyar Nyelvőr: 1961/85: 299\)](#)
- Lederer, Marianne (1976): Synecdoque et traduction. *Études de Linguistique Appliquée*, No. 12, 7-25.
- Lederer, Marianne (1987): "La théorie interprétative de la traduction". In: Capelle, Marie-José & Debyser, Francis & Goester, Jean-Luc [éds]: *Retour à la traduction*. Numéro spécial de *Le Français dans le Monde*, Paris: BELC, 11-16.
- Medgyes Péter (1997): *A nyelvtanár*. Budapest: Corvina Kiadó.

- May, Corinna (2000): *Die deutschen Modalpartikeln. Wie übersetzt man sie?* München: Langenscheidt Verlag.
- Minhua, Jiang (1994): *Deutsche Modalpartikeln als Lehr- und Lernproblem im Fach Deutsch als Fremdsprache für Ausländer mit didaktischen Überlegungen.* Frankfurt: Peter Lang Verlag.
- Molnár Anna (2002): *Grammatikalisierung deutscher Modalpartikeln.* Berlin, New York: Peter Lang Verlag.
- Muhr, Rudolf (1989): "Zur Didaktik der Modalpartikel im Unterricht Deutsch als Fremdsprache" In: Weydt, Harald [Hrsg.] *Sprechen mit Partikeln.* Berlin, New York: 645-660.
- Paneth, Eva (1979): "Kontrastive Übungen zur Funktion der deutschen Abtönungspartikeln". (Für englische Studenten). In: Weydt [Hrsg.] *Die Partikeln der deutschen Sprache.* Berlin, New York. 469-475.
- Pete István: "A nyelvi modalitás három fő típusának hierarchiája a magyarban". In: *Magyar Nyelvőr*: 2002/2.)
- Péter Mihály (1991): *A nyelvi érzelemkifejezés eszközei és módjai.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Péteri Attila (1995): "Partikelsyntax oder Partikelpragmatik?" Ein Beitrag zu den aktuellen Fragen der Partikelforschung. In: Ágel-Brdar-Szabó. 133-148.
- Péteri Attila (1996): "Partikeln im deutsch-ungarischen Wörterbuch". In: Hessky [Hrsg.] *Lexikographie zwischen Theorie und Praxis. Das deutsch-ungarische Wörterbuchprojekt.* Tübingen. 59-74.
- Péteri Attila (2002): *Abtönungspartikeln im deutsch-ungarischen Sprachvergleich.* (Diss. 1999) Budapest.
- Searle, John R. (1969): *Speech Acts – An Essay in the Philosophy of Language.* Cambridge. Dt. (1971) Sprechakte. Frankfurt am Main.
- Sommerfeldt, Karl-Ernst – Starke, Günter (1992): *Einführung in die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache.* Tübingen: NiemeyerVerlag.
- Strauss, Dieter (1994): *Didaktik und Methodik. Deutsch als Fremdsprache. Eine Einführung.* Berlin, München: Langenscheidt Verlag.
- Szűcs Tibor (1999): *Magyar-német kontrasztív nyelvészet a hungarológiában.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Thurmair, Maria (1989): *Modalpartikeln und ihre Kombinationen.* Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Tompa József (1970): *A mai magyar nyelv rendszere. Leíró nyelvtan.* Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Velcsov Mártonné (1968): "A szófajok." In: Bencédy József & Fábrián Pál & Rác Endre &

- Velcsov Mártonné (1968): *A mai magyar nyelv*. Budapest: Tankönyvkiadó: 9-83.
- Vural, Sergül (2000): *Der Partikelgebrauch im heutigen Deutsch und im heutigen Türkisch. Eine kontrastive Untersuchung*. Dissertation, Universität Mannheim.
- Weinrich, Harald (1993): *Textgrammatik der deutschen Sprache*. Mannheim: DUDEN Verlag.
- Weydt, Harald (1969): *Abtönungspartikel. Die deutschen Modalwörter und ihre Entsprechungen*. Bad Homburg. Diss.
- Weydt, Harald [Hrsg.] (1981): *Partikeln und Deutschunterricht. Abtönungspartikeln für Lerner des Deutschen*, Heidelberg: von Groos Verlag.
- Wunderlich, Dieter, (1976): *Studien zur Sprechakttheorie*. Frankfurt am Main.
- Wolski, Werner (1986): *Partikellexikographie. Ein Beitrag zur praktischen Lexikologie*. Tübingen: Niemeyer Verlag.
- Zifonun, Gisela - Hoffmann Ludger- Strecker, Bruno (1997): *Grammatik der deutschen Sprache*. (IDS Grammatik) Band 1. 2. Berlin New York: de Gruyter Verlag.
- Zrínyi Andrea (1999): "Die Übersetzung der Abtönungspartikel *doch* ins Ungarische". In: *Schnittstelle Deutsch. Linguistische Studien aus Szeged. Festschrift für Pavica Mrazović*. (239-247)
- Zybatow, Lew (1990): *Was die Partikeln bedeuten. Eine kontrastive Analyse Russisch – Deutsch*. München. O. Sague. (Slawistische Beiträge Bd. 254)

Egy- és kétnyelvű szótárak

- Drosdowski, Günter (szerk.) (1989/1996): DUDEN *Deutsches Universalwörterbuch*. (DUW) Mannheim
- Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache* (1998)
- [Halász Előd \(1988\): *Német - Magyar Nagyszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó.](#)
- [Halász Előd & Földes Csaba & Uzonyi Pál \(2000\): *Német-Magyar Nagyszótár*. Budapest: Akadémiai Kiadó Rt.](#)
- [Hessky Regina: \(2000\): *Német-Magyar kézisótár*. Szeged: Grimm Könyvkiadó.](#)
- Kelemen Béla: (1914): *Német és Magyar Nagy Kézi szótár*. Tekintettel a két nyelv szólásaira. Budapest: Atheneum Kiadó.

Szépirodalmi források:

- Kästner, Erich: Das fliegende Klassenzimmer* (1933): Stuttgart: Berthes Verlag

Kästner, Erich: *Das fliegende Klassenzimmer* (1933): Stuttgart: Berthes Verlag
Kästner, Erich: *A repülő osztály* (1960): Budapest: Móra Kiadó: ford. B. Radó Lili.
Kästner, Erich: *A repülő osztály* (1934): Budapest: Dante Kiadó. ford. Havas József
Kafka, Franz: *Der Verschollene* (1997): Stuttgart: Reclam Verlag
Kafka, Franz: *Amerika: A kallódó fiú* (1978): Budapest: Szépirodalmi Kiadó. ford. Kristó Nagy István
Kafka, Franz: *Az elkallódott fiú* (2003): Budapest: Palatinus Kiadó. ford. Györffy Miklós

Tankönyvek:

Funk, Hermann & Koenig, Michael & Neuner, Gerhard & Scherling, Theo: *Sowieso* 1-3. (1998): Langenscheidt & Grimm Kiadó
[Godula, Mebus & Pauldrach, Andreas & Rall, Marlene. \(1996\): *Sprachbrücke in 2 Bänden* Klett Edition Verlag.](#)
[Marosi Judit & Szitnyainé Gottlieb Éva \(1994\): *Start.* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó](#)
Marosi Judit (1997): *Unterwegs* Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó
Neuner, Gerd & Scherling, Theo & Schmidt, & Reiner: (1990): *Deutsch Aktiv* [Neu in 2 Bänden](#) [Langenscheidt](#) Verlag.
Rug, Wolfgang Tomaszewski & Andreas (1993): *Grammatik mit Sinn und Verstand*. München: Klett Edition Verlag
Schumann, Johannes (1992): *Mittelstufe Deutsch*. München: Verlag für Deutsch
Vorderwülbecke, Anne & Klaus Vorderwülbecke (1995): *Stufen International*. München: 1-2 [Klett Edition Verlag](#)

Kiegészítő anyag:

Rahmenplan Deutsch als Fremdsprache für Schulen, die auf das deutsche Sprachdiplom I. und II. der “Ständigen Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland” vorbereiten. (Bonn: 2000)

10. Melléklet

F. Kafka: *Der Verschollene*:

- Ja haben Sie *denn* noch keine Lust auszusteigen?

- Ich bin *doch* fertig.- sagte Karl. (Kafka: 7)

- Mi az, még nincs kedve kiszállni?

- *Pedig* már készen állok! (Kristó: 8)

- Mi az, még nincs kedve kiszállni?

- *Hiszen* már kész vagyok (Györffy: 5)

[...fieng er ohne zu überlegen, an eine beliebige Türe zu schlagen an, ..]

- Es ist ja offen – rief es von innen.

- Aber kommen Sie *doch* herein! Sie werden *doch* nicht draussen stehn.

- Störe ich nicht? – fragte Karl.

- Ach wie werden Sie *denn* stören? (Kafka: 8.)

- Hisz nyitva van, - hallatszott belülről.

- De kerüljön beljebb! Csak nem fog kinn ácsorogni!

- Nem zavarok? – kérdezte Karl.

- Ugyan, mért zavarna? (Kristó 9)

- Hisz nyitva van – hallatszott belülről.

-De miért nem jön be? – szólt aztán a férfi. Csak nem fog kinn ácsorogni!

- Nem zavarok? – kérdezte Karl.

- Ugyan, mért zavarna? (Györffy: 9)

- Kennen Sie sich auf dem Schiff aus? - fragte Karl.

- Ich bin *doch* Schiffheizer. (Kafka: 9)

- Kiismeri magát a hajón?

- *Hiszen* hajófűtő vagyok - mondta az ember. (Kristó: 10)

- Kiismeri magát a hajón? - kérdezte Karl.

- *Hiszen* hajófűtő vagyok.- mondta a férfi. (Györffy: 7)

Wie soll ich *denn* zum Kapitän gehen? (...) Und er fand überhaupt, daß er lieber seinen Koffer hätte holen sollen, statt hier Ratschläge zu geben, die *ja* nur für dumm gehalten werden. (Kafka: 12)

Hogyan állítsak én a kapitányhoz? ... Különben is úgy vélte, inkább a ládája után kellett volna néznie, mintsem itt tanácsokat oszt, *ráadásul* azt is butaságnak minősítik. (Kristó:12)

Egyáltalán úgy találta, hogy fel kellett volna mennie az útiládájáért, mint tanácsokat osztogatni, amelyeket *még* ostobának is tartanak. (Györffy: 9)

- Oben auf dem Deck, ein Bekannter gibt acht auf ihn. Wie heißt er *nur*? (Kafka: 10)

- Fenn a fedélzeten egy ismerősöm vigyáz rá. Hogy *is* hívják? (Györffy: 6 Kristó:8)

- Da muss ich *aber doch* gleich hinaufschauen - sagte Karl.

- Bleiben Sie *nur!* - sagte der Mann.

- Warum *denn*? (Kafka: 9)

- *Akkor mégiscsak* föl kell most szaladnom.

- Maradjon *csak!* - mondta a férfi.

- *De* miért? (Kristó: 12)

- *Azért mégiscsak* föl kell néznem most. - mondta Karl.

-Maradjon *csak* - mondta a férfi.

- *De hát* miért? (Györffy: 10)

- Warum haben Sie *denn* fahren müssen?

- Ach was! - sagte Karl.

- Es wird *schon* einen Grund haben. (Kafka: 10)

- *Hát* mért kellett?

- Ugyan! - legyintett Karl.

- *Biztosan* megvan az oka rá. (Kristó: 10)

- *Hát* miért kellett?

- Ugyan, hagyjuk! - mondta Karl.

- Valami oka *biztosan* volt. (Györffy: 7)

- Ich habe *doch* schon auf so vielen Schiffen gedient. (Kafka: 12)

- Hisz én már annyi hajón szolgáltam. (Kristó: 11)

- Pedig hány hajón szolgáltam már! (Györffy: 8)

Herr Schubal verwies den Heizer aus dem Maschinenraum ließ ihn Klosette reinigen, was *doch* gewiß nicht des Heizers Sache war. (Kafka: 19)

Schubal úr kiutasította a fűtőt a gépteremből és klozettkat tisztított vele. Ez *azért nem* a fűtő dolga. (Kristó: 23)

Schubal úr kiutasította a fűtőt a gépteremből és klozettkat tisztított vele. Ez *azért mégsem* a fűtő dolga. (Györffy: 21)

Hören wir den Mann *doch* einmal an! (Kafka: 19)

Hallgassuk *csak* végig ezt az embert. (Kristó: 20)

Hallgassuk *csak* végig ezt az embert. (Györffy: 18)

- Wo hast du *denn* den schönen Knaben aufgehabelt? (Kafka: 14)

- Hol szedted fel azt a szép fiút? (Kristó: 13)

- Hol szedted fel azt a szép fiút? (Györffy: 11)

Ordnen Sie *doch* Ihre Beschwerden ... Mir haben Sie es *doch* immer so klar dargestellt. (Kafka: 21)

Rendezze el a panaszait,... Hiszen nekem -mindig olyan érthetően mondta el! (Kristó: 23)

- Rendezze talán a panaszait, ... Nekem mindig olyan világosan adta elő. (Györffy: 17)

Jetzt, wo *doch* die Herren am runden Tisch längst empört über den nutzlosen Lärm waren... (Kafka: 23)

Most, amikor már az urak a kerek asztalnál régen felháborodtak a fontos munkájukat zavaró meddő lárma miatt (Kristó: 28)

Most, amikor a kerek asztalnál ülő urak már jó ideje alig tudtak uralkodni megbotránkozásukon a fontos munkálkodásukat zavaró haszontalan lárma miatt. (Györfly: 25)

- Wie heißen Sie *denn eigentlich*? (Kafka: 23)

- Hogy hívják magát tulajdonképpen? (Kristó: 24)

- Hogy hívják magát tulajdonképpen? (Györfly: 22)

Nun konnte man *ja* vielleicht noch annehmen, die Gegenüberstellung des Heizers und Schubals werde die ihr vor einem höheren Forum zukommende Wirkung nicht ... verfehlen, denn wenn sich *auch* Schubal gut verstellen konnte, er mußte es *doch* durchaus nicht bis zum Ende aushalten können (Kafka: 24)

Nos, talán még föl lehetett tétélezni, hogy a fűtő és Schubal szembesítése, mintegy magasabb fórum segítségével, kellő hatást vált ki az emberekből, mert még ha Schubal ügyesen is álcázza *is* magát, a végtelenségig *semmiképp sem* tarthat ki. (Kristó 25)

Nos, arra talán még lehetett számítani, hogy a fűtő Schubal szembesítésének valamely magasabb fórum elé tartozó hatása az emberek előtt sem téveszti el célját, mert ha Schubal tudott *is* jól színlelni, a végtelenségig akkor sem tarthat ki. (Györfly: 20)

Herr Schubal verwies den Heizer aus dem Maschinenraum ließ ihn Klosette reinigen, was *doch* gewiß nicht des Heizers Sache war. (Kafka: 19)

Schubal úr kiutasította a fűtőt a gépteremből és klozettkat tisztíttatott vele. Ez *azért nem* a fűtő dolga. (Kristó: 23)

Schubal úr kiutasította a fűtőt a gépteremből és klozettkat tisztíttatott vele. Ez *azért mégsem* a fűtő dolga. (Györfly: 21)

Er kannte *doch* schon beiläufig den Scharfsinn, die Schwächen. (Kafka: 24)

Nagyjából ismerte már az egyes urak éleselméjűségét, gyengéjét... (Kristó: 28)

Hiszen nagyjából már úgylis ismerte az egyes urak éleselméjűségét, gyengéit. (Györfly: 26)

Warum hatte *denn* Karl das so leicht vorauszusehende nicht vorausgesehen...? (Kafka: 25)

Mért nem látta *hát* Karl előre az oly könnyen előreláthatót? (Kristó: 23)

Miért *is* nem látta előre Karl, ami olyan előre látható volt...? (Györffy: 20)

Karl allerdings fühlte sich so kräftig...

Wenn ihn *doch* seine Eltern sehen könnten, wie er im fremden Land ... das Gute verfocht ... (Kafka: 25)

...Karl olyan erősnek érezte magát..*Ha* látnák a szülei, hogyan küzd a jóért idegen országban ... (Kristó: 25)

Karl mindenesetre annyira erősnek érezte magát, ... *Bárcsak* látták volna a szülei, hogyan küzd a jóért egy idegen országban! (Györffy: 22)

Dann bin ich *ja* dein Onkel Jakob und du bist mein lieber Neffe. (Kafka: 27)

Akkor én vagyok a te Jakob bácsid, és te vagy az én kedves unokaöcsém. (Kristó: 28)

De hiszen- ismételte Jakob úr, akkor én a te Jakob bácsid vagyok, te pedig az én unokaöcsém. (Györffy: 22)

Übrigens kann er es *ja* auch nicht wissen. Woher *denn*? (Kafka: 29)

Különben nem *is* tudhatja. Honnan *is* tudhatná? (Kristó: 33)

Egyébként nem *is* tudhat róla. Honnan *is* tudhatná? (Györffy: 31)

Warum sage ich das *nur!* – dachte er gleichzeitig. (Kafka: 162)

Mi a csudának *is* mondom ezt! (Kristó: 164)

De miért *is* mondom ezt! (Györffy: 163)

Das war schön von ihr gehandelt und er würde es ihr *wohl* noch einmal vergelten. (Kafka: 31)

Ez szép volt tőle, és egyszer még viszonzni *is* fogja neki. (Kristó: 32)

Ez szép volt tőle, és ő egyszer majd viszonzozza *még*. (Györffy: 26)

Du hast dich verlassen gefühlt, da hast Du den Heizer gefunden und bist ihm jetzt dankbar, das ist *ja* ganz löblich. Treibe das aber schon mir zuliebe, nicht zu weit und lerne deine Stellung begreifen. (Kafka: 36)

Elhagyottnak érezted magad, akkor találtál a fűtőre, és most már, az én kedvemért, ne vidd túlzásba, és tanuld meg felmérni a társadalmi helyzeted. (Kristó: 33)

Elhagyottnak érezted magad, akkor rátaláltál a fűtőre, és most hálás vagy neki, ez *igazán* dicséretes. De ne vidd túlzásba dolgot, már az én kedvemért se, és próbáld megérteni helyzeted. (Györffy: 31)

- Da ist *ja* endlich Herr Jakob!

- Er ist *ja* nur Jakobs Neffe. (Kafka: 52)

- Végre itt van Jakob Úr!

- Csak unokaöccse Jakobnak. (Kristó: 53)

- Itt van *hát* végre Jakob úr!

- Csak az unokaöccse Jakobnak. (Györffy: 54)

Bringe ich Sie aber heute schon zurück, so wird er Sie uns nächstens *doch* nicht verweigern können. (Kafka: 55)

De ha már ma visszaviszem, legközelebb nem tagadhatja meg Önt tőlünk. (Kristó: 49)

Ha pedig már ma este visszaviszem, legközelebb *igazán* nem tagadhatja meg Önt tőlünk. (Györffy: 47)

Da braucht er keine Entschuldigung, - sagte Herr Green, ... ganz im Gegenteil, ich bin *ja* froh, den Abend in so angenehmer Gesellschaft zu verbringen...(Kafka: 60)

Semmi szükség mentegetőzésre – szólt Green úr, ... *sőt ellenkezőleg*, örülök, hogy az estét ilyen kellemes társaságban tölthetem. (Kristó: 58)

Nem kell mentegetőznie, - mondta Green úr, ... *ellenkezőleg*, örülök, hogy ilyen kellemes társaságban tölthetem az estét, ... (Györffy: 56)

Es lag *ja schließlich* nur an dem Mangel dieser offenen Aussprache, wenn er heute dem Onkel gegenüber etwas unfolgsam war. (Kafka: 61)

Végül is az ilyen nyílt beszéd hiányának tulajdonítható, hogy ma a nagybácsival szemben valamelyest engedetlen ... volt. (Kristó: 62)

Hiszen végül is csak az őszinte beszéd hiányán múlt, hogy ma kissé engedetlenül viselkedett. (Györffy: 52)

Während Herr Pollunder mit freundlichem Blick Karl zur Tür folgte, sah sich Green trotzdem man *doch* schon unwillkürlich sich den Blicken seines Gegenübers anzuschließen pflegt, ...(Kafka: 62)

Mialatt Pollunder úr barátságos pillantással elkísérte Karl az ajtóig, Green, *ámbar* az ember önkéntelenül is a vele szemben ülő pillantásához szokott csatlakozni , ... (Kristó: 56)

Miközben Pollunder nyájas arckifejezéssel az ajtóig követte Karl, Green, *noha* az ember önkéntelenül csatlakozni szokott a szemben ülő tekintetéhez, ... (Györffy: 53)

Karl wollte natürlich das Zimmer sich gleich anschauen, aber Klara erklärte ungeduldig und fast schreiend, das habe *doch* Zeit und er solle nur vorher mitkommen. (Kafka: 63)

Karl persze rögtön meg akarta nézni a szobát, de Klara majdnem kiabálva magyarázta, hogy arra *még lesz ideje*, előbb tartson vele. (Kristó: 55)

Karl természetesen nyomban meg akarta nézni a szobát, Klara azonban türelmetlenül és szinte kiabálva jelentette ki, *hogy az ráér*. (Györffy: 53)

Du bist ja wahnsinnig, du tolle Katze! (Kafka: 65)

Megőrültél, te veszett macska! (u.a. Kristó:58, Györffy: 55)

Was *wohl* Mack sagen wird, wenn ich ihm das alles erzähle. (Kafka: 65)

Mit szól majd Mack, ha mindezt elmesélem neki? (u.a. Kristó, Györffy: 55)

Jetzt handelte es sich nur darum, den Weg zum Saal zurückzufinden, wo er *ja wahrscheinlich* auch seinen Hut in der ersten Zerstretheit auf einen unpassenden Platz gelegt hatte. (Kafka: 68)

Most azonban csak arról volt szó, hogy újból megtalálja a terembe vezető utat, kezdeti zavarában *valószínűleg* a kalapját is rossz helyre tette. (Kristó: 69)

Most csak az a fontos, hogy visszataláljon a terembe, ahol első zavarában *valószínűleg* a kalapját is rossz helyre tette. (Györffy: 57)

Das Zimmer Klaras mochte *ja* eine recht gefährliche Höhle sein. (Kafka: 76)

Klara szobája veszedelmes barlang lehet. (Kristó: 56, Györffy: 54 u.a.)

Ja, spät ist es *schon*. (Kafka: 81)

Csakugyan késő van. (Kristó: 73 Györffy: 69)

Dann lasse ich also das Spiel, ich hoffe, *ja* bestimmt noch wiederzukommen, übrigens, wenn es Ihnen keine besondere Mühe macht, besuchen Sie *doch* einmal meinen Onkel... (Kafka: 82)

Akkor most nem játszom, *hiszen* biztosan remélem, hogy még visszajövök, egyébként ha nem okoz magának különösebb fáradságot, látogassa meg egyszer a bácsikámat. (Kristó: 83)

Akkor most inkább nem játszom, reményeim szerint *úgyis* visszajövök majd, különben ha nem esik nehezebbre, látogassa meg egyszer a bácsikámat. (Györffy: 69)

Wozu diene *nur* dieser große tiefe Raum? Man stand *ja* hier oben wie auf Gallerie einer Kirche. (Kafka: 69)

Ugyan miféle célt szolgál ez a hatalmas, öblös terem? *Hiszen* innen fentről úgy tetszik, mintha valami templom galériájáról nézne alá. (Kristó: 70)

Mire való lehet ez a nagy, üres csarnok? Úgy állt itt fenn az ember, mint egy templom karzatán. (Györffy: 57)

Da muß ich *wohl* lauter reden? - fragte Karl (Kafka: 70)

Akkor jobb, ha hangosabban beszélek? - kérdezte Karl (Kristó: 71)

Akkor beszéljek hangosabban, *ugye?* - kérdezte Karl. (Györffy: 66)

Wahrscheinlich dachte man, "Sie wüßten es". - sagte der Diener, es ist *ja* keine Neuigkeit. (Kafka: 72)

Úgy gondolom, azt hitték, tudja - folytatta az inas - *hiszen* nem újdonság. (Kristó: 73)

Valószínűleg azt gondolták, hogy tudja - mondta az inas - *hiszen* nem újság. (Györffy:61)

Sie müssen zu Fräulein Klara. Sie haben es *ja* selbst gehört. (Kafka: 77)

Magának Klara kisasszonyhoz kell mennie. *Hiszen* maga is hallotta. (Kristó:70, Györffy: 67)

- Möchten Sie die Noten?

- Danke, ich kann *ja* Noten nicht einmal vollkommen lesen.

(...)

- Ich muß *ja* nicht alle zehn Lieder spielen, die ich kann... (Kafka: 83)

- Kér kottákat?

- Köszönöm nem, *hiszen* alig ismerem a kottát - válaszolta Karl.

Hiszen nem kell eljátszanom mind a tíz dalt amit tudok... (Kristó: 84 Györffy: 71)

Wir sind *doch* Ihre Kameraden. (Kafka:147)

De hát mi a jó barátai vagyunk. (Kristó: 148)

De hiszen mi a cimborái vagyunk. (Györffy: 139)

Es war *ja* beiweitem nicht das einzige Vergnügen, das er hatte. (Kafka: 41)

Ám korántsem ez volt az egyetlen gyönyörűsége.(Kristó: 42)

Korántsem az volt az egyetlen élvezete. (Györffy: 39)

Ich kann *doch* jetzt den Onkel nicht verlassen, nachdem er mich kaum wiedergefunden hat. (Kafka: 35)

Most *mégsem* hagyhatom el a nagybácsit, *hisz* épp hogy megtalált. (Kristó: 36)

Mégsem hagyhatom most faképnél a bácsit, alighogy rám talált. (Györffy: 30)

Aber ich wollte nur sagen, daß *ja* die Frau Oberköchin so freundlich zu mir ist, wie es nur meine seelige Mutter war. Aber es ist *doch* ein zu großer Unterschied in unserer Stellung ... (Kafka: 127)

Csak azt akartam megmondani, hogy *valóban* a főszakácsnő asszony olyan kedves hozzám, amilyen csak az anyám volt. *Mégis* túl nagy a különbség a kettőnk helyzete között ahhoz, hogy szabadon tudnék vele beszélni. (Kristó: 128)

Csak azt akartam megmondani, hogy a főszakácsasszony olyan kedves hozzám, amilyen csak a boldogult édesanyám volt. *Mégis* túl nagy a különbség kettőnk állása között, semhogy szabadon beszélhetnék vele. (Györffy: 123)

... er suchte sich deshalb einzubilden, dass sie über Treppen gekommen waren, aber schon zum Hauseingang hatte man *ja* über Treppen steigen müssen... (Kafka: 68)

... ezért igyekezett elhitetni magával, hogy a lépcsőkön jött fel, *viszont* már a ház bejáratához is lépcsők vezetnek ... (Kristó: 69)

... és ezért igyekezett elhitetni magával, hogy a lépcsőkön jöttek fel, *de hiszen* már a ház bejáratához is lépcsők vezetnek fel ... (Györffy: 58)

Was für Bedenken er gegen diesen Besuch hatte, ist *ja* jetzt ganz gleichgültig, ... (Kafka: 74)

Hogy mi készítette megfontolásra e látogatás dolgában, az most mindegy. (Kristó: 75)

Hogy milyen aggályai voltak e látogatással szemben, most mellékes ... (Györffy: 76)

Dazu hast du *ja* das Telephon da. (Kafka: 150)

Azért van itt a telefon. (Kristó: 151 Györffy: 147)

Sie spielen *ja* recht gut! (Kafka: 84)

Hiszzen maga nagyon szépen játszik. (Kristó: 86)

Maga igazán jól játszik! (Györffy: 72)

Ich ahnte es *ja*. (Kafka: 84)

Sejtettem. (Kristó: 85)

Sejtettem én. (Györffy: 87)

Klara, gib ihm *doch* einen Sessel. (Kafka: 85)

Klara, adjál már neki egy széket. (Kristó: 86)

Klara ad magának egy széket. (Györffy: 69)

Endlich nahm er sich zusammen, sagte in einem Ton, als wäre er Karl, der *doch* schon lange schwieg, mitten in die Rede gefallen... (Kafka: 89)

Végül is összeszedte magát, és olyan hangon szólalt meg, mintha belevágna Karl szavába, aki pedig már régóta hallgatott... (Kristó: 90)

Végre összeszedte magát, és olyan hangon, mintha Karl szavába vágna, holott ő már régóta hallgatott, így szólt... (Györffy: 76)

Jetzt verlasse sofort, *aber* sofort das Haus! (Kafka: 163)

... és nyomban távozz ebből a házból, ebben a minutában. (Kristó: 164)

... és azonnal hagyd el a házat, *de* azonnal! (Györffy: 158)

Schließlich war es ja hier *doch* vielleicht nicht unsicherer als auf der Landstraße. (Kafka: 92)

Végül pedig talán itt sem bizonytalanabb, mint az országúton. (Kristó:97)

Utóvégre itt sem bizonytalanabb a helyzete, mint az országúton. (Györffy: 95)

Er dachte, ob es nicht vielleicht *doch* gut wäre, den Eltern zu schreiben, wie sie es ja tatsächlich beide verlangt hatten. (Kafka: 95)

Arra gondolt, hogy talán mégis helyes lenne, ha írna szüleinek, amint azt valójában mindketten (...) meghagyták. (Kristó: 100)

Arra, gondolt, hogy talán mégiscsak jó volna írni a szüleinek, mint ahogy erre valóban megkérték mindketten. (Györffy: 81)

Wir werden *schon* in Butterford Stellen erzwingen. (Kafka: 102)

Már Butterfordban *mindenáron* állást fogunk szerezni. (Kristó: 103)

Butterfordban *majd csak* kicsikarunk valamilyen állást. (Györffy: 88)

Nun, da würde *wohl schon* Herr Pollunder einen Diener noch auftreiben können.... (Kafka: 92)

Nos hát, *majd csak* szól Pollunder úr valamelyik inasának, különben ... (Kristó: 90)

Nos, Pollunder úr *majd csak* előteremt egy másik inast ... (Györffy: 84)

... und Karl konnte ihnen *doch* nicht vorhalten, dass sie an dem Verkauf seiner Kleider etwas verdient hätten... (Kafka: 106)

Karl *mégsem* vethette a szemükre, hogy ruhái eladásával kerestek valamit... (Kristó:109)

Azt pedig Karl *mégsem* hánytorgathatja fel nekik, hogy a ruhái eladásával csak kerestek valamit. (Györffy: 110)

Man muss eben den Mechanismus kennen. –sagte sich Karl. (Kafka: 108)

Csak tudni kell, mi hogy működik... -gondolta Karl. (Kristó: 101)

Hiába, érteni kell a csíziót – mondta magában Karl. (Györffy: 97)

Dann sind wir *ja* Landsleute! (Kafka: 120)

Hiszen akkor földiek vagyunk! (Kristó: 122)

Hiszen akkor honfitársak vagyunk! (Györffy: 123)

Aber denken Sie *nur* einmal! (Kafka: 120)

Na de ilyet! (Kristó: 122)

Na de ilyet! (Györffy: 104)

Ich bleibe *ja* nur einen Augenblick. (Kafka: 125)

Csak egy pillanatig maradok. (Kristó: 127)

Úgyis csak egy pillanatig maradok. (Györffy: 108)

Sie haben *doch* gesehen, dass ich heute bis halb zwölf gearbeitet habe und heute ist kein besonderer Tag. (Kafka: 126)

De látta, hogy ma fél tizenkettőig dolgoztam, pedig ez nem is kivételes nap. (Kristó: 128)

Hiszen láthatta, ma este fél tizenkettőig dolgoztam, pedig a mai nap nem volt különleges nap. (Györffy: 109)

Wenn Sie die Besorgungen in der Stadt nicht machen wollten, könnte ich *ja* diese Arbeit behalten. (Kafka: 128)

Ha nem akarná a beszerzéseket végezni a városban, azt a munkát megtarthatnám. (Kristó: 133)

Ha a városi beszerzéseket nem akarná végezni, azt a munkát megtarthatnám. (Györffy: 130)

Ich weiß *ja* noch gar nicht, warum Sie hereingekommen sind. (Kafka: 127)

Hiszen még nem is tudom, miért jött be hozzám. (Kristó: 129)

Hiszen még nem is tudom, miért jött be. (Györffy: 110)

Aber ich wollte nur sagen, daß *ja* die Frau Oberköchin so freundlich zu mir ist, wie es nur meine seelige Mutter war. Aber es ist *doch* ein zu großer Unterschied in unserer Stellung ... (Kafka: 127)

Csak azt akartam megmondani, hogy *valóban* a főszakácsnő asszony olyan kedves hozzám, amilyen csak az anyám volt. *Mégis* túl nagy a különbség a kettőnk helyzete között ahhoz, hogy szabadon tudnék vele beszélni. (Kristó: 129)

Csak azt akartam megmondani, hogy a főszakácsasszony olyan kedves hozzám, amilyen csak a boldogult édesanyám volt. *Mégis* túl nagy a különbség kettőnk állása között, semhogy szabadon beszélhetnék vele. (Györffy: 110)

Ich verrate *ja* nichts. (Kafka: 128)

Hiszen nem árulok el semmit. (Kristó: 129)

Természetesen nem mondok neki semmit. (Györffy: 110)

Schweigen Sie *aber* augenblicklich, wissen Sie, denn nicht, wo Sie sind. (Kafka: 146)

Csend legyen, de rögtön. *Tán* nem tudja, hol van? (Kristó: 148)

Elhallgasson, *de* azonnal! Nem tudja, hol van? (Györfly: 133)

Also jetzt gehen Sie *schon!* (Kafka: 150)

Most *már aztán* távozzék! (Kristó: 152)

Most *aztán* menjen *már!* (Györfly: 136)

Ich will Sie *ja* nicht mehr bessern. (Kafka: 147)

Hisz én már nem akarom magát megjavítani – mondta Karl. (Kristó: 149)

Hiszen nem akarom én már megjavítani magát. (Györfly: 128)

Ich will *ja* alles tun, was Sie für recht halten. (Kafka: 152)

Mindent megteszek, amit jónak lát mondta Robinson. (Kristó: 153)

Mindent megteszek, amit helyesnek tart. (Györfly: 131)

Ja wo bist du *denn* gewesen, Roßmann? (Kafka: 152)

Hol voltál Rossmann? (Kristó: 155)

Hát te Rossmann, hol voltál? (Györfly: 132)

Aber ich habe ihm doch gesagt, daß er mich ein Weilchen vertreten soll, antwortete Karl ... Ich habe ihn doch auch zwei Stunden während des größten Verkehrs vertreten. (Kafka: 152)

De hiszen szóltam neki, hogy kis ideig helyettesítsen - felelte Karl.... Én is két óra hosszat helyettesítettem őt a legnagyobb forgalomban. (u.a Kristó: 156, Györfly:132.)

Ich konnte doch nicht zuerst zu Deinem Lift laufen und meine Gäste warten lassen, so bin ich zuerst mit meinem Lift hinaufgefahren. (Kafka: 155)

Mégsem mehettek először a te lifteddel, nem várakoztathattam a saját vendégeimet, előbb hát az én liftemmel kellett felmennem. (Kristó: 156) Mégsem tehettem azt, hogy előbb a te liftedhez szaladok, az én vendégeimet pedig várakoztatom, úgyhogy először az én liftemmel mentem föl. (Györfly: 132)

... ich habe keine Ahnung davon, *denn* Du hast mir *ja* gar nicht gesagt, wohin du gehst... (Kafka: 155)

... nekem sejtelmem sincs róla, hiszen nem mondtad, hova mész ... (Kristó: 156)

Nekem fogalmam sincs róla, hiszen nem mondtad meg nekem, hova mész. (Györffy: 133)

Ich habe dich *ja* noch im Gang getroffen. (Kafka: 156)

Hisz még a folyosón találkoztam veled. (Kristó: 158)

Hiszen a folyosón még találkoztam is veled. (Györffy: 133)

Vielleicht verzeiht er es dir noch, du warst *ja* wirklich nur zwei Minuten weg. (Kafka: 156)

Talán még megbocsát, *hisz* igazán csak két percig voltál oda. (Kristó: 157)

Talán még megbocsát, *végtére is* tényleg csak két percre távoztál el. (Györffy: 133)

Also dann musst du *ja* irgendeine großartige Lüge erfunden haben. (Kafka: 157)

Akkor valami nagyszerű hazugságot eszelhettél ki. (Kristó: 159)

Hiszen akkor valami nagyszerű hazugságot eszelhettél ki. (Györffy: 134)

Ich kenne den Paragraphen, ich habe ja die Dienstordnung auch bekommen und genau gelesen. (Kafka: 157)

Ismerem a szabályzatot, hiszen én is megkaptam a szolgálati utasítást, át is tanulmányoztam tüzetesen. (Kristó: 159)

Ismerem a paragrafust, hiszen én is megkaptam és alaposan elolvastam a szabályzatot. (Györffy: 137)

Ich habe Sie jeden Tag einigemal gegrüßt. Aber natürlich nicht jedesmal, wenn ich Sie gesehen habe, da ich *doch* täglich hundertmal an Ihnen vorüberkomme. (Kafka: 159)

Naponta jó egynéhányszor köszöntem. De persze nem minden alkalommal, amikor láttam, *hisz* naponta százszor is elmentem Ön mellett. (Kristó: 160)

Mindennap többször is köszöntem. De természetesen nem minden alkalommal, valahányszor megláttam, *hiszen* naponta százszor is elhaladok Ön előtt. (Györffy: 137)

In deiner nächsten Stellung wirst du es *schon* verstehen, den Portier zu grüßen. ... (Kafka: 159)

... a következő helyeden majd tudni fogod, hogy a portásnak köszönnöd kell. (Kristó: 162)

... a következő helyeden *biztosan* tudni fogod, hogy a portásnak köszönni kell. (Györffy: 138)

Übrigens laufen *ja* auch sonst Beschwerden gegen ihn ein. (Kafka: 161)

Egyébként más panasz is van ellene. (Kristó: 162)

Egyébként másfelől is befutottak ellene panaszok. (Györffy: 164)

Das ist *ja* leicht zu beweisen. (Kafka: 163)

Hiszen ezt könnyű bizonyítani. (Kristó: 164)

Ezt nagyon könnyű bizonyítani (Györffy: 165)

Sie wird sich *schon* finden. (Kafka: 161)

Majd előkerül. (Kristó: 162 Györffy: 149 u.a.)

Das ist *ja* unerhört! (Kafka: 164)

Hát ez hallatlan! (Kristó: 163 Györffy: 142)

Dann ist *schon* gut, ist *schon* gut, sagte sie rasch. (Kafka: 161)

Akkor jó, akkor már jó – mondta a lány. (Kristó: 162)

Akkor már jó, akkor már jó. (Györffy: 143)

Karl beeilte sich wie es *nur* konnte. (Kafka: 167)

Karl ahogy csak tudott, úgy igyekezett. (Kristó: 168)

Karl sietett, ahogy csak bírt. (Györffy: 153)

Ich bin *doch* schon entlassen. (Kafka: 177)

Hiszen már elbocsátottak. (Kristó: 169, Györffy: 138)

Was konnte ihm *denn auch* im Grunde noch geschehen? (Kafka: 169)

Hisz mi *is* történhetnék még vele? (Kristó: 170)

Hiszen alapján mi történhet még vele? (Györffy: 172)

Weißt du, wie Du noch in der Uniform warst, da hast du *ja* noch etwas beachtenswert ausgesehen. (Kafka: 170)

Tudod, amikor még az uniformis volt rajtad, valamennyire mutató külsőd volt... (Kristó: 172)

Tudod, amikor még viselted az egyenruhádat volt valami figyelemreméltó a külsődben. (Györffy: 173)

... ich kann *ja* auch schreien. (Kafka: 172)

Hisz kiabálhatok is. (Kristó: 174)

Hiszen kiabálhatok is. (Györffy: 164)

Jetzt ist *aber* genug. (Kafka: 173)

De most *már* elég. (Kristó: 174)

De most *aztán* elég legyen. (Györffy: 159)

Die Organisation des Wachdienstes mußte *doch* nicht so mustergültig sein...(Kafka: 174)

Az őrszolgálat megszervezése mégsem lehetett olyan mintaszerű ... (Kristó: 176)

Az őrszolgálat, úgy látszik, mégsem volt olyan mintaszerűen megszervezve. (Györffy: 176)

Du fragst *noch*? (Kafka: 187)

Még kérde? (Kristó: 162)

Még kérdezed? (Györffy: 161)

Warum habe ich dich *nur* besuchen müssen! (Kafka: 187)

Miért *is* kellett, hogy meglátogassalak! (Kristó: 188)

Miért *is* látogattalak meg! (Györffy: 162)

Nun komm, so komm *doch!* (Kafka: 187)

Na gyere, gyere *hát!* (Kristó: 188)

No gyere *hát*, *ugye* jössz velem? (Györffy: 163)

Ich muß *doch* gehen. – sagte Karl. (Kafka: 189)

Mennem kell. (Kristó 189, Györffy: 165)

Ich werde mir *schon* noch einen Rock verdienen. (Kafka: 189)

Majd csak megkeresek egy kabátravalót. (Kristó: 191)

Majd csak megkeresem a kabátravalót. (Györffy: 165)

Ja wenn ich *nur* noch etwas hätte – sagte Karl. (Kafka: 190)

Igen, ha még volna valamim. (Kristó: 191)

Igen, ha volna még valamim. (Györffy: 192)

Ich gehe *doch*, - sagte Karl. Aber laßt mich *doch*. (Kafka: 195)

De bizony megyek – szögezte le. Hagyjatok *már* – mondta Karl. (Kristó: 196)

Hagyjatok *már* – szólt Karl. – mondta Karl. (Györffy: 198)

Zeig Deine Ausweispapiere – sagte der Polizeimann. Das war *wohl* nur eine formelle Frage, denn wenn man keinen Rock hat, wird man *auch* nicht viel Ausweispapiere haben. (Kafka: 196)

Lássuk az irataidat – mondta a rendőr. Ez *ugyan* csak formális felszólítás volt, mert ha az emberen nincs kabát, *nemigen* lehetnek nála igazolványok. (Kristó: 198)

Mutasd az irataidat – mondta a rendőr. Ez *nyilván* csak formalitás volt, *hiszen* aki nem visel kabátot, annál *aligha* lehetnek iratok. (Györffy: 200)

Ja bist du *denn* jetzt entlassen worden? – Ja, vor einer Stunde. (Kafka: 196)

- Úgy, hát elbocsátottak.

- El, egy órával ezelőtt. (Kristó: 198)

- Talán most bocsátottak el? – Igen, egy órával ezelőtt. (Györffy: 171)

Sie kennen *wohl* den Jungen – fragte der Polizeimann. (Kafka: 193)

Maga, *ugye* ismeri a fiút? – kérdezte a rendőr. (Kristó: 198)

Ön eszerint ismeri a fiút? – kérdezte a rendőr. (Györffy: 170)

Aber er ist *doch* gar nicht entlassen worden. – rief Robinson. (Kafka: 196)

De hát nem is bocsátották el! – kiáltott Robinson. (Kristó: 199)

De hiszen nem is bocsátották el! - kiáltott Robinson. (Györffy: 169)

Die Wohnung liegt *ja* wirklich sehr hoch. (Kafka: 201)

A lakás nagyon magasan van. (Kristó: 201)

Csakugyan nagyon magasan van a lakás. (Györffy: 180)

Natürlich kommen in diese Höhe *auch* keine Besuche herauf. Woher sollten *denn* die Besuche kommen? (Kafka: 201)

Persze, látogatók se jönnek fel, ilyen magasra. *Ugyan*, honnan *is* jönnének? (Kristó: 203)

Ugyan, honnan *is* jönnének? – gondolta Karl. (Györffy: 175)

Er kennt sie *ja* nicht. (Kafka: 201)

Hiszen nem ismeri. (Kristó: 203)

Hiszen még nem ismeri. (Györffy: 176)

- Aber ich will *doch* niemanden haben - rief sie. Warum bringst du mir fremde Leute in die Wohnung?

- Aber die ganze Zeit wünschst du dir *doch* eine Bedienung. (Kafka: 204)

- *De hiszen* nincs szükségem senkire! – kiáltott a nő. Minek hozol nekem idegeneket a lakásba?

- *De hiszen* folyton azt kívánod, hogy inasod legyen. (Kristó: 206)

- De nekem nem kell senki. – kiáltotta a nő-, miért hozol nekem idegeneket a lakásba?

- De mikor már mióta azt szeretnéd, hogy kiszolgáljon valaki. (Györffy: 177)

Wenn er *schon* einmal hier ist, soll er bleiben. (Kafka: 203)

Ha már egyszer itt van, hát maradjon. (Kristó: 206)

Ha már itt van, maradjon. – mondta erre. (Györffy: 178)

Also leg dich *schon* irgendwo hin. (Kafka: 204)

Feküdj hát *már* le valahova. (Kristó: 206)

Akkor meg feküdj *már* le valahová. (Györffy: 179)

Ich hätte dich *ja* noch schlafen lassen, aber ertsens ist es mir da auf dem Boden zu langweilig und zweitens hab ich *ja* einen großen Hunger. (Kafka: 205)

Én *ugyan* hagynálak, de egyrészt nagyon kényelmetlen, másrészt szörnyű éhes vagyok. (Kristó: 207)

Hagytalak volna még, de először is nagyon unatkozom, másodszor *pedig* nagyon éhes vagyok. (Györffy: 179)

Sie ist *ja* natürlich ein prächtiges Weib. (Kafka: 207)

Ő persze pompás egy nőszemély. (Kristó:199)

Persze ő pazar nő. (Györffy: 180)

Du bist *eben* noch ein Kind, Roßmann. (Kafka: 208)

Te még gyerek vagy, Roßmann. (Kristó: 210)

Gyerek vagy te még Roßmann. (Györffy: 1)

Ja, sagte Karl, aber was für Dich gilt, muß *doch* nicht für mich gelten. (Kafka: 208)

Igen, mondta Karl-, de ami Rád nézve érvényes, nem kell hogy rám is vonatkozzék. (Kristó:209)

Rendben – mondta Karl, de ami Rád vonatkozik, miért vonatkozna rám is? (Györffy: 181)

Aber – rief Robinson, warum sollte *denn* das nicht auch für dich gelten?
(Kafka: 207)

Ugyan, kiáltott Robinson- miért ne vonatkoznék ez Rád is? (Kristó: 209)

Már miért ne vonatkozna rád is? –kiáltott fel Robinson. (Györffy: 182)

Warte hier *nur* ruhig mit mir, bis es läutet. Dann kannst Du *ja* versuchen, ob
Du wegstommst. (Kafka: 210)

Csak várj nyugodtan itt velem, amíg csöngetnek. Akkor *aztán* megpróbálhatod, hogy
kijutsz-e. (Kristó: 196)

Csak várd ki velem itt nyugodtan, míg csengetnek. Akkor *majd* megpróbálhatsz
elmenni. (Györffy: 182)

Ist *denn* das ein Leben? (Kafka: 210)

Hát élet ez? (Kristó:212)

Élet ez? (Györffy: 183)

Wir waren *ja* damals wie Du uns so gemein hast sitzen lassen, sehr schlecht
daran. (Kafka: 210)

Mi *ugyanis* akkor, amikor olyan pocsek módon faképnél hagytál bennünket, nagyon
rosszul álltunk. (Kristó:198)

Amikor te olyan csúful cserbenhagytál bennünket, nagy bajban voltunk. (Györffy: 183)

Es war *ja* fast keine Berührung, aber schließlich war es *doch* eine Berührung.
(Kafka: 212)

Szinte nem is volt az tappenolás, de végeredményben mégis az volt. (Kristó: 214)

Szinte nem is volt az fogdosás, de végeredményben mégis az volt. (Györffy: 216)

Aber was will der Mann haben? fragte Karl, was will er *denn nur* haben? Er
hört *doch*, sie will ihn nicht. (Kafka: 213)

De hát mit akar az az ember? – kérdezte Karl.

Ugyan mit akarhat? *Hisz* láthatja, hogy Bruneldának nem kell. (Kristó: 215)

De mit akar ez a férfi? – kérdezte Karl, mit szeretne? *Hiszen* tudhatja, hogy nem kell a nőnek! (Györffy: 186)

Wenn mich *nur* der Oberportier loslassen würde! (Kafka: 162)

Csak ez a főportás eleresztene! (Kristó: 154)

Csak eresztene el ez a főportás! (Györffy: 143)

Warum sage ich das *nur!* – dachte er gleichzeitig. (Kafka: 162)

Mi a csudának *is* mondom ezt! (Kristó: 162)

De miért *is* mondom ezt! (Györffy: 143)

Lassen Sie ihn *doch* los! (Kafka: 162)

Ugyan engedje *már* el!(Kristó: 163)

Engedje el *már*! (Györffy: 145)

Das ist *ja* eben das Schlimme an meiner Stellung. (Kafka: 214)

Ez éppen a rossz az én helyzetemben. (Kristó: 215)

Éppen ez a rossz a helyzetemben. (Györffy: 186)

Wo sollte man *auch* die Dienerschaft hier unterbringen? Diese Diener sind *ja* sehr anspruchsvolle Herren. (Kafka: 214)

Ugyan hol *is* helyezhetnénk el itt még a személyzetet is? Ezek az inasok nagyon igényes urak *ám*. (Kristó: 199)

Hol *is* lehetne itt a személyzetet elhelyezni? Ezek az inasok nagyon igényes urak *ám*. (Györffy: 187)

Aber das ist *ja* Roßmann. (Kafka: 216)

De hát itt van Robinson. (Kristó:218)

De hiszen itt a Robinson. (Györffy: 188)

Du hast *ja* gesehen, wie ich in der Nacht bei Euch im Hotel angezogen war. (Kafka: 215)

Hisz láttad, hogy voltam öltözve, mikor az éjjel nálatok jártam a szállóban. (Kristó: 216)

Láthattad éjszaka a szállodátokban hogyan voltam öltözve. (Györffy: 188)

Nur ist die Sache eben die, daß ich nicht oft weggeh'n darf, ich muß immer bei der Hand sein, in der Wirtschaft ist eben immer etwas zu tun. (Kafka: 216)

Csak hát az a helyzet, hogy nem mehetek el gyakran, mindig kéznél kell lennem a háztartásban mindig van tennivaló. (Kristó: 218)

Csak az a helyzet, hogy nem mehetek el gyakran, mindig kéznél kell lennem, mindig van valami tennivaló a háztartásban. (Györfly: 188)

Eine Person ist *eben* zu wenig für die viele Arbeit. (Kafka: 216)

Egy személy kevés is a sok munkára. (Kristó:199)

Csak hogy egy személy kevés a sok munkára. (Györfly: 188)

- Wer *denn* sonst? (Kafka: 216)

- *Hát* ki más? (Kristó: 200, Györfly: 219)

Aber du weißt *ja* gar nicht, wie viele Sachen hier im Zimmer sind. Kafka: 217)

De neked fogalmad sincs, milyen rengeteg holmi van itt a szobában. (Kristó: 219)

Aber ich muß *doch* wissen, wie mir ist, fuhr Robinson auf. (Kafka: 218)

De hát tudnom kellene hányadán állok. (Kristó: 201)

De hát én csak tudom, mi van velem. (Györfly: 189)

- Dann könnte ich *ja* gleich anfangen, mich zu erholen. – sagte Robinson.

- Wieso *denn*?

- Nun weil Du *doch* meine Arbeit hier übernehmen sollst, antwortete Robinson.

- Wer hat dir *denn* das gesagt? – fragte Karl. (Kafka: 218)

- Akkor *hát* akár rögtön elkezdhetném a gyógyulást- mondta Robinson.

- Hogyhogy? – kérdezte Karl.

- *Nohát*, mivel itt vagy te, hogy átvedd a munkámat – felelte Robinson

- Ezt meg ki mondta neked? (Kristó:202)

- Akkor én mindjárt el is kezdhetném a lábadozást – mondta Robinson.

- Hogyhogy?

- Hát most itt vagy te, hogy átvedd tőlem a munkámat.

- Ki mondta ezt neked? (Györffy: 190)

Also strenge dich nur an, daß du ihr angeehm bist, für das übrige werde ich *schon* sorgen. (Kafka: 219)

Hát csak igyekezz, hogy neki tessél, a többit majd én elintéznem. (Kristó: 221)

Tehát csak igyekezz hogy elnyerd a tetszését, a többiről majd én gondoskodom (Györffy: 193)

Du wirst natürlich bezahlt werden, wie ein anderer Diener. Du bist *ja* auch nichts anderes. (Kafka: 221)

... téged azonban természetesen megfizetnek, mint minden más inast. Hiszen az vagy, semmi más. (Kristó: 223)

... de téged természetesen megfizetnek majd, mint bármilyen más szolgát. Hiszen az is vagy. (Györffy: 193)

Du willst sie *doch* nicht stören – rief Robinson, was fällt dir *denn* nur ein. (Kafka: 223)

Csak nem akarod zavarni őket? – kiáltott Robinson. Mi jut eszedbe? (Kristó: 225)

Csak nem akarod zavarni őket? – kiáltott Robinson. Mit képzelsz? (Györffy: 194)

Versuch es *doch!* – sagte sie du wirst besser sehen. (Kafka: 224)

Próbáld *csak* meg – mondta Brunelda. (Kristó: 226, Györffy: 198)

Ich sehe *ja* nichts. (Kafka: 225)

Hiszen így nem látok! (Kristó: 228)

Hiszen nem látok semmit. (Györffy: 195)

Laß nur! – sagte Brunelda ... er bleibt *ja schon*. (Kafka: 230)

Hagyd *csak* – szólt Brunelda ..., *hiszen* marad. (Kristó: 233)

Hagyd *csak* – mondta Brunelda ... hiszen úgyis marad. (Györffy: 200)

... klangen ihm die Worte: warte *nur* noch schwach in den Ohren. (Kafka: 237)

... még gyengén fülébe csengtek a szavak. (Kristó: 209)

... annyi még eljutott bágyadtan a fülébe: Várj *csak*, megkapod a magadét. (Györffy: 199)

Und welchen Zweck hatte sein ganzes Studium gehabt! Er hatte *ja* alles vergessen. (Kafka: 239)

És *ugyan* mire volna jó az egész tanulása? *Hiszen* mindent elfelejtett. (Kristó: 241)

És *ugyan* mi értelme az ő egész tanulásának! *Hiszen* mindent elfelejtett. (Györffy: 201)

Dieser Student, der *doch* so viel erfahrener war als er... (Kafka: 242)

Ez a diák, aki *mégiscsak* sokkal tapasztaltabb, mint ő. (Kristó: 245, Györffy: 202)

Sie haben *doch* am Abend die Demonstration gesehen? Nicht wahr? (Kafka: 243)

Ugye látta az este odalent a tüntetést? (Kristó: 246)

Hiszen látta este odalent a tüntetést, *ugye?* (Györffy: 211)

Wenn man die Verhältnisse nicht kennen würde, sollte man *doch* denken, dieser Kandidat, er heißt Lobter, werde *doch* irgendwelche Aussichten haben, oder er komme *doch* wenigstens ins Betracht nicht? (Kafka: 243)

Ha az ember nem ismerné a viszonyokat, azt gondolná, hogy ennek a jelöltnek, Lobternek *mégis* vannak valamiféle esélyei vagy legalábbis számításba jön, *nemde?* (Kristó: 246)

Ha nem ismerné az eber a viszonyokat azt gondolhatná, hogy ennek a jelöltnek Lobter a neve, csak vannak valami esélyei, vagy legalábbis számításba jön, *nem?* (Györffy: 211)

Der Mann hat *doch* zweifellos Freunde und Feinde gehabt, das kann ihnen nicht entgangen sein. (Kafka: 243)

Annak az embernek kétségtelenül vannak barátai és ellenségei, az *csak* nem került el a figyelmét. (Kristó: 246)

Annak a férfinak kétségtelenül vannak barátai és ellenségei, az *csak* nem kerülhette el a figyelmét. (Györffy: 212)

Kommen Sie *doch* einmal zu uns herüber – sagte der Student. (Kafka: 244)

Jöjjön egyszer át hozzánk- szólt a diák. (Kristó: 247)

Jöjjön át hozzánk egyszer. (Györffy: 212)

Sie hatten *wohl* auch erwartet, eine Arbeitsangelegenheit zu finden, dieses Trompetenblasen aber beirrte sie. (Kafka: 273)

Nyilván ők is azt várták, hogy munkaalkalmat találnak, de ez a trombitálás megzavarta őket. (Kristó: 277)

Nyilván ők is azt várták, hogy munkaalkalmat találnak, de ez a trombitálás megzavarta őket. (Györffy: 233)

- Karl sagte: Hier ist *doch* die Aufnahmestelle für das Theater von Oklahoma?

- Ich glaubte es auch. (Kafka: 273)

-Itt van a felvételi hely az oklahamai színházhoz?

-Én is azt hittem. (Kristó: 277)

-Itt van a felvétel az Oklahamai Színházhoz?

- Én is azt hittem. (Györffy: 233)

Komm *doch* her – rief Fanny. Du wirst *doch* nicht an mir vorüberlaufen. (Kafka: 274)

Gyere *hát* ide! – kiáltott Fanny. – Csak nem fogsz elszaladni mellettem. (Kristó: 278)

Gyere ide! – szólt Fanny. *Csak* nem fogsz elszaladni mellettem. (Györffy: 234)

Sieh *nur*, was für eine Arbeit ich bekommen habe. (Kafka: 277)

Nézd *csak*, milyen munkát kaptam. (Kristó: 279)

Nézd *csak*, miféle munkát kaptam! (Kafka: 234)

- Glaubst du, - fragte Karl, daß auch ich noch eine Stelle bekommen werde?

- Ganz bestimmt, sagte Fanny, es ist *ja* das größte Theater der Welt. (Kafka: 275)

Egész biztos. – felelte Fanny. – *hisz* ez a legnagyobb színház a világon. (Kristó: 269)

Egész biztos – felelte Fanny, hiszen ez a világ legnagyobb színháza. (Györffy: 235)

Überdies schien aber *ja* seine Aufnahme entschieden zu sein. (Kafka: 284)

Mindamellet úgy látszott: felvétele már eldőlt (és ennek a tudatában megemberelte magát. (Kristó: 287)

Azonkívül a felvétele, minden jel szerint már eldőlt és ennek a tudatában megemberelte magát. (Györffy: 242)

Was wollten Sie *denn* ursprünglich studieren? (Kafka: 280)

Mit szándékozott eredetileg tanulni? (Kristó: 283)

Tulajdonképpen mit akart eredetileg tanulni? (Györffy: 243)

- Kommen Sie rascher, es hat sehr lange gedauert, ehe Sie aufgenommen wurden. Man hatte *wohl* Zweifel.

-Ich weiß nicht – sagte Karl erstaunt. (Kafka: 287)

- Gyerünk, gyerünk, nagyon sokáig tartott, míg fölverték. Talán kétségek merültek fel?

- Valami nem stimmel?

- Nem tudom – mondta Karl csodálkozva. (Kristó: 290)

- Jöjjön már egy kicsit gyorsabban, nagyon sokáig tartott, míg fölverték. Talán kétségek merültek fel?

- Nem tudom, mondta Karl meglepve. (Györffy: 245)

Das Fliegende Klassenzimmer

Da kann mir mein Alter Nachhilfestunden geben lassen, soviel er will. Ich kapiere den Kram *ja doch* nicht. (Kästner: 50)

Korrepetáltathat az öregem amennyit akar. Akkor sem veszi be a fejem a sok vacakot. (Radó: 38)

Fizethet az én öregem annyi különórát, hogy a lelke beleszakad. Ez a sok vicik-vacak nem fér az én fejembe mégse. (Havas: 31)

Aber das du ein Angsthase bist, das kannst du *doch*, wenn du willst, ändern. (Kästner: 50)

De te azon, hogy gyáva kukac vagy, segíthetsz. (Radó: 24)

Hanem azon, hogy olyan anyámasszony katonája vagy, könnyen segíthetsz, ha akarsz. (Havas: 31)

Das ist *ja* auch kein Wunder! (Kästner: 51)

Nem *is* csoda! (Radó: 39)

Hát az nem *is* csoda. (Havas: 31)

Matz, nimm *doch* endlich deinen weißen Vollbart aus dem Gesicht. (Kästner: 51)

Max, vedd le végre az arcodról ezt a fehér körszakállat. (Radó: 26)

Hanem Matyi, most már végre csakugyan levethetnéd a képedről azt a nagy fekete szakállt. (Havas: 32)

Was ist *denn* mit euch Brüdern los? (Kästner: 62)

“Mi van ma veletek? (Radó: 48)

“Mi ütött magukba? (Havas: 38)

Du willst *wohl* auch einen Schlitten einstellen? (Kästner: 63)

Talán te *is* be akarsz tenni egy szánkót? (Radó: 48)

Te *is* a szánkódat szeretnéd odavinni? (Havas: 38)

Was soll *denn* das heißen? (Kästner: 63)

Mit jelentsen ez? (Radó: 48)

Mi az? (Havas: 38)

Wir denken *ja* gar nicht daran. (Kästner: 64)

Eszünk ágában sincs. (Radó: 49)

Eszünk ágában sincs. (Havas: 39)

Da lachen *ja* die Hühner! – rief Mathias. (Kästner: 65)

Ezen még a tyúkok *is* röhögnének. – kiáltott Matthias. (Radó: 50)

Hát még mi a csudát nem? (Havas: 40)

Und wo ist *nun* eigentlich der Kreuzstamm? (Kästner: 65)

És tulajdonképpen hol van Kreuzstamm? (Radó: 50)

És hova dugták Kreuzstammot? (Havas: 40)

Weißt du *vielleicht* sogar, wo der Kreuzstamm steckt? (Kästner: 66)

Azt is tudod talán, hol van Kreuzstamm? (Radó: 50)

Talán azt is tudod, hol van Kreuzstamm? (Havas: 40)

Na *ja*, es ist *doch* wahr, meinte Uli betreten. Es ist nicht etwa, weil ich meinetwegen Angst hätte Matz. (Kästner: 67)

Hát igaz is. – mondta Uli megszeppenten. – Nem azért, mintha magamét félténém Max. (Radó: 51)

Hát igaz, - mondta Uli. Nem mintha magam bőrét félténém, Matyi. (Havas: 41)

Matz, sei *ja* recht vorsichtig. Mätzchen, sieh dich *doch* vor! (Kästner: 72)

Matthias, kérlek óvatos légy! Matthias nagyon óvatos légy! Édes Matthias, vigyázz!” (Radó: 56)

Matyi, *az istenért*, vigyázz! Matyi te, *aztán* vigyázz ám! Matyikám, ne hagyd magad! (Havas: 44)

Aber das ist *ja* unmöglich! Wir haben es *doch* vorher ganz genau besprochen! Ihr könnt *doch* nicht einfach euer Wort brechen.” (Kästner: 75)

De hát az lehetetlen! Hiszen előzőleg pontosan megbeszéltük! Nem szeghetitek meg egyszerűen a szavatokat! “(Radó: 58)

De ez lehetetlen! – kiáltott Marci. – *De hisz* ebben mi pontosan megállapodtunk! Ilyen könnyű szerrel nem szeghetitek meg a szavatokat! (Havas: 46)

Haben die Kerle *denn* keinen Anstand am Leibe? (Kästner: 75)

Hát nincs ezekben a fickókban egy szemernyi tisztesség se? (Radó: 58)

Hát ezekben a sihederekben egy szikra becsület sincs? (Havas : 46)

Ich bin zwar Euerer Ansicht, aber ich muß *doch* zu meinen Leuten halten!
Nicht wahr? (Kästner: 75)

Én *ugyan* osztom a véleményeteket, *mégis* az embereimmel kell tartanom. Nem igaz?
(Radó: 58)

Betűről betűre azon a nézetem vagyok mint ti, *de* nekem az embereimmel kell tartanom. Nem gondolod? (Havas: 46)

Du hast *eben* Pech. (Kästner: 75)

Sajnálatos dolog. (Radó: 58)

Csúnya csávában vagy. (Havas: 47)

Der Nichtraucher kam langsam über den Platz, nickte Matthias anerkennend zu und erkundigte, was es *denn* gäbe. (Kästner: 75)

A Nemdohányzó lassan közeledett a téren keresztül, elismerően bólintott Matthias felé és érdeklődött, hogy mi történik. (Radó: 58)

Most a Nemdohányzó lassan átment a telekre, elismeréssel bólogatott Matyi felé és kérdezősködött, mi a baj. (Havas: 47)

Aber Uli rief Sebastian: Du musst *doch* hier bleiben und beim Zurückweichen helfen. Das kannst du *doch* so gut! (Kästner: 77)

De Uli! Neked itt kell maradnod, hogy segíts visszavonulni! (Radó: 59)

De Uli!- méltatlankodott Sebestyén. – Neked itt kell maradni. Majd segítsz a hátrálásban. (Havas: 48)

Ihr habt *ja* den Martin. Da braucht ihr mich nicht. (Kästner: 77)

Itt van nektek Martin. Rám nincs szükségetek. (Radó: 60)

Énrám nincs szükségetek. Itt van nektek Martin. (Havas: 48)

Da wollen wir dir *doch* vorsichtshalber gleich noch ein halbes Dutzend ins Gesicht stecken. Gewissermaßen als Vorschuß. (Kästner: 80)

Akkor hát pusztán előrelátásból még egy tucatot rákenünk a képedre. Csak úgy előlegképpen. (Radó: 61)

Nohát akkor elővigyázatosságból kenjük a képedre előleg fejében még vagy hatot.
(Havas: 50)

So viel Zeit gibt es *ja* gar nicht. (Kästner: 81)

Annyi időnk nincs is. (Radó: 62, Havas: 51)

Das kann *ja* niedlich werden. (Kästner: 81)

Csinos dolog lesz ebből – jegyezte meg Johnny.(Radó: 63)

Szép kis história lehet még ebből. (Havas: 51)

Der schöne Theodor wird uns *schon* warten. (Kästner: 82)

A szép Theodor *biztosan* vár már minket. (Radó: 63)

A szép Tivadar már *biztosan* vár ránk. (Havas: 52)

Da sind sie *ja*, die lieben Kinderchen. (Kästner: 90)

Hiszen itt vannak már a kedves kicsikék. (Radó: 70)

Na, itt vannak ezek a drága jómadarak? (Havas: 56)

Daß man einem solchen Flegel wie dir Stipendien gibt, werde ich *wohl* nie verstehen. (Kästner: 91)

Sohasem fogom megérteni, hogyan adhatnak ilyen csirkefogónak ösztöndíjat!” (Radó: 70)

Fel nem foghatom, hogy *is* adhatnak ilyen sviháknak ösztöndíjat! (Havas: 57)

Das ist *ja* einfach bodenlos, Herr Doktor. – meinte der schöne Theodor.
(Kästner: 95)

Ez egyszerűen elképesztő, doktor úr! – vélte a szép Theodor. (Radó: 72)

Nohát, ez hallatlan, szólalt meg a szép Tivadar és a fejét csóválta. (Havas: 59)

Ein anderer Externer meldete uns das. Und da war es *doch* ganz klar, dass wir hinunter mußten, um den Gefangenen zu befreien. (Kästner: 95)

Ezt egy másik bejáró jelentette nekünk. Hát világos volt, hogy le kell mennünk kiszabadítani a foglyot. (Radó: 72)

Ezt egy másik bejáró jelentette nekünk. Világos volt, hogy nekünk, török, szakad, ki kell mennünk, mert a foglyot ki kell szabadítanunk. (Havas: 59)

Alle Zensuren werdet ihr *wohl* auch nicht auswendig wissen. (Kästner: 96)

Nyilván nem is fogtok valamennyi osztályzatra emlékezni. (Radó: 73)

Utóvégre az összes osztályzatot nem tudhatjátok könyv nélkül. (Havas: 60)

Warum habt ihr mich *denn* nicht gefragt? Habt ihr so wenig Vertrauen zu mir?

Er drehte sich um. Dann verdiente *ja* ich selber die Strafe!" (Kästner: 97)

Miért nem kérdeztetek meg engem? Olyan kevésbé bíztok meg bennem? –
Visszafordult felénk. Akkor én magam érdemelném a büntetést! (Radó: 74)

Miért nem kérdeztetek meg engem? Ennyire nem bíztok bennem? Akkor én kaptam
volna megrovást. (Havas: 61)

Nicht *doch*, lieber Herr Justus!... Sie wissen *doch* hoffentlich, wie sehr wir
Sie... (Kästner: 97)

Ne mondja ezt kedves Justus!*Hiszen* tudnia kell, hogy mi mennyire ... (Radó: 74)

Nem, nem, jó tanár úr, *hiszen* a tanár úr nagyon jól tudja, mindnyájan mennyire ...
(Havas: 61)

Die Sache ist *doch* ganz logisch. (Kästner: 98)

Ez teljesen logikus. (Radó: 74)

Pedig a dolog világos, mint a nap." (Havas: 61)

Ihr seid *ja* geradezu verantwortungstüchtig! -entgegenete der Lehrer. (Kästner:
98)

Nektek egyenesen felelősségmániátok van!-válaszolta a tanár. (Radó: 74)

Ti valósággal bolondja vagytok a felelőségnek. (Havas: 62)

Will ich euch eine kleine Geschichte erzählen. Denn ich habe *ja doch* das leise
Gefühl, dass euer Vertrauen zu mir noch nicht so groß ist, wie ich es mir
wünsche. (Kästner: 99)

És most, ... egy kis történetet akarok elmesélni. Mert mégis az a halvány sejtésem
van, hogy még nem olyan nagy a bizalmatok bennem, mint ahogy nektek jó lenne és
én magamnak megkívánom. (Radó: 75)

Most pedig ... elmondok Nektek egy kis történetet. Mert egy kicsit valahogy úgy érzem, hogy a ti bizalmatok bennem még mindig nem olyan erős, mint a magatok javára kívánatos volna és amilyenek én magam is szeretném látni. (Havas: 64)

Ihr wisst *ja*, wo es liegt. (Kästner: 100)

Hiszen tudjátok, hol van az. (Radó: 76)

Azt tudjátok, hol a kórház. (Havas: 64)

Denn die Mutter wartete *ja* auf ihn. (Kästner: 100)

Hiszen az anyja várta! (Radó: 64)

Mert hisz az anyja várta. (Havas: 103)

Woher sollen wir das *denn* wissen? (Kästner: 103)

Honnan is tudhatnánk? (Radó: 78)

Honnan tudhatjuk mi azt? (Havas: 65)

Nun, redet *schon* endlich! (Kästner: 103)

Hát beszéljeteK végre! (Radó: 78)

BökjéteK már ki! (Havas: 65)

Wieso ist *denn* das ein Witz? (Kästner: 110)

És mi ebben a vicc? (Radó: 84)

Hol van itt a vicc? (Havas: 69)

Der Witz ist *ja* gar nicht so übel. (Kästner: 111)

A vicc... nem is olyan rossz. (Radó: 84)

... ez a vicc nem is olyan rossz. (Havas: 69)

Warum *denn* nicht? –rief er. Sonst könnten die Schüler *ja* früh im Bett liegen bleiben... (Kästner: 112)

Miért ne?... Máskülönbén a tanítványok reggel egyszerűen az ágyban maradhatnának... (Radó: 85)

Ugyan miért nem?... Hisz különben a diákok reggelenként bátran ágyban is maradhatnának ... (Havas: 70)

Das ist *ja* die Hauptsache. (Kästner: 112)

Az a fő. (Radó: 85)

Az a fő. (Havas: 70)

Heule *doch* nicht. Das sind *doch* bloß die Primaner. (Kästner: 115)

Ne bőgj, ezek csak a nyolcadikosok. (Radó: 88)

Ne bőgj. Hisz ezek csak a nyolcadikosok. (Havas: 74)

...und ich werde Bücher schreiben. Das wäre *ja* gelacht! – dachte Jonathan. (Kästner: 119)

Én meg majd könyveket írok. Nevetséges lenne. – gondolta Jonathan. (Radó: 88, Havas: 75)

Das scheinen *ja* nette Eltern zu sein. (Kästner: 126)

Szép kis szülők lehetnek- jegyezte meg bosszúsan a tanár. (Radó: 96)

Szép kis szülők,- mondta Kreuzkamm tanár úr epésen. (Havas: 78)

Haben Sie dich *denn* nicht beim Essen vermisst? (Kästner: 126)

Hát az étkezésnél sem hiányoztál? (Radó: 96)

Hát aztán ebédkor nem hiányoztál nekik? (Havas: 80)

Hoffentlich hat niemand gemogelt. Na, das wird sich *ja* herausstellen. (Kästner: 127)

Remélhetőleg senki sem csalt. No hiszen, az majd kiderül! (Radó: 97)

Remélem nem füllentett senki. No, majd elválnak. (Havas: 80)

Das könnte *ja* heiter werden! (Kästner: 127)

Jó kis mulatság lehet ebből! (Radó: 97)

Cifra bál lesz itt ma. (Havas: 80)

Laßt *doch* endlich diese Albernheiten! (Kästner: 127)

Elég lesz ezekből az ostobaságokból.” (Radó: 98)

Hagyjátok már végre abba ezeket a bárgyúságokat!” (Havas: 80)

Laßt ihn nur ruhig hängen! Das hat *ja* Zeit. (Kästner: 127)

Hagyjátok csak nyugodtan ott fenn! (Radó: 99)

Hagyjátok! Ráértetek arra majd később is. (Havas: 81)

Wer war das? – fragte der Professor. Schon gut. Ihr verratet es *ja doch* nicht.
(Kästner: 128)

Ki csinálta ezt? – kérdezte a tanár. Különben hagyjuk, úgysem áruljátok el.” (Radó: 98)

Ki volt az? – kérdezte Kreuzkamm. Jó. Nem áruljátok el. (Havas: 81)

Nun, ihr werdet es *ja* sehen. (Kästner: 131)

Hát most majd meglátjátok. (Radó: 99, Havas: 82)

Vergeßt es *aber* nicht! (Kästner: 131)

El ne felejtsetek! (Radó: 99)

De el ne felejtsetek! (Havas: 82)

- Was soll das *denn* heißen?

- Laßt mich nur gehen! Ihr werdet es *schon* sehen! (Kästner: 132)

- Mit jelentsen ez...?

- Hagyjatok csak! Majd meglátjátok. (Radó: 82)

- Mi lesz ebből fiam?

- Hagyjatok békén! Majd meglátjátok! (Havas: 82)

Er brachte es, obwohl er *doch* lange genug im Internat lebte, noch immer nicht fertig, seine Post am Tisch zu lesen. (Kästner: 132)

Ámbár elég régen élt már az internátusban, még mindig képtelen volt arra, hogy az asztalnál olvassa el a postáját... (Radó: 101)

Már jó pár éve élt itt az internátusban, de még nem vitte annyira, hogy a leveleit rögtön el tudja olvasni az ebédlő asztala mellett. (Havas: 83)

Aber er fand, ein Bild sei *doch* ein bißchen wenig für zwei Eltern. (Kästner: 133)

A kép, amit nekik festett, egészen csinos volt ugyan, de véleménye szerint egy kép mégiscsak kicsit kevés két szülőnek. (Radó: 99)

A kép, amelyet festett, igazán nagyon helyes volt. De úgy gondolta: egy kép mégis csak kevés két személynek: az apjának és az anyjának. (Havas: 83)

Dort wollte er, weil er heute ein reicher Mann war, für sämtliche Darsteller das Weihnachtsstücks Kuchen einholen. Für sich natürlich auch, denn er spielte *ja* auch mit. (Kästner: 133)

Sürgösen Scharf cukrászhoz kellett futnia. Minthogy ma gazdag ember, kalácsot akart vásárolni a karácsonyi színdarab minden szereplője számára. Persze magának is, hiszen ő is szerepel a darabban. (Radó: 100)

Most, hogy olyan gazdag ember volt, süteményt akart venni a karácsonyi színdarab minden szereplőjének. Természetesen magának is: hisz ő is játszott benne. (Havas: 83)

Ihr steht *ja* geradezu feierlich aus. – sagte er. Was habt ihr *denn* auf dem Rohre? (Kästner: 133)

Egészen ünnepélyes arcot vágtok – mondta. Mi van a begyetekben? (Radó: 100)

Nagyon ünnepélyes képetek van, - mondta. Mit forgattok a fejetekben? (Havas: 86)

Wohin transportiert ihr mich *denn* eigentlich? – fragte Doktor Böth. (Kästner: 134)

Hova fuvaroztok engem tulajdonképpen hova hurcoltok ti engem? (Radó: 101)

De tulajdonképpen hova hurcoltok ti engemet? (Havas: 84)

Er war der Arzt, - sagte Doktor Böth. Deswegen wird es ihm *wohl* auch so zu Herzen gegangen sein, daß er seiner Frau und dem Kind nicht helfen konnte. (Kästner: 134)

Orvos volt – mondta Bökh doktor. – Nyilván azért is vette annyira a szívére, hogy a feleségén és a gyermekén nem tudott segíteni. (Radó: 101)

Orvos volt – felelte Justus. Talán azért vette azt is olyan nagyon a szívére, hogy a kisgyermekén és a feleségén nem tudott segíteni. (Havas: 84)

- Was soll *denn* das heißen, Kleiner? (...)

- Laßt mich *nur* gehen! Ihr werdet' s *schon* sehen.” (Kästner: 132)

Mi lesz ebből fiam? – kérdezte Matyi.

- Hagyjatok békén! Majd meglátjátok! (Havas: 82)

- Mit jelentsen ez, kicsi? – kérdezte Matthias. (...)

- Hagyjatok *csak!* – mondta. Majd meglátjátok. (Radó: 100)

Da wohnt *ja* jemand in einem richtigen Eisenbahnwagen (Kästner: 135)

Hiszen itt valaki egy igazi vasúti kocsiban lakik! (Radó: 101)

De hisz itt valaki valóságos vasútkocsiban lakik! (Havas: 84)

Ach, das wird *schon* gut ablaufen. (Kästner: 140)

Fog az menni – mondta Martin. (Radó: 106)

Egész jól leperreg majd az előadás. (Havas: 87)

- Der Mann hat kein Herz.

- Du *doch* auch nicht. (Kästner: 142)

- Nincs ennek az embernek szíve!

- Neked sincs. (Radó: 107, Havas: 88)

Der war *ja* Arzt. (Kästner: 145)

Hiszen az orvos volt. (Radó: 108)

“*Hisz* orvos volt. (Havas: 90)

- Und ich Rindvieh habe ihm gestern geraten, er müsse eben mal etwas zeigen, was den anderen imponiere.

- Na, das ist ihm *ja* nun gelungen. – sagte Justus. (Kästner: 146)

- És én marha, azt tanácsoltam neki tegnap, hogy valami olyant vigyen véghez, ami imponál a többieknek. (Radó: 110)

-É én voltam a hatökör: azt tanácsoltam neki, hogy mutassa meg, mit tud, hadd bámuljanak a többiek.

- Hát ez sikerült is neki. (Havas: 92)

Es reicht an keiner Ecke und daß Vater nichts verdient, weißt du *ja*. (Kästner: 148)

Semmire sem telik, hiszen tudod, hogy apa semmit sem keres. (Radó: 111)

Nincs. Te magad is jól tudod, hogy szegény édesapád most nem keres. (Havas: 93)

Und sitze *ja* nicht immer in der Schule und im Zimmer. ... Das versprichst du mir *doch*? (Kästner: 148)

És ne ülj örökösen az iskolában és a szobákban... Ugye megígéred?” (Radó: 111)

“És nehogy mindig az iskolában és a szobában kuksolj. ...Ugye megígéred? (Havas: 93)

Vielleicht werden wir gar keinen haben. Wenn du nicht da bist, hat es *ja* keinen Sinn. (Kästner: 149)

Talán nem is lesz fa az idén. Ha te nem vagy itt, semmi értelme sincs. (Radó: 112)

Itthon talán nem is lesz karácsonyfánk. Hiszen ha te nem vagy a háznál, nincs is értelme. (Havas: 93)

Aber du weißt *ja*, daß ich nicht mehr Geld habe. (Kästner: 149)

De hát, tudod, hogy nincs több pénzem. (Radó: 112)

De tudod, hogy már nekem sincs pénzem. (Havas: 93)

Der Vater läßt grüßen. Du sollst, sagt er, *ja* recht brav sein. Aber das bist du *ja* sowieso, nicht wahr? (Kästner: 149)

Apa üdvözl. Azt mondja, légy jó gyerek. De hát úgyis az vagy! (Radó: 112)

Édesapád csókoltat. Azt mondja, légy jó fiú. De hiszen te az vagy úgyis! (Havas: 94)

Und dann mußte er weinen, obwohl er es *ja eigentlich* nicht durfte. (Kästner: 149)

Aztán sírva fakadt, ámbár tulajdonképpen nem volt szabad sírnia. (Radó: 112)

És ekkor mégis elfakadt sírva, pedig nem lett volna szabad. (Havas: 93)

- Dieser Sprung hat *doch* nicht das mindeste mit Kühnheit zu tun. – sagte er. ...

- Das stimmt *schon*. Ennek az ugrásnak semmi köze sincs a bátorsághoz. (Kästner: 153)

- Ennek az ugrásnak semmi köze sincs a bátorsághoz.

- Ez igaz.” (Radó: 115)

- Ennek az ugrásnak egy csepp köze sincs a bátorsághoz.

- Szép, szép. (Havas: 95)

- Wer spielt *denn* nun morgen abend Uli Rolle? – fragte er.

- “Die Rolle ist *ja* nicht zu groß. (Kästner: 155)

- Ki fogja Uli szerepét játszani holnap este?

- Hiszen a szerep nem túl nagy.” (Radó: 116)

- Hát akkor most már ki játssza holnap Uli szerepét?

- A szerep nem éppen valami túl nagy. (Havas: 97)

Matthias sollte *nur* brav zu seinen Eltern fahren, die sich *doch* so auf sein Kommen freuten. Außerdem bleibe *ja* Johnny in der Schule. (Kästner: 155)

“Matthias csak utazzék szépen haza a szüleihez, akik már úgy örültek a jövetelének.

Azonkívül Johnny úgyis itt marad. (Radó: 117)

Menjen csak Matyi szépen haza a szüleihez, azok biztosan nagyon megörülnek majd neki. Különben is Johnny most az internátusban tölti az ünnepeket. (Havas: 97)

Und Uli, der wird *ja* von seinen Eltern in der Schule besucht. Das war *doch* wenigstens etwas. (Kästner: 156)

Ulit pedig meglátogatják a szülei az iskolában. Az mégiscsak valami. (Radó: 117)

Ulít meg majd meglátogatják a szülei itt az internátusban!Az pedig nagy dolog!
(Havas: 97)

Aber ich! Dachte Martin, ich bin *doch* gesund! (Kästner: 156)

De én! – gondolta Martin-, én egészséges vagyok! (Radó: 117, Havas: 98)

Was hast du *denn*? (Kästner: 157)

Mi van veled? (Radó: 118)

Mi lelt? (Havas: 98)

Was sagen *denn* die anderen? (Kästner: 159)

És mit szólnak hozzá a többiek? (Radó: 120)

Hát a többiek mit mondanak? (Havas: 100)

So hab ich das *doch* gestern nicht gemeint. (Kästner: 159)

De kicsi! Én nem így gondoltam azt tegnap! (Radó: 120)

De fiam, én tegnap nem így gondoltam. (Havas: 100)

Du hast keinen Hunger? ... *Aber* Mätzchen! Ich befehle dir, die Schokolade zu essen! (Kästner: 159)

Nem vagy éhes? – súgta .- De Matthias! Megparancsolom, hogy edd meg a csokoládét! (Radó: 120)

Hogy te nem vagy éhes? De Matyikám! Most már parancsolom: ebben a pillanatban vedd el azt a csokoládét! (Havas: 101)

-Und man hält's *doch* nicht für möglich: Ißt der große Bengel dem kleinen kranken Kerl die Schokolade weg!

Matthias wurde über und über rot. - Er hat es mir *doch* befohlen! (Kästner: 160)

Matthias a feje búbjáig elvörösödött. – De hiszen ő parancsolta

- Hát el sem hinné az ember: ez a nagy kamasz eleszi a beteg kis kölyök elől a csokoládét! (Radó: 120)

- És az ember el sem hinné: ez a vén kamasz eleszi az elől a szegény kis beteg elől a csokoládéját!

Matyi a feje búbjáig elvörösödött. – Ő parancsolt rám! (Havas: 101)

Denkt daran, daß ich, wenn ihr heute Krach macht, künftig nicht mehr ausgehen kann. Und so'n Glas Bier werdet ihr mir *wohl* gönnen. (Kästner: 161)

Gondoljatok arra, hogy ha ma botrányt csináltok, máskor nem mehetek el. És egy korsó sört *bizonyára* nem sajnáltok tőlem. (Radó: 121)

Gondoljatok arra, hogy ha ti ma itt zenebonát csaptok, akkor ezentúl soha az intézetből ki nem húzhatom a lábamat. Egy pohár sört pedig *csak* nem sajnáltok tőlem. (Havas: 101)

Nimm es mir nicht allzu übel, Robert, sagte der Justus. Aber das ist *doch* kein Beruf für dich! (Kästner: 162)

Ne vedd tőlem rossz névem, Robert – mondta Justus. – De hát ez mégse neked való foglalkozás! (Radó: 122)

Ne ved rossznéven, Róbert, amit mondok, -szólt Justus, - de ez nem neked való mesterség! (Havas: 102)

Es muß *wohl* auch solche Sonderlinge geben, wie ich einer bin. (Kästner: 163)

Ilyen különcöknek is kell lenni, amilyen én vagyok. (Radó: 122)

Olyan csudabogaraknak is kell lenni, amilyen énbőlőlem lett. (Havas: 102)

Ich hätte nicht Arzt werden sollen, sondern Gärtner. *Doch* dazu ist es *ja* leider zu spät. (Kästner: 162)

Nem orvosnak kellett volna mennem, hanem kertésznek. De hát arról sajnos már lekéstem (Radó: 122)

Nem orvosnak kellett volna nekem mennem, hanem kertésznek. De sajnos arról már lekéstem. (Havas: 103)

Und komme mir nicht mit der Redensart, daß man nicht ohne Ehrgeiz leben solle. (Kästner: 162)

És ne gyere nekem olyan szólammal, hogy az ember ne éljen becsvágy nélkül. (Radó: 123)

És ne vágd nekem a fejemhez, hogy az emberben egy kis becsvágnak is kell lenni. (Havas: 103)

Geld und Rang und Ruhm, das sind *doch* kindische Dinge! Das ist *doch* Spielzeug und nichts anderes. Damit können doch wirkliche Erwachsene nichts anfangen. (Kästner: 163)

Pénz, rang és dicsőség – hiszen ezek gyerekes dolgok! Ez csak játék, semmi egyéb.

Felnőttek ezzel igazán nem is tudnak mit kezdeni. Igazam van, öregem? (Radó: 123)

Mert pénz, rang, dicsőség mind csak hiábavalóság. Mind csak játékszer, semmi egyéb.

Igazi felnőtt ember effélével nem is tud mit kezdeni. (Havas: 103)

Ich brauchte *ja* nur über den Zaun zu klettern, wenn wer krank wäre. (Kästner: 163)

Csak át kellene másznom a kerítésen, ha valaki beteg. (Radó: 123)

Ha valaki megbetegedne, csak át kellene másznom a kerítésen. (Havas: 102)

Erst kriegte ich einen Schreck, weißt Du. Aber da es *doch* nicht zu ändern ist, kann man nichts machen. (Kästner: 165)

Tudod, először nagyon megijedtem. De miután változtatni nem lehet rajta, hát nincs mit tenni. (Radó: 124)

Tudod, először rettenetesen elszomorodtam a leveleden. De hát nincs segítség, mit tehetünk? (Havas: 105)

Es sind die ersten Weihnachten, wo wir uns nicht sehen und das ist natürlich sehr traurig. Aber ihr kennt mich *ja*. (Kästner: 165)

Ez az első karácsony, amikor nem látjuk egymást és az természetesen nagyon szomorú. De hiszen ismertek engem. (Radó: 125)

Ez lesz az első karácsony, amikor nem látjuk egymást. Ez bizony szomorú. De ti ismertek engem. (Havas: 105)

Daß ich Dir und Vater diesmal nichts schenken kann, weißt Du ja, gutes Muttchen! (Kästner: 165)

Hogy Neked meg Apának ezúttal semmi ajándékot nem tudok adni, azt tudod, drága Anyukám! (Radó: 125)

Azt tudod jól, édes jó anyám, hogy most nem tudok ajándékot venni sem neked, sem apukának. (Havas: 105)

Und hoffentlich gefällt es Euch. Ich kann es *eben* nocht nicht schöner und habe vierzehn Tage daran gemalt. (Kästner:166)

És remélem tetszik Nektek. Én még nem tudom szebben megfesteni és két hétig dolgoztam rajta. (Radó: 125)

Remélem kedvetek telik majd benne. Szébbre nem tudtam festeni, de így is két hétig dolgoztam rajta. (Havas: 105)

Behaltet mich *ja* recht lieb, auch wenn ich zu Weihnachten nicht nach Hause kommen kann. (Kästner: 166)

Szeressetek továbbra is, ha nem is jutok haza karácsonyra! (Radó: 125)

Gondoljatok rám szeretettel, ha karácsonyra nem is mehetek haza. (Havas: 106)

Kein Lehrer auf der ganzen Welt kann das verlangen! Es verlangt *ja* auch keiner. Kästner: 169)

Ezt nem is kívánhatja egyetlen tanár sem a világon. (Radó: 129)

Ilyen tanár a föld hátán nincs! Nem is kívánt ilyen szörnyűségeket senki. (Havas: 107)

Das war *ja* eine Glanzleistung! – sagte der Justus. Du bist *wohl* mit den Gedanken schon in Hermsdorf unterm Christbaum? Warte es *nur* ab!

(Kästner: 170)

Ragyogó teljesítmény! – mondta Justus. Te gondolatban már Hermsdorfban vagy a karácsonyfa alatt, ugye? Csak várd ki! (Radó: 130)

No, most ugyan remekeltél!- mondta Justus. Gondolatban már alighanem Hermsdorfban jársz a karácsonyfa alatt. Várj csak a sorodra! (Havas: 108)

Er meint, ich solle meinen werten Angehörigen *doch ja* die Freude machen ...
(Kästner: 171)

Úgy gondolja, csak szerezzem meg azt az örömet nagyra becsült
hozzátartozóimnak... (Radó: 131)

De Justus nem akarja. Azt mondja, hogy örömet kell szerezniem kedves családomnak
is ... (Havas: 109)

Aber seine Mutter wollte es und er hatte es *ja* fest versprochen. (Kästner: 173)

De hát az édesanyja akarta és ő szentül megígérte. (Radó: 130)

Szörnyű lesz, de hát az édesanyja kívánta és ő megígérte. (Havas: 110)

- Nein, ich fahre später.

- Ach, fahre *doch* auch mit dem Mittagszug! (Kästner: 171)

- Ejnye, gyere már inkább te is a déli vonattal! (Radó: 131))

- Jaj, gyere a déli vonattal – kérlelte Matyi. (Havas: 109)

Lieber Gott, dachte er. Soll ich das denn vierzehn Tage aushalten, ohne einmal
zu heulen? (Kästner: 173)

Szent Isten! – gondolta magában, - hogyan bírom ki én majd itt ki két álló hétig bőgés
nélkül! (Radó: 130)

Édes Istenem! – gondolta. Hogy bírom ezt ki tizennégy napig, hogy egyszer se bőgjek!
(Havas: 110)

Was ist *denn* mit dir los? (Kästner: 174)

Mi történt veled? (Radó: 133)

Mi lelt? Mi bajod? (Havas: 111)

... Sonst verhungere ich im Zug. Und das kann ich meinen alten Herrschaften
doch nicht antun. (Kästner: 184)

... Még a Scharf cukrászdába is át kell mennem. Máskülönben éhen halok a vonaton.
És ezt *igazán* nem tehetem meg az öregeimmel. (Radó: 141)

... Különben felfordulok az úton éhen. Azt pedig már *mégsem* tehetem. (Havas: 112)

Heute abend wird es *schon* gehen. (Kästner: 174)

Estére menni fog. (Radó: 133)

Estére majd jobban megy. (Havas: 111)

Du bist *ja* ein richtiger Dichter, mein Junge! (Kästner: 177)

Hiszen te valóságos költő vagy fiam! (Radó: 135)

De hisz te valóságos költő vagy! (Havas: 114)

Und wer bist du denn, du kleines Mädchen! (Kästner: 177)

És te ki vagy, kislány? (Radó: 135)

Hát te ki vagy, kislány? (Havas: 114)

Nun gehöre Sie *ja wohl* auch äußerlich zu was, und so möchte ich Ihnen unsere Geschenke schon heute geben. (Kästner: 178)

De hát most már forma szerint is hozzánk tartozik, s ezért szeretném Önnek az ajándékainkat már ma odaadni. (Radó: 138)

De Ön most már teljesen a mienk lesz és ezért már ma átadom a mi ajándékainkat. (Havas: 116)

Die anderen, die mich noch nicht kennen, werden sich *schon* an mich gewöhnen. (Kästner: 182)

A többiekkel pedig, akik még nem ismernek, majd csak ösze fogunk szokni. (Radó: 138)

Majd hamarosan megszoknak a többiek is, akik még nem ismernek. (Havas: 117)

Was mochte nur mit diesem Jungen los sein? Was war denn da geschehen? (Kästner: 183)

Mi lelhetette ezt a fiút? (u.a. Radó: 139, Havas: 117)

... Sonst verhungere ich im Zug. Und das kann ich meinen alten Herrschaften *doch* nicht antun. (Kästner: 184)

... Máskülönben éhen halok a vonaton. És ezt *igazán* nem tehetem meg az öregeimmel. (Radó: 141)

... Különben felfordulok az úton éhen. Azt pedig már *mégsem* tehetem. (Havas: 112)

Nun halte aber den Rand und mach, daß du fortkommst! (Kästner: 185)

De most fogd be a szád és igyekezz elindulni! (Radó: 144)

Hanem most már szedd ám csakugyan a lábad szaporán, mert még lekésel! (Havas: 120)

Von seinem Standpunkt aus, hatte er *ja* recht. (Kästner: 186)

A maga szempontjából igaza is volt. (Radó: 146, Havas: 121)

Na besonders drauf zu freuen scheinst du dich ja nicht! (Kästner: 193)

No, nem látszik, hogy olyan különösen örülnél neki. (Radó: 147)

Nahát, nem látom, hogy valami szörnyen örvendeznél rajta. (Havas: 122)

Du bleibst während der Ferien in der Schule?... Wollen denn deine Eltern nicht, daß du kommst? (Kästner: 194)

Hát nem akarják a szüleid, hogy hazamenj? (Radó: 147)

A szüleid nem akarják, hogy hazamenj? (Havas: 123)

Wenn ich dir am Heiligen Abend das Reisegeld schenke, dürft ihr mire s nicht wiedergeben! Das wäre *ja* noch schöner! (Kästner: 195)

Ha én neked karácsony este odaajándékozom az utiköltséget, azt nem is szabad visszaadnotok! Még csak az kellene! (Radó: 149)

Ha én neked karácsonyi ajándékul utiköltséget adok, azt nem szabad visszaadni. Az volna még csak szép! (Havas: 124)

Und grüße deine Eltern schön von mir. Vor allem deine Mutter. Die kenne ich *ja* schon. (Kästner: 195)

És add át üdvözetemet a szüleidnek! Elsősorban az édesanyádnak. Őt már ismerem. (Radó: 149)

Üdvözlöm a szüleidet. Főképpen az édesanyádat. Hisz őt már ismerem. (Havas: 124)

“Schon gut” sagte Doktor Böth. Ihr habt mir ja den Nichtraucher beschert.
(Kästner: 195)

Jól van. – mondta Bökh doktor. Ti meg a Nemdohányzót ajándékoztátok nekem.
(Radó: 149)

Jó, jó. – mondta Bökh tanár úr. – Visszaadtátok nekem a Nemdohányzót. (Havas: 124)

Da bist du *ja!* ... Na, allmählich scheinst du *ja* wieder normal zu werden.
(Kästner: 196)

Hát itt vagy? ... Na úgy látszik lassan megint normális leszel. (Radó: 150)

Hát te meg itt vagy? ... No úgy látszik lassan visszazökkensz az eredeti kerékvágásba.
(Havas: 125)

Was mag er jetzt *bloß* machen? – fragte sie. In dieser großen, unheimlich leeren Schule? (Kästner: 203)

Vajon mit csinálhat most? – kérdezte. – Abban a nagy, barátságtalan, üres iskolában?
(Radó: 155)

Erstens ist der Jonathan Trotz da. Den scheint er *ja* sehr gern zu haben. Und dann hat *doch* der kleine Adelige das Bein gebrochen. (Kästner: 204)

Először is ott van Jonathan Trotz. Azt, úgy látszik, nagyon szereti. Aztán egy másik, az a kis előkelő, aki eltörte a lábát. (Radó: 156)

Először is ott van Trotz Jonathán is. Ezt a fiút pedig, úgy látszik, szereti. És ott van a kis nagyúri gyereke, aki eltörte a lábát. (Havas: 129)

[...] Das glaubst du *doch* selber nicht – sagte die Frau. (Kästner: 204)

[...] Hiszen ezt magad sem hiszed – mondta az asszony. (Radó: 156)

[...] Nohát, azt magad sem hiszed el – mondta a feleségem. (Havas: 129)

Herr Thaler war seiner Sache allerdings gar nicht so sicher, wie er vorgab. Aber was sollte er *denn* sonst sagen? (Kästner: 204)

Thaler úr persze nem volt olyan biztos a dolgában, ahogy mutatta. De hát mit mondhatott volna egebet? (Radó: 156)

Hanem ebben maga Thaler úr sem volt olyan bizonyos, amint a szavából gondolni lehetett volna. De hát mit mondhatott volna egyebet? (Havas: 129)

Versprochen, versprochen! – meinte Martins Mutter. Ich hab's ihm *ja* auch versprochen. Und trotzdem hab' ich schon geheult, während ich den Brief an ihn schrieb. (Kästner: 204)

Megígérte! Megígérte! – mondta Martin anyja. – Én is megígértem neki. És mégis bőgtem, már akkor, miközben a levelet írtam. (Radó: 156)

Megígérte! Megígérte! – mondta az asszony. – Én is megígértem neki, mégis már akkor is bőgtem, amikor a levelet írtam. (Havas: 129)

Rede *doch* nicht so dummes Zeug! (Kästner: 205)

Ne beszélj már ilyen butaságot! (Radó: 157)

Hogy mondhatsz ilyen bolondságot! (Havas: 130)

Ich verstehe *ja* nichts von Kunst, sagte der Vater, aber das Bild gefällt mir großartig. (Kästner: 206)

Én nem értek a művészethez – mondta az apa, - de nekem nagyon tetszik ez a kép. (Radó: 157)

Hát én a művészethez nem is konyítok, - szólt az apa, - de nekem ez a kép nagyon tetszik. (Havas: 130)

Vielleicht wird er später ein berühmter Maler! Dann könnten wir *ja* wirklich mit ihm nach Italien reisen. (Kästner: 207)

Talán valamikor majd híres festő lesz belőle. Akkor csakugyan elutazhatunk vele Olaszországba. (Radó: 157)

Valaha talán még híres festő lesz a fiunkból. Akkor majd csakugyan elmehetünk vele Olaszországba. (Havas: 130)

Szócikkek: *doch, ja, schon, wohl*

Kelemen-szótár

doch: de, hanem, ugyan, még-
is; *ja* ~! igen bizony! *nicht* ~!
dehogy! *er spricht schlecht*, ~
schreibt er gut: rosszul beszél, de
jól ír: *er wird kommen*: csak el
fog jönni; *schweige* ~: ugyan
hallgass már! *Sie wissen* ~: hi-
szen tudja.

ja: 1) igen, igenis; 2) hiszen,
ám; *es ist ja gar nicht so schwer*:
hiszen nem is olyan nehéz; *komm
ja recht früh*: aztán jó korán
jőjj ám!; *tun Sie es ja nicht*:
nehogy megtegye; ~ *freilich*:
persze; — *das ja*: az igen (szó).

schon: 1) már; 2) hiszen,
ugyan, habár; *es ist ~ wahr*,
aber...: igaz ugyan, de...;
wenn ~: noha, ámbar.

wohl: 1) jól; *ich weiß nur zu
~*: nagyon is tudom; ~ *oder
übel*: ha tetszik, ha nem; ~
dem, der...: boldog az, aki...
l. *obwohl*; *wohl tun*: a) jól
esni. pl. *das tut einem wohl*: ez
jól esik az embernek; b) l.
wohltun (külön!); — *jm ~ wol-
len*: vki iránt jó indulattal
lenni, vkinek a javát akarni;
2) alkalmasint, bizonyára.

Halász-szótár

doch¹ (conj.) 1. (tőmondat első szavaként, hangsúlyta-
lan) de, ám, azonban; *ich bat sie, ~ sie wollte nicht...*;
kér(lem), de ő nem akart... v. ő azonban nem
akart 2. (mondat közben, hangsúlyos) mégis; *er ist
geschickt und hat ~ Fehler gemacht* ügyes és mégis
elkövetett hibákat; *er ist reich und ~ unglücklich*
gazdag és mégis boldogtalan; *trotz aller Gewandtheit fiel
er ~* minden ügyessége ellenére mégis (csak) elesett;
ich habe gespeist und ~ bin ich hungrig ettem, mégis
éhes vagyok; *sie glauben zu gewinnen und ~ sehen
sie...* azt hiszik nyernek és mégis azt látják...
3. (kérdő mondatra válaszként) de igen, dehogynem;
Sie kommen nicht? ~! ön nem jön? De igen/me-
gyek!; *du hast wohl keinen Hunger mehr? ~!* nyilván
nem vagy már éhes? Dehogynem! 4. (mert) hiszen;
war mir's ~, als hätte ich gesehen hiszen úgy tűnt (ne-
kem), hogy láttam v. mintha láttam volna

doch² (adv.) 1. (nyomósító szó) hiszen, de hisz(en),
de, hát; *freilich* ~! hát/de persze!; *ja* ~! de igen!,
persze!; *nicht* ~! dehogy!; *er hat es ~ schon gesagt*
de hisz ezt már mondta; *sah ihn ~ niemand* hiszen
senki sem látta; *das ist ~ zu arg* ez mégis csak túlzás,
ez több a soknál; *sie ist ~ kein Kind mehr* de hát/
hiszen nem gyermek már; *sein Zustand ist ~ noch immer
besorgniserregend* hiszen állapota még mindig aggasztó;
Sie wissen ~, daß er... hiszen (ön) tudja, hogy ő...
2. (türelmetlenség kifejezésére) ugyan, hát, már; *kommen
Sie ~!* ugyan jöjjön!, jöjjön hát!; *so sehen Sie ~ nur!*
ugyan nézze csak; *sei ~ so gut und...* légy már oly jó
és... 3. bár(csak), csak; *du hast es ihm ~ gesagt?*
remélhetőleg megmondtad neki?; *hätte er ~ nicht
gesprochen* bár ne szólt/beszélt volna; *wäre ich ~ zwanzig
Jahre alt* bár(csak) húsz éves volnék; *er wird ~
kommen?* csak el fog jönni? 4. (köz.) (kiegészítendő
kérdésekre válaszolva korábról ismert és elfelejtett dol-
gokra utalva) is (...csak); *wie war das ~?* hogy is
volt csak?; *wie ist ~ gleich sein Name?* hogy is
hívják csak?

ja (adv.) 1. (igenlés **a**) igen(is); **b**) (igekötő is); *gehst du weg? ~ elmész? el; kommst du?, ~, ich komme jösz?, igen, megyek; o ~! ó igen!; er sagt weder ~ noch nein* nem mond sem igent, sem nemet; nem foglal állást; *mit ~/Ja antworten* igennel válaszol 2. nos, hát, igen ám, bizony, no de, voltaképpen; ~, ~ igen-igen, úgy bizony; ~, *da muß er eben zahlen* hát bizony, ezért fizetni kell; ~, *das war so* hát/nos, ez így történt; ~, *Mensch, was sonst haben Sie erwartet?* de ember, mi mást várt?; ~, *was ich sagen wollte* mit is akartam mondani; ~, *was mache ich bloß?* (voltaképpen) mit is tegyek?; ~ *freilich* (hát) persze; ~ *so!* (ja) vagy úgy!; *aber ~* de igen, hát persze; *ach ~* ja, igen; ja, igaz; *nun ~* hát igen; *wenn es ~ durchaus so sein muß* hát ha mindenképp így kell lennie 3. sőt; *das versichere, ~ schwöre* ezt állítom, sőt eskümmel is megerősítem; *Hunderte, ~ Tausende* százak, sőt ezrek 4. hiszen; *da ist sie ~!* de hisz itt van!; *es ist ~ gar nicht so schwer* hiszen nem is olyan nehéz; *es ist ~ nicht teuer* hiszen nem drága; *er hat es ~ gesagt* hiszen megmondta; *er hat es ~ absichtlich getan* hiszen akarattal csinálta/tette 5. ugyan; *sie ist ~ hübsch, aber dumm* csinos ugyan, de buta 6. **a**) feltétlenül, okvetlenül, mindenképpen, biztosan; **b**) (tagadószóval) semmiképpen, nehogy; *hör mir den Vortrag ~ an!* okvetlenül/feltétlenül hallgasd meg az előadást!, aztán meghallgasd ám az előadást!; *das soll er (nur) ~ lassen!* ezt semmiképpen se csinálja!; *sie hielt die Hand so, daß ~ alle den Ring sehen konnten* úgy tartotta a kezét, hogy mindenki okvetlenül láthassa a gyűrűt; *glauben Sie es ~ nicht!* nehogy elhiggye!; *komm ~ nicht zu spät!* aztán nehogy elkess(él)! 7. (feltételes mondatban) egyáltalán(ba)n; *wenn er ~ kommt* ha egyáltalán eljön; ~ (und amen) *sagen zu etw.* vmibe beleegyezik, vmit szentesít; *auf alles ~ und amen* sagen mindenre áment mond mindenre bölint

sJa [~(s), ~(s)] (s.) 1. igen, igenlés, beleegyezés; *mit einem lauten ~* hangos igennel; *sein ~ erteilen* igent mond, megadja beleegyezését; *das ~ zum Leben* az élet igenlése 2. igen-szavazat; *die ~ überwiegen v. die ~ haben* es az igen szavazatok vannak többségben; *mit ~ oder (mit) Nein stimmen* igennel vagy nemmel szavaz □ *sie war sein ~ und Amen* a mindene volt (ő); *bei ~ und Nein!* szavamra mondom!; *er bleibt bei ~ und Nein* alig nyitja ki a száját

schon [-o:-/on] (adv.) 1. már; ~ *lange* már régen, régóta; *waren sie ~ in Deutschland?* volt már Németországban? 2. még; ~ *am selben Tag* még ugyanazon a napon 3. pusztán, csupán, már; ~ *der Name wirkt* már a puszta név hat 4. amúgy is; *das ist ~ billig genug* ez amúgy is elég olcsó 5. bár, ugyan, hiszen; *es ist ~ richtig, aber . . .* helyes ugyan, de . . . ; *na und wenn ~!* (biz.) na és!, hát aztán! 6. (nyomostló, színező szócska) **a**) már; **b**) is; **c**) biztos; **d**) csak; ~ *deshalb* már csak azért is; ~ *gut* (, ~ *gut*) (közb.) jó, jó; jól van már; rendben van; *er wird ~ kommen* majd csak eljön; *nun mach ~!* gyerünk/siess (már!); *was macht es ~!* mit is számít!; *es wird ~ stimmen* **a**) annyit/így/úgy is lesz; **b**) biztos/alighanem úgy van

wohl (adv.) 1. jól, egészségesen; *er ist ~* jól van, egészséges; *er fühlt sich ~* jól érzi magát; *mir ist ~* jól vagyok, jól érzem magam; *mir ist schon ~* er már jobban vagyok/érezem magam; ~ *bekomm's!* egészségedre!, egészségetekre!, egészségére!; *wünsche ~ gespeist zu haben!* (vállék) egészségére/egészségükre 2. jól, kellemesen; *hier fühle ich mich am ~sten* itt érzem magam a legjobban; *das tut ihm ~* jól esik neki, jót tesz neki; *lebe ~!* Isten veled!, élj boldogul!; *schlaf ~!* aludj jól!, jó éjszakát!; *er weiß das ~* jól tudja; *ich weiß das nur zu ~* nagyon is jól tudom; ~ *oder übel* akár tetszik, akár nem, kénytelen-kelletlen; ~ *dem, der . . .* boldog az, aki . . . ; *er will ihm ~* javát akarja, jóindulattal van iránta; ~ *ihm, daß er sich zu helfen weiß* jó neki, hogy tud magán segíteni; *ihm ist dabei nicht recht ~* kellemetlenül érinti; *laß dir's weiterhin ~ (er)gehen!* továbbra is minden jót kívánok! 3. alkalmasint, bizonyára, vajon, talán; *kommt er ~ heute noch?* vajon eljön-e még ma?; ~ *nicht* alighanem; *du bist ~ nicht bei Verstand* alighanem elment az eszed; *das mag ~ sein* ez bizony lehetséges/meglehet; *er wird es ~ wollen* nyilván/bizonyára akarja; *ob er es ~ glaubt?* vajon hiszi-e?; *was wird er ~ sagen?* ugyan/vajon mit fog mondani? 4. habár, ugyan; *er sagt ~ . . .* ugyan azt mondja . . . ; *er hat ~ Verstand, aber der Fleiß fehlt ihm* van ugyan esze, de nem szorgalmas 5. *du bist ~ nicht bei Trost?* észnél vagy?; *ich verstehe dich ~* (meg)értetek; *hörst du ~, ich verbiete dir das!* na hallod, ezt megtiltom neked!; *siehst du ~, das habe ich gleich gesagt* na, látod megmondtam én ezt rögtön; *willst du ~!* (közb.) meg ne próbáld!, ne merészd!

Halász - Földes - Uzonyi - szótár

doch¹ *ksz 1.* [tömondat első szavaként, hangsúlytalan] de, ám, azonban; **ich bat sie**, ~ **sie wollte nicht** ... kér(lel)tem, de ő v. ő azonban nem akart... **2.** [mondat közben, hangsúlyos] mégis; **er ist geschickt und hat ~ Fehler gemacht** ügyes és mégis elkövetett hibákat; **er ist reich und ~ unglücklich** gazdag és mégis boldogtalan; **trotz aller Gewandtheit fiel er** ~ minden ügyessége ellenére mégis (csak) elesett; **ich habe gespeist und ~ bin ich hungrig** ettem, mégis éhes vagyok; **sie glauben zu gewinnen und ~ sehen sie** ... azt hiszik nyernek, és mégis azt látják... **3.** [kérdő mondatra válaszként] de igen, dehogynem; **Sie kommen nicht?** ~! Ön nem jön? De igen/megyek!; **du hast wohl keinen Hunger mehr?** ~! nyilván nem vagy már éhes? Dehogynem! **4.** (mert) hiszen; **war mir's ~, als hätte ich gesehen** hiszen úgy tűnt (nekem), hogy láttam v. mintha láttam volna

doch² *bsz 1.* [nyomatékosító szó] hiszen, de hisz(en), de, hát; **freilich** ~! hát/de persze!; **ja** ~! de igen!, persze!; **nicht** ~! dehogy!; **er hat es ~ schon gesagt** de hisz ezt már mondta; **sah ihn ~ niemand** hiszen senki sem látta; **das ist ~ zu arg** ez mégis csak túlzás, ez, több a soknál; **sie ist ~ kein Kind mehr** de hát/hiszen már nem gyerek; **sein Zustand ist ~ no immer Besorgnis erregend** hiszen állapota még mindig aggasztó; **Sie wissen ~, dass er ...** hiszen (ön) tudja, hogy ... **2.** [türelmetlenség kifejezésére] ugyan, hát, már; **kommen Sie** ~! ugyan jöjjön!, jöjjön már!; **so sehen Sie ~ nur!** ugy nézze csak; **sei ~ so gut und ...** légy már olyan jó és **3.** bár(csak), csak; **du hast es ihm ~ gesagt?** remélhetől megmondtad neki; **hätte er ~ nicht gesprochen** bár ne szó beszélt volna; **wäre ich ~ zwanzig Jahre alt** bár(csak) hú éves volnék; **er wird ~ kommen?** ugye el fog jönni? **4. két;** [kiegészítendő kérdésekre válaszolva, korábbról ismert elfelejtett dolgokra utalva] is (... csak); **wie war das ~?** hogy is volt csak?; **wie ist ~ gleich sein Name?** hogy is hívják?

ja *msz 1.* igen; **kommen Sie mit?** ~ ön is jön? – igen; [a magyarban ikekető is helyettesítheti] **gehst du weg?** ~ elmész? el; **o** ~! ó igen!; **aber** ~ hát persze; **ach** ~ ó igen; ~ **freilich** (hát) persze; ~ **sicher** igen, hogyné **2.** nos, hát, igen, bizony, de; ~, **das war so** hát (igen), ez így történt; ~, **Mensch, was sonst haben Sie erwartet?** de (hát) ember/könyörgők, mi mást várt?; ~ **so!** (ja) vagy úgy!; **na/nun** ~ hát igen **3.** sőt; **ich kann es bestätigen**, ~ (sogar) **beiden** ezt megerősíthetem, sőt, meg is esküdhetem rá; **Hunderte**, ~ **Tausende** százak, sőt ezrek **4.** hiszen, hisz; **es ist ~ gar nicht so schwer** hiszen nem is olyan nehéz; **er hat es ~ gesagt** hiszen megmondtá; **es regnet** ~! de hisz esik! **5.** ugyan; **sie ist ~ hübsch, aber dumm** csinos ugyan, de buta **6.** [felszólító mondatban, hangsúlyosan] **a)** aztán, ám, feltétlenül, okvetlenül, mindenképpen; **hör mir den Vortrag ~ an!** okvetlenül/feltétlenül hallgasd meg az előadást!; aztán meghallgasd ám az előadást! **b)** [tagadással] semmiképpen, nehogy; **glauben Sie es ~ nicht!** nehogy elhiggyel!; **komm ~ nicht zu spät!** aztán nehogy elkéss! **7.** [kérdésben, hangsúlyosan] **a)** de ugye, aztán; **hast du auch ~ den Stadtplan mitgenommen?** de ugye elhoztad a térképet? **b)** ugye, nemde; **das hast du verstanden**, ~? ezt megértetted, ugye? □ **das kann ~ heiter werden** [tronikusan] na, ez érdekesen alakul; szép dolgoknak nézünk elébe

Ja (-(s), -(s)) *fn 1.* igen, igenlés, beleegyezés; **mit ~/ja antworten** igennel válaszol; **zu etw ~/ja sagen** beleegyezik vmibe; **mit einem lauten** ~ hangos igennel; **das ~ zum Leben** az élet igenlése; **das ~ sprechen** kimondja a boldogító igent **2.** igen-szavazat; **die ~ überwiegen** az igen szavazatok vannak többségben; **mit ~ oder (mit) Nein stimmen** igennel vagy nemmel szavaz □ **zu allem ~/ja und Amen/amen sagen** mindenbe beleegyezik, mindenre (rá)bólint; **sie war sein ~ und Amen** a mindene volt (ő); **bei ~ und Nein!** szavamra mondom!; **er bleibt bei ~ und Nein** alig nyitja ki a száját

schon [...o: .../...on] *hsz* **1.** már; ~ **lange** már régóta; **warst du ~ in Deutschland?** voltál már Németországban? **2.** még; ~ **am selben Tag** még ugyanazon a napon **3.** már, pusztán, csupán; ~ **der Name wirkt** már a pusztán név is hat, a név magában is hat **4.** amúgyis, eleve; **das ist ~ billig genug** ez amúgyis elég olcsó **5.** bár, ugyan; **es ist ~ richtig, aber ...** ez helyes ugyan, de ...; **Lust hätte ich ~ , aber** kedvem ugyan volna hozzá, de **6.** igazán, javából; **es ist ~ ein Elend** ez már nyomor a javából; **das will ~ was heißen!** ez aztán már valami! **7.** ha már egyszer; **wenn du das ~ machst** ha már egyszer ezt teszed/megteszed **8.** inkább, valamennyire; **sie ist mit ihm nicht zufrieden aber ich ~ ó** nincs vele megelégedve, de én valamennyire igen **9.** ugyan már; **was hast du ~ zu bieten** ugyan már, mit tudsz te nyújtani **10.** [színezőszócška, színező partikula] **a)** már; ~ **gut** közb jól van már; rendben van már; **nun mach ~!** gyerünk/siess már! **b)** is; **was macht es ~!** mit is számít! **c)** biztosan, alighanem, remélhetőleg, majdcsak, valószínűleg; **es wird ~ stimmen** alighanem egyezni fog, biztos(an)úgy van; **es wird ~ gut gehen** minden rendben lesz **d)** csak; ~ **deshalb** már csak azért is; **er wird ~ kommen** majd csak eljön **e)** hát; **na und wenn ~!** *biz* hát aztán!, na és!

schön [...ø:...] *mn* **1.** szép; ~ **von Gesicht** arca szépséges, szép arcú; ~ **von Natur** természetől fogva szép; ~ **(en) Dank!** köszönet(tel)!, köszönöm!; **das ~e Geschlecht** a női nem, a szépnem; **die ~en Künste** a szépművészetek; **die ~e Literatur** szépirodalom; **manch ~es Mal** néhanapján, olykor-olykor; **eines ~en Tages** egy szép nap(on); ~**es Wetter** szép/jó idő;

wohl¹ *hsz; főként vál* **1.** jól, egészségesen; ~ **angebracht** jól alkalmazott, helyénvaló, találó; ~ **bedacht** megfontolt, jól meggondolt; ~ **begründet** (i) indokolt, alapos (ii) jól megalapozott; ~ **begründeter Verdacht** alapos gyanú; ~ **behütet** jól őrzött; ~ **bekannt** jól ismert; ~ **bestellt** jó lovakkal/istállóval rendelkező; → **wohlbegütet**; ~ **durchdacht** átgondolt, megfontolt; ~ **erhalten** ép, egészséges, jól konzervált; ~ **geformt** formás; ~ **gegliedert** jól/szépen tagolt; ~ **geordnet** jól (el)rendezett; ~ **tun** jól használt, jól tett, *átv* jól elintéztet, jól (el)végzett; ~ **überlegt** jól megfontolt/meghányt/-vetett; ~ **unterrichtet** jól értesült; ~ **versorgt** jól ellátott; ~ **vertraut** jól ismert; ~ **verwahrt** jól (meg)őrzött; **er ist ~** jól van, egészséges; **er fühlt sich ~** jól érzi magát; **mir ist ~** jól vagyok, jól érzem magam; **mir ist schon ~er** már jobban vagyok/érezem magam; ~ **bekomm**'s! egészségedre!, egészségetekre!, egészségére!; **wünsche ~ gespeist zu haben!** *rég/tréf* (váljék) egészségére/egészségükre **2.** jól, kellemesen; **hier fühle ich mich am ~sten** itt érzem magam a legjobban; **das tut ihm ~** jólesik neki, jót tesz neki; **lebe ~!** Isten veled!, élj boldogul!; **schlaf ~!** aludj jól!, jó éjszakát!; **er weiß das ~** jól tudja; **ich weiß das nur zu ~** nagyon is jól tudom; ~ **oder übel** akár tetszik, akár nem, kénytelen-kelletlen; ~ **dem, der ...** *rég* boldog az, aki ...; **ihm ist dabei nicht recht** ~ kellemetlenül érinti; **lass dir's weiterhin ~ (er)gehen!** továbbra is minden jót kívánok! **3.** alkalmasint, bizonyára, vajon, talán; **kommt er ~ heute noch?** vajon eljön-e még ma?; ~ **nicht** alighanem; **du bist ~ nicht bei Verstand** alighanem elment az eszed; **das mag ~ sein** ez bizony lehetséges/meglehet; **er wird es ~ wollen** nyilván/bizonyára akarja; **ob er es ~ glaubt?** vajon hiszi-e?; **was wird er ~ sagen?** ugyan/vajon mit fog mondani? **4.** habár, ugyan; **er sagt ~ ...** ugyan azt mondja ...; **er hat ~ Verstand, aber der Fleiß fehlt ihm** van ugyan esze, de nem szorgalmas **5.** **du bist ~ nicht bei Trost?** észnél vagy?; **ich verstehe dich ~** (meg)értelek; **hörst du ~, ich verbiete dir das!** na hallod, ezt megtiltom neked!; **siehst du ~, das habe ich gleich gesagt** na látod, megmondtam én ezt rögtön; **willst du ~!** *közb* meg ne próbáld!, ne merészd! **6.** körülbelül, hozzávetőlegesen **7.** *rég* (kérdésre/kérésre válaszként) igenis; **sehr ~, meine Dame!** igenis, hölgyem!

Hessky – szótár

doch <hsz>

1 (hangsúlyos) mégis, de: *Er sagte es höflich und doch bestimmt.* Udvariasan, mégis határozottan mondta.

2 (hangsúlyos) de(hogynem): *Das stimmt nicht! – Doch.* Ez nem igaz! – De(hogynem).

3 (erősen hangsúlyos) mégis, mégiscsak: *Man kann sich eben doch auf ihn verlassen.* Mégiscsak lehet rá számítani. * *Blieb er dann doch zu Hause?* Hát mégis otthon maradt?

doch <módsz>

1 (állítás megerősítésére) (de) hiszen: *Du hast es doch gewusst!* De hiszen te ezt tudtad! * *Er ist doch kein Kind mehr.* Hiszen már nem gyerek.

2 (felszólítás megerősítésére) csak: *Komm doch mal her!* Gyere csak ide! * *Hör doch mal!* Figyelj csak!

3 (óhajtás megerősítésére) (bár)csak: *Wenn sie doch endlich ginge!* Bárcsak elmenne már!

4 (kérdés megerősítésére) ugye: *Es wird doch nichts passiert sein?* Ugye nem történt semmi? * *Ihr kommt doch heute Abend?* Ugye jöttök ma este?

5 (emlékezetben keresgélve) (hogy) is: *Wie heißt er doch gleich?* Hogy is hívják? * *Wie war das doch?* Hogy is volt ez?

doch <ksz> <mellérend> (ám)de, azonban, ám: *Ich habe mehrmals angerufen, doch er war nicht zu Hause.*

Többször telefonáltam, de nem volt otthon. * *Er tat alles, um rechtzeitig fertig zu sein, doch es gelang ihm nicht.* Mindent megtett, hogy időben készen legyen, ám ez nem sikerült neki.

ja <módsz>

1 (elöntendő kérdésre adott igenlő válasz) igen, ja: *Kommst du? – Ja.* Jössz? – Igen. * *Willst du noch eine Tasse Tee? – Ja, bitte.* Kérsz még egy csésze teát? – Igen, kérek.

2 <áll hsz-val> (örömteli megerősítést fejez ki) (hát) persze, igen, (hát) hogynem: *Aber ja doch!* Hát persze/hogynem! * *Ja, sicher!* Igen, persze!

3 (hangsúlyosan, kérés/kérdés végén) ugye(bár), légy szíves: *Bleibst du noch ein bisschen, ja?* Maradsz még egy kicsit, ugye? * *Du hilfst mir doch, ja?* Segítesz nekem, ugye? * *Gib mir mal das Salz, ja?* Add ide a sót, légy szíves! || **wirst du bei der Oma auch ~ brav sein?** ugye jó lesz/rendesen viselkedsz majd a nagymamánál?

4 (megerősítés kifejezésére) már, (de) hisz(en): *Ich komme ja schon.* Megyek már. * *Das habe ich ja gewusst.* Hiszen (ezt) tudtam! * *Du kennst ihn ja.* De hisz tudod, hogy milyen. / Hiszen ismered.

5 (csodálkozás v irónia kifejezésére) nocsak, na, de hiszen: *Es schneit ja.* De hiszen esik a hó. * *Da seid ihr ja endlich!* Na itt vagytok végre! * *Du bist ja ganz nass!* De hiszen csupa/csurom víz vagy! || **das kann ~ heiter werden!** <biz, gúny> (nég problémák merülhetnek fel) ebből még baj lehet! * **das ist mir ~ eine schöne Bescherung!** <biz, gúny> ez aztán a meglepetés(, mondhatom)!

6 (megszorítás/fenntartás kifejezésére) (meg)lehet, hiszen, éppenséggel: *Ich möchte ja, aber ich kann nicht.* Hiszen én szeretném, de(hát) nem tudom. * *Er mag ja Recht haben.* (Meg)lehet, hogy igaza van. * *Ich kann es ja versuchen, aber ich glaube nicht, dass es funktioniert.* Éppenséggel megpróbálhatom, de nem hiszem, hogy működik/megy a dolog.

7 (hangsúlyosan, figyelmeztetés kifejezésére) csak (aztán), semmi esetre (sem), nehogy: *Sage ja nichts meinem Vater!* Semmi esetre se szólj apámnak! * *Zieh dich ja warm an!* Csak aztán öltözz fel jó meleg! * *Mach das ja nicht noch mal!* Ezt nehogy még egyszer megtedd!

8 (felsorolásban) sőt: *Ich schätze, ja verehere ihn.* Becsülöm, sőt tisztelem őt. * *Mein Mann liebt Fußball über alles, ja er ist sogar ganz verrückt danach.* A férjem mindennél jobban szereti a focit, sőt, teljesen odavan érte.

9 <biz> (telefonlaskor) halló, igen

10 <biz> (hitetlenkedés kifejezésére) igen, tényleg, valóban: *Ja? Was Sie nicht sagen!* Igen?/Valóban? Na, ne mondja!

11 (mondatkezdésként, hosszabb szünet után) nos, szóval: *Ja, also, das ist so...* Nos/Szóval a helyzet a következő:...

schon <hsz/módsz>

1 már: *Wollen Sie schon gehen?* Már menni akar? • *Ist dein Großvater wirklich schon 89 Jahre?* Nagyapád csakugyan már 89 éves? • *Wie ich schon erwähnt habe, ...* Ahogyan már említettem, ...

2 már... (is): *Man kann schon für 10 Mark Karten kaufen.* Már 10 márkáért is lehet jegyet kapni. • *Schon ein kurzer Brief hätte ihn gefreut.* Már egy rövid levélnek is örült volna.

3 <biz> (felszólításban, türelmetlenség kifejezésére) már: *Hör schon auf!* Hagyd már abba! • *Komm schon!* Gyere már!

4 (nyomósításként) hát, bizony, tényleg: *Das kann ich mir schon vorstellen.* Hát ezt/Ezt bizony el tudom képzelni. • *Er hat schon Glück gehabt.* Bizony szerencséje volt. • *Es ist schon herrlich hier.* Tényleg szép itt.

5 (bíztaásként) biztosan, majd(csak): *Keine Angst, das schaffst du schon!* Ne félj, (biztosan) sikerülni fog/meg tudod csinálni! • *Es wird schon wieder werden!* Majdsak rendbe jönnek a dolgok!

6 (lekicsinyítő kérdésben) ugyan: *Was kann diese Firma schon bieten?* Ugyan mit tud nyújtani ez a cég? • *Was weißt du schon von der ganzen Sache?* Ugyan mit tudsz te az egészről?

7 (költői kérdésben) vajon, ugyan: *Wem gehört denn dieser tolle Hut? – Na, wem schon? Natürlich mir.* Kié ez a klassz kalap? – Na, vajon kié? Természetesen az enyém.

8 (megszorításként) ugyan, voltaképpen: *Lust hätte ich schon, aber ich habe keine Zeit.* Kedvem (ugyan) volna, de időm nincs. • *Ich würde das Buch schon gerne lesen, aber...* Voltaképpen szívesen elolvasnám a könyvet, de...

9 (ellentétes mondatban) azonban/viszont igen: *Wir machen uns nichts aus solchen Veranstaltungen, die Kinder aber schon.* Bennünket nem érdekelnek az ilyen rendezvények, a gyerekeket viszont igen.

10 (elöntendő kérdésre adott önálló válaszként) (de) igen, hogyné: *Ob sie denn mitkommen wird? – Ich denke, schon.* Eljön-e vajon? – Gondolom, igen. • *Weiß niemand die Antwort? – Doch, ich schon!* Senki sem tudja a választ? – De, én igen! • *Gefällt es dir hier nicht? – Schon.* Nem tetszik neked itt? – De, hogyné.

♦ **schon gut** jó, jó / jól van: *Schon gut, ich helfe dir.* Jól van, segítek neked. ♦ **das schon, aber...**

(ellenvetés bevezetéseként) az igaz, de...: *Peter verdient wesentlich mehr als ich. – Das schon, aber er hat auch mehr Verantwortung zu tragen.* Péter jóval többet keres nálam. – Az igaz, de jóval nagyobb a felelőssége is. ♦ **kaum..., schon** alig(hogy)...., máris: *Kaum war die Mutter gegangen, schon begannen die Kinder zu streiten.* Alighogy az anya elment, a gyerekek máris veszekedni kezdtek. ♦ **wenn schon..., (dann)** ha már..., akkor: *Wenn wir schon einen neuen Kühlschrank kaufen müssen, dann aber einen ordentlichen.* Ha már új hűtőszekrényt kell vennünk, akkor vegyünk egy rendeset.

...mely mögött a galaxis áll

wohl <hsz>

1 (fizikailag/szellemileg) jól: *sich wohl fühlen* jól érzi magát • *jm ist nicht wohl* vki nincs jól **NB: fokozás: besser, am besten**

2 jól, alaposan: *etw wohl überlegen* jól/alaposan meg-gondol vmit • *etw wohl planen* jól megtervez vmit

3 (körülbelül) úgy, hozzávetőleg: *Es waren wohl 100 Menschen anwesend.* Úgy százan lehettek jelen. • *Es wird wohl 14 Uhr sein, bis...* Lesz úgy két óra, amíg...

4 jóllehet, ugyan, habár: *Er sagte wohl, er wolle kommen, aber wer weiß.* Jóllehet azt mondta, hogy jön, de ki tudja.

♦ **wohl aber** azonban/viszont igen: *Hier kommen diese Tiere nicht vor, wohl aber in wärmeren Ländern.* Itt nem fordulnak elő ezek az állatok, a melegebb országokban azonban igen. ♦ **wohl bekomm's!**

<biz> (ital/étel fogyasztása előtt) egészségedre!/egészségére!/...! ♦ **wohl oder übel** ha akarja/akarod/..., ha nem / kénytelen-kelletlen: *Die Rechnung werden wir wohl oder übel bezahlen müssen.* A számlát, ha akarjuk, ha nem, ki kell fizetnünk. ♦ **schr wohl** <régi> igenis: *Sehr wohl, mein Herr!* Igenis, u-

ram! ♦ **jm ist nicht (ganz) wohl bei etw** (vmely dologgal kapcsolatban) nincs jó érzése ♦ **es sich^o wohl sein lassen** nem tagad meg magától semmit

wohl <módsz> bizony, bizonyára: *Er wird wohl kommen.* Bizonyára jönni fog. • *Das kann ich wohl sagen.* Ezt bizony mondhatom. • *Man wird doch wohl fragen dürfen.* Kérdezni bizonyára szabad.